

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
І.І. МЕЧНИКОВА**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УДК 159.923.019.3 -057.875 159.947.5(043.5)

ЗАБОЛОТНАЯ ОЛЕНА СТЕПАНІВНА

**ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ЗДАТНОСТІ ДО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ
НА РІЗНИХ ЕТАПАХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ**

19.00.01 «Загальна психологія, історія психології»

Галузь знань 05 – Соціальні та поведінкові науки / 053 – Психологія

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник: Кіреєва Зоя Олександрівна, доктор психологічних наук,
професор

Одеса – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП		13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ		18
1.1.	Самореалізація особистості як феномен в психологічній науці	18
1.2.	Феномен цілепокладання: визначення, процеси та здатності до нього.	29
1.3.	Теоретико-методологічні засади вивчення цілепокладання в психології	38
Висновки до першого розділу		53
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ДО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ		56
2.1.	Організація і методичне забезпечення дослідження	56
2.2.	Прояви особистісного компонента здатності до цілепокладання (описові статистики)	62
Висновки до другого розділу		74
РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ЗДАТНОСТІ ДО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ		77
3.1.	Аналіз і порівняння результатів дослідження діяльнісного компонента здатності до цілепокладання	77
3.2.	Порівняння дослідження особистісного компонента здатності до цілепокладання (структура цінностей) у двох групах досліджуваних	85
3.3.	Порівняння результатів дослідження особистісного компонента здатності до цілепокладання (індивідуально-особистісні властивості)	101
3.4.	Порівняння результатів дослідження рівня розвитку оптимізму, та особливостей профілю часової перспективи як складових особистісного компонента здатності до цілепокладання	131
3.5.	Статистичний аналіз здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації	147
Висновки до третього розділу		176
ВИСНОВКИ		181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		185
ДОДАТКИ.		204

АНОТАЦІЇ

Заболотна О.С. Психологічна структура здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації – Рукопис.

Дисертація на здобуття представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 053 "Психологія". – Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню та порівнянню інтелектуального, особистісного та діяльнісного компонентів здатності до цілепокладання у жінок на різних етапах самореалізації. Дослідницька робота проводилась зі студентками, що здобувають вищу освіту на базі Одеської національної академії харчових технологій. Групу порівняння склали жінки-підприємці, що займають керівницькі посади в ієрархічних бізнес-компаніях або мають власний бізнес.

Робота містить вступ, три розділи, список використаних джерел, висновки і додатки. В першому розділі «Теоретико-методологічний аналіз вивчення цілепокладання на різних етапах самореалізації» проведено теоретичний аналіз феноменів самореалізації й цілепокладання та методологічних підходів до їх вивчення. Показано, що важливе психологічне значення для саморозвитку особистості і формування прагнення до самореалізації є становлення образу - Я, який сприяє визначенню ближніх, середніх і далеких цілей, спонукає до активності і цілеспрямованої діяльності, коригує комунікативну сферу і систему відносин. Зазначено, що цілепокладання є процесом, який реалізується в теперішньому часі, але спрямоване в майбутнє. Показано, що процес цілепокладання не статичний і залежить від багатьох факторів, в тому числі від розвитку особистості, її властивостей й установок, міжособистісної взаємодії. Констатовано, що здатність до цілепокладання є динамічним системно - структурним утворенням, що інтегрує в єдине ціле інтелектуальний, особистісний, діяльнісний компоненти. Перший компонент охоплює розумові дії і розумові операції, другий компонент включає ті особливості особистості, які

дозволяють людині бути ефективною в діяльності, третій орієнтований на ту активність людини, яка дозволить їй ставити цілі, досягати їх і приймати рішення про зміну плану дій. Розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження структури цілепокладання (системний, структурний, функціональний, особистісний, діяльнісний, динамічний і ресурсний підходи).

Продемонстровано, що вважається, що прагнення до самореалізації особистості найбільш ефективно формується на етапі студентства. Самореалізація зумовлена розвитком суб'єктності, усвідомленням особистістю свого місця в макросередовище суспільних відносин в цілому і освітньому середовищі вищого навчального закладу зокрема. Необхідною умовою для виникнення у особистості потреби в самореалізації, яка буде підтримуватися на всіх етапах свого життя, є розвинуті компоненти процесу цілепокладання: певна ієрархія цінностей, особистісна позиція, наявність мети, оптимістична спрямованість і домінування певних параметрів часової перспективи.

В другому розділі «Організація дослідження здібностей до цілепокладання на різних етапах самореалізації» зазначено, що теоретико-емпіричне дослідження проводилось у три етапи: підготовчий, діагностично-дослідницький та аналітико-інтерпретаційний. Проведено аналіз вибірок студенток (етап самоідентифікації) і жінок (етап самоактуалізації), представлено описові статистики досліджуваних груп за віком, індивідуально-особистісними характеристиками у образі Я-реальне та Я-ідеальне, концептуальну організацію системи цінностей, особливості оптимізму / песимізму та часової перспективи, як ресурсів стійкості, саморегуляції і мотиваційного ресурсу відповідно. Зазначено, що парадоксальність прояву та конфліктність деяких компонентів зумовлює доцільність проведення детального емпіричного дослідження психологічної структури цілепокладання жінок на різних етапах самореалізації.

В третьому розділі «Емпіричне дослідження психологічної структури здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації» порівняно студенток і жінок на різних етапах самореалізації. Встановлено особливості діяльнісного (вольові якості) компонента здатності до цілепокладання у жінок на різних етапах самореалізації. Констатовано, що у групі студенток, що знаходяться на етапі самоідентифікації слабо розвинений діяльнісний компонент здатності до цілепокладання, вони мають низький рівень усвідомленої та активної спрямованості на певний результат у діяльності. Жінки, що знаходяться на етапі самоактуалізації процесу самореалізації спрямовані на певний результат у власній діяльності, тобто вміють ставити перед собою ясні цілі для окремих дій і не відволікатися від них в процесі виконання, керуючись в усій своїй життєдіяльності певними цінностями, переконаннями та ідеалами. Це свідчить про розвинутий діяльнісний компонент здатності до цілепокладання.

Показано, що студенток можна охарактеризувати, як таких, що: мають низький рівень усвідомленої та активної спрямованості на певний результат у діяльності; не здатні стримувати психічні та фізичні прояви, які заважають досягненню мети. Наявність великої кількості сумнівів, тривалих коливань в прийнятті рішення призводить або до квапливості у прийнятті та здійсненні цих рішень, коли студентки обирають першу-ліпшу мету без усвідомлення наслідків своїх дій, або до непослідовності усього процесу цілепокладання. Продемонстровано, що через не здатність самостійно прийняти рішення при виникненні особистих або суспільних проблем студентки не можуть почати нову справу, зробити перший крок, що підкреслює виражене нерозумне використання вольових зусиль, що і шкодить досягненню поставленої мети. Показано, що жінки спрямовані на певний результат у власній діяльності, тобто вміють ставити перед собою ясні цілі для окремих дій і не відволікатися від них в процесі виконання, керуючись в усій своїй життєдіяльності певними цінностями, переконаннями та ідеалами. Водночас при здатності протистояти страху та завдяки вираженому вмінню

контролювати свої дії, підпорядковувати свою поведінку рішенням свідомо поставлених завдань: вміють приймати і втілювати в життя швидкі, обґрунтовані і тверді рішення; мобілізувати свої сили переслідуючи поставлені перед собою цілі, а також для постійної і тривалої боротьби з труднощами, що формує здатність не піддаватися впливу різних чинників, критично оцінювати поради та пропозиції; розумно планують та організують хід всієї своєї діяльності; вміють підпорядковувати свою поведінку загальноприйнятими нормам, встановленим порядкам, вимогам ведення справи. Отже, досліджувані в групі жінок мають досить чіткі різноманітні цілі, і для кожної з них є свій засіб досягнення, характеризуються більшою збалансованістю поглядів та домінантних цінностей, а також усвідомленням важливості розвитку певних вольових якостей.

Досліджено та порівняно інтелектуальний й особистісний компоненти здатності до цілепокладання у жінок на різних етапах самореалізації. Аналіз результатів дослідження особливостей прояву індивідуально-особистісних особливостей в образі Я-реальне свідчить, що студентки намагаються продемонструвати переважання критичного ставлення до думок інших при тенденції до завищення власних можливостей, але в реальних обставинах вони відрізняються коливаннями самооцінки у зв'язку з її нестійкістю і пошукам визнання і вираженою орієнтацією на думку значущого оточення. В процесі внутрішнього перероблення критичних зауважень оточення при зіставленні самооцінки з ідеальним Я у респондентів під впливом імперативного натиску формується беззастережна погоджувальна реакція, нівелюється будь-яка творча активність і переважна самостійність рішень. Тому при вираженій внутрішній незадоволеності собою, реакція на думку оточення буде позитивна, якщо це думка більше узгоджується з суб'єктивним ідеалом студенток, ніж з оцінкою свого Я, що обумовлює значення впливу цінностей на інші компоненти цілепокладання. Проте жінки більш сконцентровані на лідерстві та домінуванні, для них важливо бути незалежними й вміти конкурувати, тому респонденти демонструють

незалежність думки та завзятість у її відстоюванні, яка може бути розвинена до дидактичного стилю висловлювань та нетерпимості до критики й переоцінки власних можливостей. Проте, жінки розуміють, в силу їх досвіду, важливість розвинення скромності, вагомість схильності до компромісів, конгруентність і відповідальність у контактах з оточенням, що дозволяє формувати імідж керівника та організатора, вони здатні брати на себе відповідальність за виконання чужих обов'язків. Отже, самооцінка образу Я-реальне у групі жінок не повністю збігається з ідеалом Я, тобто відсутня повна задоволеність собою, що при досить вираженій самоповазі й в цілому позитивній оцінці своєї особистості спонукає респондентів до подальшого самовдосконалення.

Аналіз результатів дослідження рівня розвитку оптимізму свідчить, що студентки спрямовані на пояснення виникнення несприятливих подій скоріше зовнішніми обставинами, а ніж особистісними причинами, недоглядом або відсутністю планування власних дій, тому досвід безпорадності у деяких обставинах іноді може не давати можливості респондентам досягнути важливої мети. Тоді як, жінки більше схильні до персоналізації хороших подій, тому вони орієнтовані на демонстрацію сталості власних вдач і досягнень, як на презентацію себе і своїх можливостей в очах інших, а перенесення цього досвіду на інші сфери власної діяльності, тобто віра в успішність результатів і безперервний прогрес дає їм можливість самореалізуватися.

Аналіз результатів дослідження особливостей оцінки цінностей, як мотиваційної мети продемонстрував, що студентки орієнтовані на захист права в самостійності мислення і вибору способів дії у творчій дослідницькій активності, а також на захист добробуту всіх людей і природи, тому для них важливі розуміння і терпимість, а враховуючи їх вік, достатньо значущою для респондентів є насолода життям. Тоді, як жінки сильніше мотивовані на глибокі переживання, що формують відчуття новизни, тому основною мотиваційною метою респондентів є досягнення соціального статусу або

престижу, авторитету, багатства, соціальної влади, суспільного визнання внаслідок контролю або домінування над людьми й засобами.

Доведено, що студентки, які знаходяться на етапі самоідентифікації мають помірно - песимістичний погляд на різноманітні події, спрямовані в майбутнє; що жінки, які знаходяться на етапі самоактуалізації більш оптимістичні, сфокусовані на теперішньому і позитивному минулому.

Проведено аналіз кореляційних матриць демонструє існування відмінностей в структурі зв'язків між компонентами цілепокладання на різних етапах самореалізації. Наводяться результати відповідних розрахунків, які свідчать на підтримку гіпотези про статистичну значущість відмінностей між кореляційними матрицями обох груп.

За результатами факторного аналізу у двох групах досліджуваних встановлено особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації особистості. У студенток встановлено 4 основні фактори, що пояснюють 80,3% які отримали наступні назви: «Я - ідеальна», «Конфлікт цінностей», «Нерозвинені вольові якості, при песимістичному погляді на події», «Незалежна, впевнена, орієнтована на майбутнє». В групі жінок також встановлено 4 фактори, які разом пояснюють 77,7% дисперсії, що отримали наступні назви «Я-реальна в теперішньому», «Досягання, доброта, активність, при наявності конформності», «Цілеспрямована, ініціативна, самостійна в теперішньому», «Зменшення відповідальності, скромності та чужих обов'язків».

Встановлено, що жінки на етапі самоідентифікації не є здатними до відповідального цілепокладання оскільки мають ідеальне уявлення про себе, завищену самооцінку, недостатньо розвинуту рефлексію і зниження ефективності адаптації, конфлікт цінностей (універсалізм – досягнення, безпека - самостійність, самостійність - конформність), песимістичний погляд на події, орієнтовані на майбутнє без розвинених вольових якостей. Показано, що жінки на етапі самоактуалізації живуть у теперішньому, мають реальне уявлення про себе, в них відсутня повна задоволеність собою, що

при досить вираженій самоповазі і в цілому позитивній оцінці своєї особистості спонукає до подальшого самовдосконалення. Продемонстровано, що жінки при досягненні цілей використовують вольові якості, мають конфлікт цінностей (стимуляція - безпека), що властиво зрілим адаптивним особистостям, з певним рівнем гідності і гнучкості.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що *вперше* встановлено особливості психологічної структури (інтелектуальний, особистісний і діяльнісний компоненти) здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації у жінок; *уточнено* особливості системи цілей і цінностей на різних етапах самореалізації жінок, особливості розвинутої їх вольових якостей; особливості внутрішньоособистісної конгруентності/ не конгруентності; *дістало подальшого розвитку: уявлення про* розподіл цілей на демографічні, соціоекономічні, цілі самовдосконалення, цілі-цінності при відсутності шляхів досягнення цілей; наявність не обгрунтованої нестійкої мети та помірно песимістичного погляду на різноманітні події у жінок, що знаходяться на етапі самоідентифікації; спрямованість на подальше самовдосконалення при позитивній оцінці себе жінками, що знаходяться на етапі самоактуалізації.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що результати дослідження включено у зміст викладання курсів «Загальна психологія», «Психологія розвитку» та впроваджено в науково - дослідницьку й практичну діяльність кафедри загальної психології та психології розвитку особистості ОНУ імені І.І.Мечникова (довідка «Акт впровадження» № 08.62-01-1625 від 08.09.2020 року) та в навчальну діяльність Одеської Національної академії харчових технологій (довідка «Акт впровадження» № 16/р від 12.05. 2021року).

Перспективами подальших досліджень є вивчення ціледосягання у жінок різного віку і на різних етапах самореалізації.

Ключові слова: цілепокладання, цінності, індивідуальні властивості, етапи самореалізації, жінки.

SUMMARY

Zabolotnaya A.S. Psychological structure of the ability to goal-setting at different stages of self-actualization - Manuscript.

Dissertation submitted for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 053 "Psychology". - Odessa National I. I. Mechnikov University, 2021.

Main results of the research

A theoretical analysis of the phenomena of self-actualization and goal-setting and methodological approaches to their study was carried out. It is noted that goal-setting is the process which is realized in the present, but directed in the future. It is shown that the process of goal-setting is not static and depends on many factors, including the development of the personality, its properties and attitudes, the interpersonal interaction. It is stated that the ability to goal-setting is a dynamic system-structural formation that integrates intellectual, personal, active components into a single whole. Theoretical and methodological bases of research of structure of goal-setting (system, structural, functional, personal, activity, dynamic and resource approaches) are considered. Intellectual, personal and activity components of ability to goal setting for women at different stages of the self-realization were investigated and compared. It is established, that women at a stage of self-identification are not capable to responsible goal-setting as they have ideal representation about themselves, the overestimated self-esteem, insufficiently developed reflexion and decrease in efficiency of adaptation, the conflict of values (universalism - achievement, safety - independence, independence - conformity), pessimistic view of events, focused on the future without developed volitional qualities. It was found out that female students have certain goals, but they're not always able to present a more or less clear picture of the desired future, so the ultimate goal may be unreasonable, unsteady. It is shown that women at the stage of the self-actualization live in the present, have a real idea of themselves, they don't have complete self-satisfaction, which with the sufficiently expressed self-esteem and generally the positive assessment of their personality encourages respondents to the further self-improvement. It has been demonstrated that women use volitional qualities at reaching goals, have a conflict of values (stimulation -

security), which is characteristically of mature adaptive personalities, with a certain level of dignity and flexibility.

Prospects for further research is the study of the goal-achievement in women of different ages and at different stages of the self-realization.

The scientific novelty of the thesis research is that

for the first time features of psychological structure (intellectual, personal and activity components) of ability to the goal-setting at different stages of the self-realization for women have been established;

the features of the system of goals and values at different stages of the self-actualization of women, peculiarities of the development of their volitional qualities, features of the intrapersonal congruence / non-congruence *were clarified*;

has been further developed: the idea of the distribution of goals to demographic, socioeconomics, self-improvement goals, goals-values in the absence of ways to achieve the goals; the presence of unreasonable and unstable goals and a moderately pessimistic view of various events for women in the stage of the self-identification; the orientation on the further self-improvement at the positive self-evaluation of women who are at the stage of self-actualization.

Practical significance of the thesis consists in the fact that the results of the study are included in the content of teaching courses "General Psychology", "Developmental Psychology" and introduced in scientific - research and practical activities of the Department of General Psychology and Psychology of Personality Development of the ONU named I. I. Mechnikov (certificate "Act of Implementation" № 08.62-01-1625 from 08.09.2020) and in the educational activities of the Odessa National Academy of Food Technologies (certificate of implementation № 16 / p from 12.05.2021).

Key words: goal-setting, values, individual properties, stages of self-realization, women.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Статті, надруковані у виданнях, що затверджені як фахові
в галузі психології:*

1. Заболотна О.С. Внутрішньособистісна конгруентність, як критерій прийняття себе. *Теоретичні і прикладні проблеми психології» № 3 (47) Том 1 - Северодонецьк , 2018. – С. 154-160.*

2. Індивідуально - особистісні типи жінок періоду дорослості і особливості їх цілепокладання *Психологія та соціальна робота Одеса 2021. випуск 1(53) – с.68-80*

Стаття у міжнародному періодичному фаховому виданні:

Заболотна О.С. Особистісні особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. –Issue : 256, 2021. – № IX(100). – P. 77–80*

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Самореалізація є процесом розкриття потенціалу особистості, його індивідуально-особистісних властивостей, життєвих принципів, сенсів, цінностей, ідеалів і можливостей (С.Максименко, В. Осьодло). Процес самореалізації відбиває процеси, які відповідають за прагнення особистості до різних цілей (К. Роджерс). На шляху самореалізації цілепокладання є інтегральним утворенням особистості, сенсом життя, що знижує розсіювання потенціалу особистості, консолідує посилення всіх його компонентів пов'язане з потенційними можливостями суб'єкта.

Здатність до цілепокладання в науці визначена як сукупність психологічних особливостей, що сприяють постановці цілей (Т.Артем'єва, В.Дружинін, О.Г.Ковальов, Б.Теплов, В.Шадриков). Відповідно до системного підходу, здатність до цілепокладання є динамічним системно-структурним утворенням, що інтегрує в єдине ціле інтелектуальний, особистісний, діяльнісний компоненти (І.Дмитрієва), які включають аналіз можливостей прогнозування і постановку цілей, критерії досягнення цілей, вибір засобів досягнення, оцінки досягнутого результату, особистісні особливості, ціннісно - сенсові особливості, активність суб'єкта цілепокладання та його вольові якості.

Стрімка трансформація економічних, соціальних й інформаційних обставин породжує проблему ефективного використання потенційних можливостей, ресурсів особистості для конструктивної здатності цілепокладання на різних етапах самореалізації (В. Бодров, З.Кіреєва, Г.Лазос, Д.Леонт'єв, О.Литвиненко, Н.Родина, Т.Титаренко, Е. Фромм, О.Хамініч, С.Хобфолл, М. Цайндер, О. Штепа, Е. Locke і G. Latham). Оскільки в останній час цілепокладання розглядується більше у мотиваційній сфері і майже ігнорується особистісні і вольові характеристики людини, що забезпечують здатність до цілепокладання, то вважаємо тему дослідження актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складовою частиною науково-дослідної теми кафедри загальної психології та психології розвитку особистості Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Динаміка розвитку особистості у часовій розгортці життя» (номер державної реєстрації – 0118U001786); затверджена Вченою радою ІМЕМ Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (приказ № 8 від 24 квітня 2018 року).

Мета дослідження: встановити особистісні особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації жінки.

Задачі дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз вивчення феноменів самореалізації та цілепокладання в психологічній науці.
2. Дослідити і порівняти інтелектуальний, особистісний (індивідуально-особистісні якості, систему цінностей) компоненти здатності до цілепокладання у жінок на різних етапах самореалізації
3. Встановити особливості діяльнісного (вольові якості) компонента здатності до цілепокладання у жінок на різних етапах самореалізації.
4. З'ясувати взаємозв'язок та побудувати моделі компонентів здатності до цілепокладання.

Об'єкт дослідження — цілепокладання як психологічний феномен.

Предмет дослідження — психологічні особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації жінок.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять такі підходи та концептуальні положення вітчизняної і зарубіжної психології: системний підхід (Б. Ананьєв, О. Асмолов, П. Анохін, Л. фон Берталанфі, В. Зінченко, М. Каган, Б. Ломов, С. Максименко, О. Слюсаревський, А. Уйомов, М. Федоренко), діяльнісний підхід (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, С. Максименко), комплексний підхід (Б. Ананьєв), суб'єктний підхід (Г. Костюк, О. Лактіонов); особистісно-орієнтований підхід до розвитку (К. Абульханова-Славська, О. Асмолов, Г. Балл, В. Рибалко, Т. Титаренко),

індивідуально-особистісний підхід (Л. Собчик), ресурсний підхід (Д. Леонтьєв, О. Литвиненко, З. Кіреєва, Н. Родіна, Л.Засєкіна).

Методи дослідження. З метою розв'язання дослідницьких задач в роботі використані: - теоретичні методи (проблемно-логічний метод, індукція, абстрагування, узагальнення, систематизація), що застосовувалися для узагальнення теоретико-методологічних основ;

- методи психологічної діагностики та методи математичної обробки даних (описова статистика, кореляційний аналіз Пірсона, однофакторний дисперсійний аналіз (ANOVA), критерій U- Манна - Вітні). Розрахунки виконувалися з використанням пакету прикладних комп'ютерних програм універсальної обробки табличних даних Microsoft Excel XP і пакету статистичного аналізу SPSS for Windows v 22.0).

Метод психологічної діагностики містив: модифікований варіант інтерперсональної діагностики Т. Лірі (ДМВ, Л. Собчик), методика "Оцінка вольових якостей" розроблена Н. Б. Стамбуловою, аналіз системи цінностей за методикою Ш.Шварца, методика часової перспективи Ф.Зімбардо (ZTRT); методика вивчення рівня оптимізму та песимізму М.Селігмана (в модифікації Л.М. Рудіної) та авторська анкета на виявлення наявності мети.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у тому, що

вперше встановлено особливості психологічної структури (інтелектуальний, особистісний і діяльнісний компоненти) здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації у жінок;

уточнено особливості системи цілей і цінностей на різних етапах самореалізації жінок, особливості розвинутої їх вольових якостей; особливості внутрішньоособистісної конгруентності/ не конгруентності;

дістало подальшого розвитку: уявлення про розподіл цілей на демографічні, соціоекономічні, цілі самовдосконалення, цілі-цінності при відсутності шляхів досягнення цілей; наявність не обгрунтованої і нестійкої

мети та помірно песимістичного погляду на різноманітні події у жінок, що знаходяться на етапі самоідентифікації; спрямованість на подальше самовдосконалення при позитивній оцінці себе жінками, що знаходяться на етапі самоактуалізації.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що результати дослідження включено у зміст викладання курсів «Загальна психологія», «Психологія розвитку» та впроваджено в науково - дослідницьку й практичну діяльність кафедри загальної психології та психології розвитку особистості ОНУ імені І.І.Мечникова (довідка «Акт впровадження» № 08.62-01-1625 від 08.09.2020 року) та в навчальну діяльність Одеської Національної академії харчових технологій (довідка «Акт впровадження» № 16/р від 12.05. 2021року).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації було представлено й обговорено на: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття», Одеса 2018; XIII Міжнародній науково-практичній конференції «Психолінгвістика в сучасному світі – 2018»; Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психічного та психологічного здоров'я», Одеса, 26-27 квітня 2019 року; IV Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених, аспірантів та студентів «Соціально-психологічні технології розвитку особистості», Херсон, 16 травня 2019 року; II Міжнародній науковій конференції «Людина як цілісність: філософський, психологічний, медичний та юридичний полілог» - Одеса, 15 травня 2019 року; VII Міжнародній науково – практичній конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства», Київ 12-13 листопада 2020 року; Міжнародній науково-практичній конференції «Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві», Одеса 5 листопада 2020 р.

Особистий внесок здобувача. Розроблені теоретичні положення й отримані результати дослідження є самостійним внеском автора у вивчення проблеми.

Публікації. Основні положення результатів дослідження викладено у 3 наукових статтях, серед яких 2 статті опубліковано у фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України, та 1– у закордонному виданні.

Структура й обсяг роботи. Дисертаційна праця складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел, який налічує 202 найменування, із яких написано іноземними мовами. Загальний обсяг дисертації складає 205 сторінок. Основний обсяг дисертації викладено на 180 сторінках комп'ютерного набору, наукова робота містить 30 таблиць, 42 рисунки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВИВЧЕННЯ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

1.1. Самореалізація особистості як феномен в психологічні науці.

Проблема самореалізації особистості має тривалий історичний період свого становлення у вітчизняній і закордонній психологічній науці. Зазвичай під самореалізацією розуміють як свідомий, цілеспрямований процес виявлення і розвиток людиною своїх здібностей в певних сферах діяльності. Відомо, що поняття “самореалізація” (self-realization) часто вживають як синонім терміну “самоактуалізація” (self-actualization) або як “реалізацію власних можливостей” (self-fulfillment). Проаналізуємо основні погляди вчених, в тому числі і сучасних науковців, які зробили свій внесок в розвиток концептуалізації феномену самореалізації особистості.

Український філософ Г.О.Нестеренко віокремлює декілько етапів розвитку наукової думки щодо самореалізації. Перший етап включає думку філософів Давнього Сходу, Античності та Середньовіччя, про самореалізацію окремого індивіда як спробу довести себе до Абсолюту. У період Відродження розпочався другий етап, в якому розглядується самоцінність і діяльності окремої особистості. В третьому етапі відмічається разгалудженість поглядів у філософській антропології, екзистенціалізмі та персоналізмі й в відмінності шляхів західноєвропейських філософів та радянських, в останніх самореалізація особистості пов’язана з інтересами суспільства, а не з трансценденцією людського буття.

Щодо визначення, то поняття самореалізації трансформувалось від «реалізації духу», «свободи», «мети», «вищого рівня потреб» через «вибір життєвого шляху» і «набуття власного Я» до «успішного самовизначення». Так, Гегель трактував самореалізацію як реалізацію якогось духу, як о найважливішу потребу людини, здійснюючи яку, вона отримує задоволення [43]. Е. Фромм вважав, що самореалізація тотожна поняттю "позитивна

свобода", яка досягається шляхом спонтанної життєвої активності, що виражається у праці і любові, тому що знаходячи її, людина зберігає одночасно свою унікальність, незалежність, водночас у неї немає відчуття відчуження від природи і суспільства [185]. Р. Мей також підкреслював, що самореалізація - це свобода, яка визначається прийняттям відповідальності за вчинки та кінцеві підсумки життя індивіда й обумовлена звільненням від почуття неповноцінності для прийняття відповідальності, тобто є результатом набуття свого істинного Я [128]. З. Фрейд [184] визначав самореалізацію особистості як якусь мету, до якої прагне людина, а всі психічні явища, які беруть участь в даному процесі, регулюються принципом задоволення, які пов'язані з потягами особистості.

У роботах Л. Фейєрбаха ідея самореалізації вбачає особливе призначення людини у виконанні ним життєвих цілей, де кожна людина має схильність до виконання тієї чи іншої діяльності, і в реалізації цієї схильності проявляється людське призначення [42]. А. Адлер вважав, що прагнення до самореалізації виявляється вродженим і являє собою основний закон людського життя. На думку вченого, в процесі самореалізації особлива роль відводиться постановці цілей перед собою, оскільки вони вибираються індивідуально і самостійно, що сприяє підвищенню самооцінки, а також усвідомленню власної цінності в умовах сучасного світу. А. Адлер в основі самореалізації бачив прагнення особистості до слави і вищості [201].

На думку К.Г. Юнга [202], самореалізація характерна для особистості, яка сформувалась і займає певне становище, адже людина повинна самостійно зробити вибір свого життєвого шляху: якщо людина не вибере свідомо власний шлях, то особистість не зможе самореалізуватися. І.М. Семенов і А.В. Репецька [158] під самореалізацією особистості розуміють продукт успішного особистісного самовизначення, тим самим вказуючи на нерозривний зв'язок між поняттями самореалізації й самовизначення, де важливим компонентом є рефлексія, тобто оцінка, осмислення і переосмислення особистістю своєї готовності до самореалізації.

Серед вчених різних напрямів, наприклад, гуманістичного спрямування (К. Гольдштейна, К. Роджерса, Е. Фромма, А. Маслоу) і екзистенціального (Дж. Бьюдженталю, Р. Мейя, Е. Шострома і Г. Олпорта) можна знайти близьки за змістом визначення, в яких самореалізація розглянуто як систему внутрішніх ресурсів або потенціал, закладених в людині природою, які мають властивість проявлятися протягом усього життя. Так, на думку К. Роджерса, самореалізація є вищий рівень потреб людини, в результаті досягнення якої, людина здійснює своє призначення. Вчений робив акцент на тому, що рухатися в напрямку самореалізації людина може виключно з власної волі і самостійно, при цьому не применшується роль оточення і сприятливих умов. У концепції К. Роджерса прагнення до самореалізації - це процес реалізації людиною власного потенціалу протягом усього життя, з метою наблизитися до рівня повноцінно активної особистості [159]. Однак, самореалізація не є кінцевим процесом, оскільки особистість продовжує процес розвитку все своє життя, тобто особистість розвивається постійно, удосконалює свої навички і шукає найбільш раціональні способи реалізації потреб і життєвих цілей.

А. Маслоу відзначав, що самореалізація є і потреба, і процес, і результат всього людського буття, це спосіб життя, ставлення до світу і праці. Отже, вчений розкривав проблему самореалізації в наступних контекстах психологічних особливостей самореалізації особистості; трансцендентних переживаннях цінностей самоактуалізації як процесу розвитку особистості [127].

Дж. Бьюдженталь [37] доводив, що для самореалізації людини основним мотиватором виступає саме життя, де побутові обставини виступають як фактори, що сприяють, або перешкоджають людині розвиватися протягом свого життя. При вивченні самореалізації особистості Дж. Бьюдженталь стверджував, що внутрішнє усвідомлення є основою для повноцінного і насиченого життя, а саме це дозволяє людині постійно усвідомлювати наскільки зовнішній досвід відповідає внутрішній природі

[38]. М. Джей вважав, що самореалізація особистості - це здатність пройти шлях самопізнання і прийняти себе, знайти власну нішу і повною мірою розкрити свій творчий хист, розкрити власний потенціал і отримати задоволення від кожного вчинку і дії [61]. О. І. Пустовіт [155] писав, що самореалізація є надзвичайно складним динамічним процесом реалізації особистісного потенціалу на всьому протязі життєвого шляху. Н.А Ведмеш [133] вважав, що самореалізація - це процес, що полягає в усвідомленні власних задатків, потенціалу, таланту і в їх майбутньому втіленні в якомусь обраному виді діяльності. Вчений робив акцент на тому, що самореалізація абсолютне втілення суб'єктом в життя свого індивідуального потенціалу.

О.Д.Литвиненко [117] розглядала процес самореалізації через призму адаптаційного потенціалу особистості, вказуючи на цілепокладання як на особистісну здібність, що передбачає досягнення успіху в певній сфері діяльності та, як наслідок, впливає на формування адаптивності задля здобуття професійного розвитку та соціального визнання.

Узагальнення поглядів вчених щодо самореалізації демонструє ще один погляд на цей феномен – через розкриття прихованих можливостей людини. Так, в рамках психосинтеза Р. Ассаджолі розглядав самореалізацію як психічний розвиток і дозрівання особистості, прояв і пробудження прихованих здібностей людини. Вчений вважав, що перехід до самореалізації здійснюється за умови ідентифікації Я з трансперсональним Я, під яким розуміється якийсь ідеальний Я образ[17]. К. Хорні розглядала самореалізацію, як реалізацію власного «Я», як основну мету життя людини й джерело її здоров'я. Вчена відзначала, що про успішну самореалізацію особистості свідчать результативність, задоволеність своєю працею і самим процесом, відсутність руйнівних нервово-психічних витрат [24]. Е. Еріксон трактував самореалізацію, як усвідомлюваний і особистісно прийнятий образ себе, почуття адекватності та стабільного володіння власним «Я» незалежно від змін «Я» і ситуації, здатність особистості до повноцінного вирішення завдань, які виникають у неї на певному етапі розвитку [197].

К.О. Абульханова - Славська, відмічала, що самореалізація відбувається тільки на тому етапі, коли особистість усвідомлює свої можливості й здібності, відштовхуючись від яких, вона може реалізувати себе, під час взаємодії зі світом. Близької думки дотримується Ю.Б. Гатанов [5], який вважав, що самореалізація - це процес, що триває протягом усього життя, який можливий тоді, коли сама людина усвідомлює свої потреби, інтереси і можливості: послідовність дій, які спрямовані на виконання цілей в житті. На думку вченого, першою і найголовнішою умовою самореалізації особистості є активність та мотивованість в житті, для чого людині необхідно докладати певних зусиль, які складаються з певних планів і стратегій. О.К. Ісаєв підходить до самореалізації як до соціально-індивідуального процесу, який спрямований на об'єктивацію особистістю внутрішніх можливостей [81]. Також як і О.К. Ісаєв, Л.А. Царенова вважали, що самореалізація це процес, який розкриває внутрішні потенції і життєві сили людини [188]. І. Г. Чевтаєва самореалізацію розглядувала через практичну реалізацію людиною її задатків, здібностей, обдарувань і рис характеру через ту чи іншу сферу соціальної діяльності з користю для самої себе, колективу і суспільства в цілому. На думку вченої, даний процес повинен обов'язково приносити суспільству користь упродовж усього життя людини, маючи певні «піки» розвитку [114]. О.Ф. Рибалко [164] відзначала, що самореалізація - це максимально повна реалізація здібностей, талантів, якими природа наділила людину, або придбаних в процесі саморозвитку. На думку вченої самореалізація являє собою також досягнутий результат в процесі реалізації талантів, знань, умінь, які оцінюються особистістю, як частина успішного і повноцінного життя. Погляди І.О. Мартинюк [125] є близьким до поглядів О.Ф.Рибалко, в яких поняття «самореалізація» означає втілення талантів, задатків і умінь людини в життя шляхом конкретної діяльності, в процесі якої особистість усвідомлює наявність таких задатків, розуміє сильні сторони, щоб втілювати свій потенціал в життя.

На сучасному рівні розвитку науки, на наш погляд, психологічний феномен потрібно розглядати в рамках теорії систем. Так, як психологічну систему самореалізацію розглядав Є.В. Галажинській [49], С.І. Кудінов - в рамках полісистемного підходу [102]. Є.В. Галажинській [49] визначив самореалізацію особистості, як цілісну систему, що здатна до самоорганізації. На думку вченого самореалізація це явище загальносистемного порядку, для розуміння якого необхідно розібрати систему різнорівневих детермінант, тому що цей процес спрямований на інтеграцію всіх напрямків життєдіяльності людини. Є. Г. Галажинській стверджував, що самореалізація передбачає самовизначення, яке спирається на особистісну рефлексію, тому, виступає у якості самоорганізації всієї системи. Вчений пропонував виділити обов'язкові умови існування процесу самореалізації як системи, а також її вибірковість, яка сприяє формуванню ціннісно-сислової сфери особистості [49].

За визначенням С.І. Кудінова [102] самореалізація є складною структурно - функціональною системою, яка представлена комплексом психологічних утворень, що детермінована зовнішніми і внутрішніми факторами, які забезпечують успішність процесу самовираження особистості в різних сферах життєдіяльності на різних етапах онтогенезу. В даному контексті феномен самореалізації розглядається як система, яка складається з елементів, кожен з яких має безпосередній вплив на інші. Вчений виділив наступні компоненти цього феномена: мотиваційно - смисловий, інструментально - стильовий, установчо - цільовий і компетентно - особистісний. Водночас С.І. Кудінов позначив умови самореалізації особистості: соціальні, педагогічні, психофізіологічні та психологічні [103]. Продовжуючи ідеї С.І. Кудінова, А. І. Крупнова відзначала, що самореалізація - це сукупність інструментально-стильових та мотиваційно-сислових характеристик, що забезпечують успішність самовираження особистості в різних сферах життєдіяльності в процесі онтогенезу [101].

В протилежність системним уявленням в науці існує і рівнева структура самореалізації. Так, К. Роджерс вважав, що самореалізація проявляється на кількох рівнях: на фізіологічному рівні, де даний процес виражається як задоволення потреб, заповнення дефіциту в ресурсах організму і забезпечує розвиток органів і організму; й на психологічному рівні - процес самореалізації полягає в процесах, які відповідають за прагнення особистості до різних цілей. Близькі думки щодо самореалізації мав К. Гольдштейн, який вважав, що передумовою самореалізації є задоволення будь-якої потреби, яка є ведучою, тобто, самореалізація проявляється в діях і діяльності людини, спрямованих на задоволення власних потреб. На думку Н. М. Боритко [31] кожному рівню самореалізації особистості притаманно власна психологічна природа та власні детермінанти й бар'єри. Вчений виділяє такі рівні самореалізації особистості: 1. Примітивно-виконавський рівень, який передбачає агресивне неприйняття здійснюваної діяльності, тобто індивіду не хочеться займатися даним видом діяльності. 2. Індивідуально-виконавський рівень, передбачає спрямованість до мирного ухилення від трудової діяльності або індивід вибирає іншу професію. 3. На пасивному рівні виконання трудової діяльності виникає за шаблоном або відповідно до певної моделі. 4. На рівні спрямованості індивіда відбувається удосконалення окремих елементів роботи, що здійснюється. 5. Творчий або винахідливий рівень передбачає спрямованість індивіда вдосконалювати свою реалізовану роботу або в цілому діяльність[31].

Узагальнюючи можна констатувати, що існує ще одне питання, яке часто підіймається в науковій літературі: самореалізація це розвиток, процес або результат? К. Гольдштейн розумів під самореалізацією біологічний процес організму, який може мати як позитивні, так і негативні наслідки для індивідуума. Згідно з теорією К. Гольдштейна самореалізація розуміється як особливий універсальний життєвий принцип, як потреба або тенденція організму максимально реалізувати свої можливості, тому людина має

постійний рівномірно розподілений енергетичний запас. Вчений розглядав самореалізацію також, як трансформацію здібності особистості активізувати ресурси організму після психотравм, які не виявлялися до цих психотравм [75].

О.Г. Асмолов [16] відзначав, що самореалізація це активний і безмежний процес формування і самовдосконалення особистості протягом життєвого шляху індивіда, що не виступає у якості досягнення виробленого «ідеалу» через «розкриття» всього свого потенціалу. Є.Є. Вахромов [39] називав самореалізацію свідомим і активним процесом, що можливий тоді, коли людина усвідомлює свої інтереси, потреби і здібності, які вона і втілює в практичній діяльності. О.Ю. Тімур [71] розглядав самореалізацію, як тривалий процес, протягом якого розвиваються і застосовуються в звичайних умовах вроджені таланти та набуті навички.

П. П. Горностаєв відзначав, самореалізацією як розвиток і тільки такий, що має на увазі високу активність суб'єкта, тому навіть несприятливі зовнішні умови можуть відійти на задній план, але при недостатній активності суб'єкта розвиток проходить за принципом адаптації [55]. На думку І.Ф.Плетнєвої, самореалізація - це гармонійний розвиток всіх сторін особистості за допомогою додатка відповідних зусиль, спрямованих на розкриття індивідуальності особистості [149]. Н.Г. Шевченко робив акцент на тому, що самореалізація передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом застосування адекватних зусиль, спрямованих на розкриття індивідуального і особистісного потенціалів [192]. І.Д. Єгоричева визначала самореалізацію як втілення особистістю своїх призначень, які суб'єктивно відчуються і представила самореалізацію як процес і як результат та запропонувала етапи розвитку самореалізації. Вчена виділила чотири етапи:

- 1) етап самоідентифікації - це саморозуміння і самосприйняття, усвідомлення власної цінності, унікальності, значущості себе у світі[67];

2) етап саморозвитку, що має на меті позитивні самозміни особистості в напрямку свого ідеального Я;

3) етап самоактуалізації, де метою є виявлення потенційних можливостей, дійсних потреб і життєвих сенсів [68].

Види самореалізації. Згідно, В.В. Давидову [59] існують наступні види самореалізації: особистісна, творча, професійна, соціальна.

Особистісна самореалізація полягає в прагненні людини до найбільш ефективного застосування об'єктивних умов соціалізації й своїх суб'єктивних здібностей і потенціалу з метою досягнення поставлених стратегічних цілей. Згідно з думкою вченого, метою даного виду самореалізації є ідеальне, уявне передбачення підсумків діяльності, а також способи та механізми її досягнення. Під стратегічною метою розуміється орієнтування особистості на тривалу перспективу. Особистісна самореалізація полягає в досягненні життєвої успішності згідно з бажаннями конкретного індивіда, а не відповідно до реальних критеріїв соціальної успішності. Г.О. Нестеренко вважає, що в особистісній самореалізації вирішальну роль відіграють свідомі ієрархія потреб особистості, параметри спонукальної мотивації діяльності, ціннісні орієнтації, формування ідеалів та смислу життя, відношення до творчості, рівень внутрішньої свободи, волю, натхнення і флуктуації структури особистості.

Творча самореалізація. С. Л. Рубінштейн взагалі трактував процес самореалізації як творчу діяльність суб'єкта, в результаті якої він створює самого себе. На думку вченого, самореалізація є найважливішим мотивом людської діяльності [86]. Творча самореалізація особистості являє собою сферу застосування індивідуального творчого потенціалу суб'єкта і вироблення у нього рефлексивного ставлення до власної особистості, це здатність реалізувати себе в професії. В. В. Зайцев підкреслював, що творча самореалізація допомагає стимулювати: самостійну діяльність; свободу вчинків, поведінку; незалежність від оточення; сміливість думок, вміння висловлювати ідеї [20]. На думку І.В.Кулагіної [105], творча самореалізація

особистості передбачає успішне застосування талантів, це піднесені прагнення, які стають мотивацією на творчу самореалізацію свого таланту.

Професійна самореалізація - це становлення в професії, процес формування професійного вдосконалення, в якому розкривається потенціал особистості; досягаються цілі; відбувається визнання умінь, творчих здібностей людини, професіоналізму; формується натхнення при виконанні завдань. Н.О.Коваль [88] робила акцент на тому, що в ході професійної самореалізації у суб'єкта виробляється професійне мислення, для якого властиві такі характеристики: свідомість власної приналежності до обраної професійної спільності; усвідомлення ступеня власної адекватності професійним стандартам, свого місця в ієрархії професійних ролей; усвідомлення індивідом ступеня визнання його в професійній сфері; усвідомлення власних сильних сторін і слабких аспектів, можливостей самовдосконалення, потенційних зон удач і невдач; розуміння про свою роботу в подальшому житті та про себе.

В.А. Гупаловська визначила структуру професійної самореалізації, яка має три етапи:

1-й етап – професійне самовизначення, що включає вибір професії та набуття професійної освіти;

2-й етап – професійний розвиток, що включає професійну адаптацію; апробацію теоретичних знань у практичній діяльності; професійне самовдосконалення та підвищення кваліфікації;

3-й етап – професійне становлення, який супроводжується підвищенням рівню професіоналізму; набуттям професійного авторитету; досягненням активності, самостійності, творчого підходу у професійній діяльності.

Соціальна самореалізація, за В. І. Данильчук [156], має взаємозв'язок зі здійсненням гуманітарної функції, суспільно-господарської ролі, суспільно-політичного і суспільно-педагогічного призначення або будь-якою іншою суспільно-значущою діяльністю.

На думку вчених самореалізація особистості залежить від ряду факторів. До них відносять (за *Г.О.Нестеренко*) вроджену тенденцію особистості до росту і розвитку; суперечності між наявними цілями і ступенем їх реалізації; внутрішньоособистісні суперечності та зовнішні впливи, що можуть породжувати особистісні кризи; діалектичні суперечності між суспільним та індивідуальним.

На думку Г. К. Чернявської [187] фактори можуть бути одиничними й загальними, які впливають на вироблення у свідомості індивіда його власного сценарію життєвого шляху. До загальних вчена віднесла фактори: сприйняття навколишнього світу, особистісні інтереси, ставлення до правил й законів; відношення з батьками та педагогічне виховання; середовище проживання людини. До одиничних факторів Г. К. Чернявська [187] відносила: особистісні якості, які будуть загальними прогностичними параметрами для професійної самореалізації; самоефективність особистості, яка виражається в здатності організувати свою професійну діяльність і досягати успіху при взаємодії з соціумом; гнучкість поведінки, яка відповідає за ефективні міжособистісні комунікації й професійну взаємодію, стимулює вироблення потреби до подальшого зростання в професії; незадоволеність персональною діяльністю.

Щодо самореалізованих особистостей, то на думку К. Роджерса вони є більш самостійними в ухваленні рішень і є найбільш повноцінними особистостями і членами соціуму [159]. Ми не погоджуємося з терміном «повноцінні», оскільки він потребує додаткового пояснення. А Маслоу відносив до характеристик особистості, яка самореалізується: більш ефективно сприйняття реальності і часу, прийняття себе, інших і природи, безпосередність, простоту і природність, незалежність, потребу в самоті і ін. Е. Шостя, слідом за А.Маслоу, у дослідженнях самореалізації особистості робив акцент на сприйнятті часу. Дослідник вважає, що людина яка самореалізується живе сьогоденням. З цією часовою перспективою пов'язана їх опора на свої можливості й схильність до самовираження. Сьогодення

з'єднані з минулим і майбутнім [14]. Е. Шостя зазначав, що особистостям, які не здатні самореалізуватися характерні: брехня, цинізм, неусвідомленість, контроль, потреба управляти та бути керованим, що сприяє тому, що вони розділяють себе на «добре» і «погане», приховуючи погані риси в міжособистісних контактах і виставляючи себе з позитивного боку. В.А. Гупаловська встановила, що жінкам, які досягли професійної самореалізації, властива опора на себе (автономність), активна особистісна позиція, незалежність у думках, судженнях, діях, рішучість, мотивація до досягнення успіху, самоповага, здатність брати на себе відповідальність, компромісна поведінка у конфлікті, нижчий рівень депресивності, менша емоційна лабільність, нижчий рівень емоційної дистанційованості, високий пізнавальний інтерес.

Психологічним аспектом самореалізації є самотворення, що здійснюється через самопізнання і саморегуляцію.

Таким чином, проблема самореалізації особистості має тривалий історичний період свого становлення у вітчизняній і закордонній психологічній науці. Поняття самореалізації трансформувалось від «реалізації духу», «свободи», «мети», «вищого рівня потреб» до «вибору життєвого шляху», «набуття власного Я», «усвідомлення своїх можливостей й здібностей», «самотворення». Надано визначення феномену самореалізації, наведено погляди вчених на самореалізацію як розвиток, процес або результат. Розглянуто види (особистісна, творча, професійна, соціальна), фактори та передумови самореалізації. Розглянуто риси особистості, що самореалізується.

1.2. Феномен цілепокладання: визначення, процеси та здатності до нього.

Цілепокладання є важливим феноменом, що вивчається в сучасній психології. Цілепокладання розглядається як один з важливих етапів процесу

діяльнісної активності суб'єкта в дослідженнях вітчизняних і закордонних вчених, що включений: в психологічну структуру діяльності (О. М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн), в процес пізнання (А.А. Чунаєва), в управлінську діяльність (М. Вудкок, Л. Зайверт, Д. Френсіс, Дж. О'Шенессі) .

Вивченням цілепокладання займалися такі вчені, як С.Л. Рубінштейн[162], О.М. Леонт'єв [111], Г.В. Акопов[8], О.К. Тіхоміров[178], В.Д. Шадріков[189], І.М. Воробйова[45], І.А. Дмитрієва[63], Ю.М. Швалб[], М.М.Копотун[]. Також деякі уявлення про цілепокладання містяться в роботах А. Маслоу[127], В. Франкла[182], Е. Локка[113]. Так, С.Л. Рубінштейн[162], О.М. Леонт'єв[111], О.К. Тіхоміров [178] розглядали цілепокладання як найважливіший процес, який впливає на успішність виконання тієї чи іншої діяльності. Зауважимо, що психологічні аспекти цілепокладання обговорювалися в роботах В.Г.Асєєвой [15], Л.С.Виготського[47], О.Г.Ковальова, І.С.Кона [92], С.Д.Максименко[], І.С.Морозової [130], Я.О. Пономарьова, І.М.Семенова [166], Н.Ф.Тализіної [177], Д.В.Ельконіна [163], Ю.М.Швалба[], Т.М.Титаренко[], М.М.Копотун[] .

Більшість дослідників розглядувало феномен цілепокладання крізь ціннісно-смислову сферу особистості. А. Маслоу [127] вивчаючи процес цілепокладання, підкреслював важливість феномена життєвого сенсу для людини. В. Франкл, розглядаючи процес цілепокладання, також зазначав, що головна мета людини це пошук життєвого сенсу. Вчений був переконаний в тому, що у кожної людини, з огляду на його цінності, є та мета, яку вона здатна досягти, але досягнення даної мети можливо лише при прийнятті відповідальності [143]. Ю.М.Швалб ввіжав цілепокладання процесом розгортання і конкретизації сенсу на шляху до реалізації ідеальної мети в умовах конкретної ситуації. Дж. Аткинсон включав в процес цілепокладання єдину складну, суперечливу і частково усвідомлювану мотиваційну систему суб'єкта. Вчений наголошував на тому, що мотиви мають ієрархічну систему значимості і вступають в конкуренцію один з одним, де найбільш значущим

мотивом вважається мета. О.М. Леонт'єв [111] зазначав, що цілепокладання - це своєрідна первинна стадія управління, яка передбачає постановку головної мети або комплексу цілей, відповідних призначенню, стратегічним інструкціям і характеру завдань, які потрібно вирішити.

О.Г. Ковальов [87] відзначав, що цілепокладання торкається різних аспектів особистості: мотиваційних, змістовних та емоційних, що впливає на побудову відносин з навколишнім світом. Вчений вважав, що процес цілепокладання не статичний і залежить від багатьох факторів, в тому числі від соціального оточення, установок, міжособистісної взаємодії. В. Є. Ключко [86] також підкреслював, що цілепокладання, з одного боку - це елемент людської діяльності, а з іншого боку - умов соціалізації, оскільки виявлення соціальних, соціально-психологічних механізмів постановки людиною цілей, необхідна передумова для усвідомлення стратегічних рівнів поведінки. А. Ф. Коган [90], вважав, що ступінь свободи суб'єкта багато в чому задає його індивідуальну манеру цілепокладання, а обмеженість вибору цілей і методів їх досягнення зовнішніми та внутрішніми причинами визначається як принцип псевдосвободи вибору мети. Водночас цілепокладання в умовах псевдосвободи вибору є симбіозом раціонального і чуттєвого, що дозволяє здійснювати діяльність в умовах невизначеності.

С.Л. Рубінштейн [162] представляв процес цілепокладання як усвідомлюваний процес, як вміння самостійно ставити й досягати соціально змістовні цілі. Вчений вважав, що цілепокладання здійснюється на двох рівнях: на зовнішньому рівні ставляться конкретні цілі, а на внутрішньому - цілі, опосередковані самоконтролем. О.О. Конопкін [94] при розгляді процесу цілепокладання також визнавав важливість усвідомленої саморегуляції, оскільки даний процес визначається не тільки загальною спрямованістю діяльності, а й особливостями функціонування окремих ланок саморегуляції.

Щодо цілей. В.Д. Шадриков, визначав цілепокладання як функціональну систему здібностей ставити цілі, оскільки цілепокладання є

визначальним для процесу формування психологічної системи діяльності [189]. Ретроспективний погляд показує, що А. Адлер [6] зазначав, що цілі фіктивні, оскільки вони розпливчасті і нестійкі, розвиваються разом з людиною, не піддаються вимірюванню, вони створені несвідомими силами, яких не існує в природі й тому їх не можна повністю визначити в термінах причини і слідства. У той час, З. Фрейд [183] вважав, що фіктивні цілі неможливо поставити, адже вони вже закладені у людині генетично. У протиположності Д. Г. Левітес [110] підкреслював, що цілі це система параметрів, індикаторів, орієнтирів діяльності, тобто система кількісно і якісно певних показників, оскільки будь-яка мета повинна мати чітку якісну характеристику і кількісний вимір. В.А.Петровський [147] підкреслював, що здатність особистості до цілепокладання пов'язана з глибиною поставлених цілей, тобто рівнем впливу даних цілей на різні сфери життя, а узгодженість визначає ступень взаємозв'язку і впливу між цілями. Водночас узгодженість між цілями тактичного характеру і стратегічними цінностями обумовлюється такою властивістю як коректність цілей. При цьому цілі формуються поступово, а також будь-які цілі зазнають трансформації з плином часу. На думку вченого, головною характерною рисою цілей є їх індивідуальність, оскільки кожна особистість за своїми цілями має певні персональні цінності і суб'єктивні смисли. А.С.Калінін [70] відзначав, що образ мети містить образ процесу її досягнення і уявлення про ресурси. Вчений розглядав систему цілей, яка володіє рядом характеристик, серед яких: кількість, ступінь суб'єктивної значущості, термін досягнення, раціональність, індивідуалістичність, новизна, конструктивність, «витратність», деталізація, ступінь усвідомленості результату, терміновість досягнення, довільність, гармонійність, логічна підпорядкованість системи цілей в цілому. Близької думки дотримувався О.Б. Орлов [57], який зазначав, що структура цілепокладання визначається характером формування особистості, а її мінливість зображує властивості цілей: глибину, їх узгодженість, пластичність, коректність. В. Є. Ключко досліджуючи

цілепокладання сформулював специфіку цілей, що вимагають креативного підходу, коли кінцева мета усвідомлюється, але кінцевий результат не проглядається. За підсумками дослідження В. Є. Ключко встановив, що успішність вирішення завдань залежить від правильно вибудованої системи підцілей з розробленими і чітко сформульованими правилами [85]. Т.Г. Богданова [27] розглядала, цілепокладання як вибір однієї, або декількох цілей з визначенням параметрів дозволених відхилень для контролю над процесом реалізації ідей. В даному випадку, практичне усвідомлення своєї власної діяльності з позиції постановки цілей і їх здійснення є більш вигідними засобами, як найкращий контроль над тимчасовим ресурсом, визначеним діяльністю. З.О. Кокарева припускала, що постановка цілей неможлива без конкретизації напрямів діяльності, принципів діяльності, вимірних показників, тому що без цього фіктивні цілі не можуть мати передбачуваного результату. Згідно з цим фіктивна мета дає людині життєвий план як спробу її домогтися, який в реальній діяльності людини завжди приймає конкретну форму [92]. Г.М. Коджаспирова розглядала мету як елемент поведінки, свідомої діяльності, що характеризується передбаченням в свідомості результату діяльності, шляхів і способів її досягнення [91].

Процеси цілепокладання. О.К. Тіхоміров [178] вивчаючи цілепокладання називав його процесом формування образу майбутнього результату дій і прийняття цього образу у якості основи для практичних або розумових дій, виділяв два важливі процеси: цілеприйняття та цілепородження. Перший передбачає прийняття та досягнення мети, яке детерміновано зовнішніми факторами, а другий - передбачає самостійне продукування особистістю нових цільових структур. Вчений наголошував на важливості дослідження сутності процесів цілепокладання. Треба зазначити, якщо мета це образ бажаного результату, який програмується свідомо чи несвідомо психікою, то за визначенням Р.Кастерса, це сприяє успіху. Відповідно до поглядів вченого, запрограмована на результат психіка веде

людину до досягнення мети, а формуванню образу позитивного результату в досягненні мети сприяє адекватна особистісна позиція і відповідний їй рівень домагань, який включає ціннісні орієнтації. Розвиваючи погляди Р.Кастерса, В.С.Юркевіч [198] вказувала, що відсутність критеріїв успішного виконання діяльності, чіткої програми реалізації мети і неадекватна реакція на невдачу зупиняють дію особистості на етапі досягнення мети. Отже, процес цілепокладання є досить тривалим, що визначається тим, що в ході діяльності з'являється безліч неузгодженостей між образом і наявними результатами; і складним, що полягає в необхідності трансформації неусвідомлюваних бажань в чітко і виразно сформульовану мету, у вибудовуванні у свідомості плану потрібних діянь і ресурсів для досягнення результату.

Г.В. Акопов вважав, що цілепокладання це сукупність різних процесів, до числа яких вчений відніс: побудову образу майбутнього результату діяльності; усвідомлення і інтеріоризацію цього образу; регуляцію діяльності в залежності від отриманого результату [8]. Побудова образу майбутнього результату або суб'єктивно-ідеального образу бажаного в об'єктивно-реальному результаті діяльності (за Н.Є. Веракс [40]) пов'язано з мотивацією людини, з єдністю мотивів і засобів задоволення відповідної потреби (за В.А. Архіповим [13], Г.З. Поздєвою[150]). Треба зазначити, що ще А. Маслоу [126] вважав, що цілепокладання взаємопов'язане з ієрархією потреб, оскільки потреби лежать в основі будь-якої діяльності. На думку вченого, основою формування, зародження цілепокладання є інтереси і потреби людини, які поширюються на все її життя, на визначення його сенсу, окремих життєвих етапів, засобів досягнення конкретних цілей. Водночас, при виборі та реалізації мети людина як правило, орієнтується на цінності(А. Маслоу [126]). Б. Г. Ананьєв, А. Г. Здравомислов, Д. М. Узнадзе, В. О. Ядов також зазначали, що всередину більш широкого синтетичного поняття цілепокладання, одною з базових особистісних підстав, входять цінності, які містять в собі домінантні ціннісні орієнтації, що проявляються в будь-якій

ситуації. В. А. Ядов [109] вважав, що цінності є своєрідним фундаментом особистості, виступаючи ядром світогляду. Цю думку повторював Ю.Т. Глазунов [52], констатує, що людина, яка рухається до тієї чи іншої мети, будує свою діяльність в залежності від значущих цінностей. взагалі цінності відносяться до основних детермінант поведінки людини як і наміри та цілі [21]. Г.З. Поздєєва [150] писала, що цінності лягають в основу мотивів, які мають властивість перетворюватися в цілі, при цьому цілі утворюють ієрархію і тимчасову послідовність. С.Ф. Анісімова [11] відзначала, що соціальним і особистісним компонентом цілепокладання є ціннісні орієнтації, як основні форми функціонування цінностей, а також як індивідуальні форми репрезентації суспільних цінностей. М. Рокіч [160] писав, що ціннісні орієнтації являють собою мотиваційні цілі, які служать керівними принципами в житті. Ш. Шварц [83] виходив з того, що найбільш істотний змістовний аспект, що лежить в основі відмінностей між цінностями - це тип мотиваційних цілей, які вони висловлюють, що дає можливість згрупувати окремі цінності в типи відповідно до спільності їхніх цілей.

Г.О. Аствацатуров вважав цілепокладання логіко-конструктивною операцією, що здійснюється за наступним алгоритмом: аналіз обставин; облік відповідних нормативів, встановлення на цій основі потреб та інтересів, що підлягають задоволенню; з'ясування наявних ресурсів, сил і можливостей; вибір потреб або інтересів, задоволення, яких при заданій витраті сил і засобів дає найбільший ефект; формулювання мети [18].

Д. Френсіс відзначав, що процес цілепокладання базується на ряді умінь, що пов'язані з метою: відбором цілей; прийняттям та розумінням цілей; усвідомленням і самостійною постановкою цілей; обґрунтованістю вибору конкретної мети; визначенням досяжності мети; уточненням цілей; визначенням ресурсів для досягнення мети; реалізацією цілей [165].

О.І. Близнецова, мала близький погляд на процес цілепокладання, включала в нього: усвідомлення мети, як аналіз бажаного результату і наявних можливостей; прийняття мети як інтеріоризації; цілеформування, як

остаточну постановку цілей і їх зміни в залежності від результатів вирішення попередніх завдань. [26].

Б.Ф. Ломов [118] розглядаючи процес цілепокладання, виділяв три етапи: етап моделювання умов здійснення пізнання, що грає системоутворюючу роль; програмування пізнавальних дій і самоконтроль.

Н.Т. Морозова [131] розглядала цілепокладання як процес стратегічного (на наш погляд нереалістично позитивного та суб'єктивного) планування, яке включає: визначення найважливіших напрямків в знаходженні мети; прийняття позитивно заряджених рішень і поліпшення майбутнього; концентрацію зусиль на те, що дійсно значимо; досягнення найвищих результатів у максимально короткі терміни; продуктивність власних дій; ефективне вживання власних навичок і напрацювань; підвищення загального спокою і якості життя; результативність. Л.Й.Зайверт [73] також розглядала цілепокладання через призму життєвого планування в прикладному аспекті, приділяючи багато уваги програмам тайм-менеджменту, спрямованих в першу чергу на оптимізм і оптимізацію діяльності.

Цілепокладання як сукупність особистісних якостей і властивостей. Так, ще І.Г. Песталоцці писав, що цілепокладання це розвиток всіх природних сил і здібностей людини. В сучасних дослідженнях Н.Б. Березанська [22] вважала, що цілепокладання являє собою сукупність психологічних особливостей, що сприяють постановці реалізованих цілей. І.І.М. Воробйова [45] розглядала цілепокладання як систему особистісних якостей і властивостей, що володіють самоорганізацією, яка забезпечує можливість здійснення і ступінь успішності процесу постановки цілей. Н. Ф. Тализіна [177] вважала, що цілепокладання включає таку особистісну властивість, яка відрізняє одну людину від іншої, а саме: рух від одиничності конкретного вибору через його унікальність до загальної, повторюваної, стандартної механіки. Є.Д. Бабанова [19] розглядаючи процес цілепокладання, ключову роль віддавала вмінню отримувати задоволення від

процесу і результату діяльності, як певної особистісної властивості. Вчена відзначала, що для формування цілепокладання необхідно виробити базові звички для досягнення бажаного результату. При цьому, чим більше дій виявляються в формі звичок, тим більше ресурсів виникає для втілення основних цілей. Никітіна Л.П. [91] розглядала процес цілепокладання через призму ряду особливостей, які забезпечують успішність виконання діяльності; дозволяють зробити правильний вибір серед наявних альтернатив; роблять людину активним суб'єктом діяльності; забезпечують ефективність життєдіяльності людини. В цих дослідженнях не вистачає визначених чітко зазначених індивідуально -особистісних якостей, що забезпечують постановку і вибір актуальних цілей.

Р.Р. Бібріх [48] писав, що цілепокладання є тим процесом, який реалізується в теперішньому часі, але спрямований в майбутнє, тому ще одним напрямком виступили дослідження цілепокладання у зв'язку з психологічним часом. Так, С.І.Калінін [82] розглядав цілепокладання і планування як неодмінні елементи управління часом як особистісним, так і організаційним. О.А. Дмитрієва [63] відзначала, що цілепокладання пов'язане з прогнозування своїм генезисом як форми екстраполяції справжнього на локальні ділянки часу в майбутньому. На думку І.Н.Семенова [166], цілепокладання має включати такі характеристики: конкретність; вимірність; досяжність; орієнтованість на певний результат у часі; співвідношення з певним терміном, часовим ресурсом.

В деяких дослідженнях цілепокладання розглянуто як рішучість подолання перешкод, які можуть стати на шляху реалізації мети. Так, В.Г. Асєєва [15] вважає, що цілепокладання можна розглядати з двох сторін: в першому випадку цілеспрямованість спирається на знання, вибір методів, соціальні критерії, культурні універсалії; а в другому випадку знання може не грати вирішальної ролі, і тоді цілеспрямованість йде шляхом проб і помилок, тому суб'єкт діяльності готовий відповідати за цілі, але ні в якій мірі не за результати.

Г. М. Несен розглядав цілепокладання як процес цілісної життєдіяльності, який полягає в об'єктивації всього спектра індивідуальних здібностей і допомагає становленню людини як суб'єкта життя [69]. На думку вченого, цілі діяльності особистості ідентичні цілям самореалізації, а цілі самореалізації - цілям процесу життєтворчості. Розвиток особистості є процесом самореалізації, а цілепокладання - невідділеною ланкою для самореалізації.

Таким чином, цілепокладання є важливим феноменом, що вивчається в сучасній психології. Цілепокладання розглядається як один з важливих етапів процесу діяльній активності суб'єкта. Більшість дослідників розглядувало феномен цілепокладання крізь мотиваційну сферу особистості та сукупність особистісних якостей і властивостей. Зазначено, що цілепокладання є тим процесом, який реалізується в теперішньому часі, але спрямований в майбутнє. Показано, що процес цілепокладання не статичний і залежить від багатьох факторів, в тому числі від соціального оточення, установок, міжособистісної взаємодії. Одною з базових особистісних підстав поняття цілепокладання є цінності.

1.3. Теоретико-методологічні засади вивчення цілепокладання в психології

З урахуванням специфіки поєднання зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на процес цілепокладання, необхідним є комплексний методологічний підхід, що включає основні принципи методології психологічного дослідження, а саме: гуманістичної спрямованості, комплексності та системності.

Гуманістична спрямованість обраної методології передбачає, що будь-яка проблема особистості є центральною у системі сучасного наукового психологічного знання; її комплексність враховує, що особистість, включаючись у різні зв'язки та відносини з навколишньою дійсністю,

розкривається різними гранями, кожна із яких може виступати окремим предметом наукового дослідження; а системність методології дозволяє обирати групу методів, за допомогою яких об'єкт наукового дослідження може бути описаний як сукупність взаємопов'язаних компонентів. Виходячи із вище зазначеного, теоретико-методологічні засади даного дослідження складають: основні положення системного підходу, функціонального, структурного, динамічного, діяльнісного, особистісного-орієнтованого, суб'єктно-діяльнісного, ресурсного підходів. Розглянемо їх.

Системний підход (Л. Ф. Бергаланфі [172], Л. С. Виготський [47], С.Д. Бушуєва [36], , М. Д. Левітов [110], А.А. Шевцов [193], А.К. Гаст [56] та ін.). У нашій роботі системний підхід застосовується для дослідження окремих елементів цілепокладання у зв'язку з цілісним функціонуванням даного процесу на різних етапах самореалізації. Система цілепокладання має низку особливостей, які можуть бути розділені на групи: властивості, пов'язані з цілями й функціями системи; максимальний ефект діяльності системи досягається тільки в разі максимальної ефективності спільного функціонування її елементів для досягнення спільної мети; наявність мети для даної системи; пріоритет цілей системи перед цілями її елементів.

Згідно Н.М. Пейсахову [146], цілепокладання - це цілісна система, що орієнтована на досягнення головних потреб, це ціннісна основа, що забезпечує високу мотивацію, в результаті чого відбувається децентралізація всіх функцій на основних рівнях ієрархії компонентів даного процесу.

Л. фон Бергаланфі [172] цілепокладання вважав важливим системоутворювальним вмінням особистості, що формує готовність особистості до самореалізації. Л. С. Виготський [47] вважав, що в процесі цілепокладання беруть участь всі рівні психічного відображення, і в цьому сенсі мета є системно-інтегральним утворенням, специфічною формою випереджувального відображення. Цілі людини організовані ієрархічно і являють собою систему. Вчений зазначав, що з кількох головних рішень, вже прийнятих в минулому, впливає переслідування багатьох підлеглих їм

цілей, а головна мета керує багатьма приватними цілями і планами, які необхідно реалізувати в повсякденному житті. На думку Ж.Нюттена [137], процес цілепокладання є системою цілей, які співвідносяться одна з одною і шикуються в певну ієрархію. При цьому цілепокладання можна розглядати і як процес, і як результат постановки цілей, де підсумком стає мета, яка є передбаченими результатами діяльності.

Ю. П. Поваренков [151] розглядав цілепокладання як систему, як соціальний процес формування у свідомості суб'єкта деякого реального феномена, чинного до того, як починає реалізовуватися поведінка, спрямована на досягнення мети. Вчений відзначав компоненти системи цілепокладання, а саме: форми й види цілеспрямованої поведінки, соціальний обмін і соціальне порівняння.

В. П. Загороднюк [72], вивчивши особливості цілепокладання особистості, виділив три рівні цілепокладання як певної системи:

- високий рівень, коли цілі є прогнозованими результатами діяльності, що за своїм формулюванням задовольняють вимогам конкретності, реальності, контрольованості, і водночас не зводяться до вимог підвищення продуктивності на певну кількість відсотків;
- середній рівень, коли цілі є прогнозованими результатами діяльності, які так чи інакше володіють властивістю реальності;
- низький рівень, коли представлені цілі не є прогнозованими результатами діяльності, хоча б у мінімальному ступені мають властивість конкретності.

Г.С. Пригін [153] визначав цілепокладання як цілісну і замкнуту систему, компоненти якої вступають у відносини, які призводять до узгодження активності й вимог діяльності, досягненню мети, тобто від успішності саморегуляції залежить кінцевий результат цілепокладання.

Цілепокладання як система поглядів на майбутнє пов'язано з певною ієрархією цінностей. Р.Френкін відмічав, що цінності оцінюються у світлі життєвих цілей. На думку О.А. Шевцова [193], цілепокладання є процесом створення системи цінностей як цілей, співвіднесення їх між собою і вибору

найбільш бажаних, формування моделі засобів досягнення цих цілей і послідовності їх застосування. О.К. Гастєв [50] вивчаючи цілепокладання, також наголошував на важливості розгляду системи цінностей, де можна виявити наскільки особистісні цінності підпорядковані загальним, на основі чого відбувається багаторівнева побудова цілей.

Отже, згідно положень системного підходу цілепокладання є системою, що має низку особливостей. Цілепокладання є системоутворювальним чинником особистості, що формує її готовність до самореалізації, забезпечує високу мотивацію та пов'язано з певною ієрархією цінностей.

Структурний підхід. Цілепокладання в цьому підході розглядається як певна цілісність, що володіє певною структурою, тобто сукупністю елементів, що знаходяться в певних відносинах один з одним. Т.Артем'єва, В.Шадріков включають цілепокладання до складу структурної організації діяльності, що інтегрує в єдине ціле такі компоненти, як наполегливість, гнучкість, самостійність в постановці і виборі цілей, рівень опрацювання образу мети, процесу її досягнення, наслідків реалізації мети, стратегічність, реалістичність і рівень цілей (І.Вороб'єва). О.М.Леонт'єв вважав, що якісний і ефективний образ життя особистості пов'язаний з кількістю компонентів, що входять в структуру цілепокладання.

І.А. Озеркова [140] в структурі цілепокладання виділила три компоненти: інтелектуальний, особистісний, діяльнісний. Перший компонент охоплює розумові дії і розумові операції, які дозволяють людині створювати образ бажаного результату, аналізувати наявні ресурси і адекватно їх оцінювати. І.А. Озеркова підкреслювала, що на інтелектуальному рівні відбувається зіставлення бажаних результатів і дійсних, і відповідно до цього здійснюється коригування власних дій. Другий компонент включає ті особливості особистості, які дозволяють людині бути ефективною в діяльності. На думку І.А. Озеркової, успішність при досягненні цілей забезпечують такі якості, як: впевненість, самостійність, самоповага, відповідальність, прагнення, внутрішній локус контроль і ін. Діяльнісний

компонент орієнтований на ту активність людини, яка дозволить їй ставити цілі, досягати їх і приймати рішення про зміну плану дій.

М.О. Одінцева [138] запропонувала структуру цілепокладання виходячи з наступних рівнів, що розрізняються підставами для орієнтування: стратегічного, тактичного, операційного і рівня психофізіологічних механізмів. Орієнтування на вищому, стратегічному, рівні пов'язане з мотиваційно-сисловою регуляцією цілепокладання, де мотиваційно-сислові структури мети є якісно різними формами відображення об'єктивної реальності. Мотиви відкриваються свідомості тільки шляхом аналізу динаміки діяльності. Усвідомлення змісту, що відбивається в мотиваційно-сислових структурах, це спеціальна задача на виявлення сенсу, яка має складну ієрархічну організацію, в якій смисли реалізації підпорядковані сенсам перетворення.

М.М.Копотун вважає, що цілепокладання, як складне утворення, складається з трьох компонентів: когнітивного, конативного та емоційно-вольового. Перший (когнітивний) відображає рівень усвідомлення цілей та характеризується спектром сфер, у яких здійснюється цілепокладання; другий (конативний) відбивається в активності позиції досліджуваного в досягненні цілей, здатності брати на себе відповідальність та долати перешкоди; і останній - емоційно-вольовий компонент реалізується в бажанні досягти поставлених цілей та ставленні до свого майбутнього.

Компоненти цілепокладання вивчалися у педагогіці, спорті, бізнесі та управлінні. Так, Л.А.Опанасенко обґрунтувала і визначила наступні рівні когнітивний; особистісний; діяльнісний; емоційно-вольовий психологічної структури навчального цілепокладання у юнацькому віці.

К.С.Оліференко взагалі узагальнила наступні компоненти за критерієм сфер цілепокладання: комунікативний, освітньо-професійний, особистісну самореалізацію, професійний (кар'єра), сімейний, здоров'я, матеріальний та відпочинок. Але потрібно зазначити, що в залежності від сфери, ціліпокладання може сильно відрізнятися.

Таким чином, щодо структури цілепокладання, то до неї можна віднести індивідуально-особистісні та соціально-психологічні чинники, певну роль відіграють чинники навколишнього середовища, останні за М. Г. Ярошевським [171] містять не тільки можливість вибору, а й певні обмеження.

Функціональний підхід пропонує розглядати будь-який предмет або явище з точки зору його функцій (У. Джемс, Д. Дьюї, Д. Енджелл, Р. Вудвортс, Г. Спенсер). Відповідно до даного підходу, в психіці можна виділити окремі психічні функції, що являють собою відносно самостійні елементи. Отже, цілепокладання в рамках даного підходу розглядається, як активна і цілеспрямована адаптація до умов навколишнього середовища. Узагальнюючи погляди В. А. Семідоцького, М. В. Кутініної [169] можна виділити кілька функцій, які виконує цілепокладання: спонукання ставити власні цілі під впливом орієнтації на задані ззовні цілі; планування майбутнього результату діяльності; визначення напрямку життєвого шляху; співвідношення поставлених цілей й можливостей; що допомагає людині рухатися вперед і розвиватися.

В рамках функціонального підходу, Д. Енджелл вказував на те, що цілепокладання виконує декілька функцій: функцію цілеспрямованості практичної діяльності людини; функцію ідеального планування, яка полягає в визначенні цілей і засобів її досягнення; функцію ідеального програмування оскільки полягає у визначенні шляхів досягнення цілей.

В.М. Пітерська [148] робила акцент на тому, що лише в особливих умовах процес цілепокладання проявляє свою специфіку, яка полягає не тільки в формуванні цілей особистості й пошуку засобів для їх досягнення, а в особливостях функціонування компонентів цілепокладання.

Д. Дьюї [179] вважав, що цілепокладання відводиться визначальна роль в загальному функціонуванні особистості, де наявність обґрунтованих, перспективних цілей особистості це головна умова її функціонування. Цілепокладання є функцією, що пронизує всю діяльність особистості, а

здатність особистості до правильної постановки цілей це одна з найважливіших якостей.

Г. Спенсер [144] зазначав, що цілепокладанням називають процес і результат набуття мети, тому даний процес виконує визначальну роль як у процесі самореалізації, так і в загальному функціонуванні особистості. Вчений підкреслював, що наявність обґрунтованих, перспективних цілей особистості це головна умова її функціонування, тому вміння грамотно формулювати цілі відноситься до однієї з найважливіших компетенцій.

Т.І. Артем'єва [66] розглядаючи компоненти цілепокладання відзначала, значущість регулятивної функції і вказувала на її важливість для процесу постановки цілей і планування діяльності, оскільки завдяки мотивам людина стає здатна до постановки нових завдань.

К.О. Абульханова-Славська [2] відзначала, що цілепокладання включає життєве планування та є невіддільною частиною життєвих стратегій, які інтегрально зображують здатність людини до організації життя і прояву її активності як суб'єкта життя. Близькими до цих поглядів є визначення А. С. Мельничука [44], який уточнював, що розвинена здатність до цілепокладання є одним з основних факторів стратегічної побудови життя, що забезпечує найбільш ефективне розв'язання суперечностей між активністю, домаганнями, Я-концепцією особистості та умовами її життя.

Водночас Г.В.Акопов [7] розглядав цілепокладання як одну з найважливіших функцій професійної свідомості, тобто як ключовий етап формування психологічної системи діяльності й найважливіший етап становлення суб'єкта діяльності. Л. О. Максимов також вважав цілепокладання суспільним призначення особистості, відповідно до якого визначаються його функції, які обумовлюють характер діяльності особистості й критерії оцінки результатів [122].

Таким чином, згідно функціонального підходу наявність обґрунтованих, перспективних цілей особистості є головною умовою її функціонування. Цілепокладання виконує функцією, що пронизує всю

діяльність особистості, є ключовим етапом формування психологічної системи діяльності й найважливішим етапом становлення суб'єкта діяльності.

Особистісно-орієнтований підхід. С.Д.Максименко особистість визначав як форму існування психіки людини, що здатна до самовизначення. Т.М.Титаренко вважає, що сучасна особистість це новий феномен, який знаходиться у постійному русі і перебуває в процесі становлення. Інтенсивність і глибина цілепокладання особистості, на думку Б.С. Українця [180] залежить від характеру освоєння, глибини й прийняття соціальних цінностей, характерних для даної особистості та формування на цій основі певного соціального типу особистості, що володіє значущими якостями, необхідними для діяльності в сучасних умовах.

Згідно з Т.Лірі в процесі формування особистості найважливіша роль відводиться думці значущих для даного індивіда навколишніх осіб, під впливом яких відбувається його персоніфікація, тобто формується особистість при ідентифікації зі значущими іншими. На думку вченого, в процесі взаємодії з оточенням особистість проявляється в певному стилі міжособистісної поведінки. Реалізуючи потребу в спілкуванні і в здійсненні своїх бажань, людина погодить свою поведінку з оцінками значущих інших на рівні усвідомленого самоконтролю, а також з символікою ідентифікації, що одночасно визначає особливості його структури цілепокладання.

Діяльнісний підхід. Проблема цілепокладання розроблялася в психології в основному в рамках теорії діяльності як елемент, що входить в її психологічну структуру (О.М.Леонтьєв, С.Л.Рубинштейн), як важливий елемент діяльності (А. В. Брушлінській, О.К. Тихомиров, Д. Б. Богоявленська), а також в дослідженнях цілеспрямованої поведінкової активності (П.К.Анохин, Ж.Нюттен, Н.М.Пейсахов, О.А.Конопкін, Х. Хекхаузен, Д.Макклеланд, Дж.Аткінсон). А. М. Ждан [76] вивчаючи цілепокладання, робля акцент на тому, що мета, як структуроутворювальний компонент цілепокладання зображує загальну концепцію діяльності,

конкретизує її зміст, виступає у якості основи формування структури діяльності в цілому.

С.Л. Рубінштейн [161] вважав, що процес цілепокладання являє собою єдність особистості й діяльності: особистість, проявляє в діяльності ті або інші властивості; через діяльність виявляє зв'язок цінностей і цілей; а через зв'язок цих цінностей, мотивів, цілей і результатів знаходить цілісність. Вчений зазначав, що цілі це свідомі характеристики діяльності. На думку С.Л. Рубінштейна, мета розглядається як особистісний об'єкт, який був в тісній залежності від позиції особистості в цілому, як один зі способів взаємозв'язку між особистісними й процесуальними аспектами психічної діяльності, оскільки вона входить до складу особистісного аспекту і здійснює дієвий контроль над несвідомими мотивами.

Д.О. Леонтьєв [112] розкривав генезис цілепокладання виходячи з мотиваційної сфери особистості, тобто через особливу структуру взаємодії суб'єкта з навколишнім предметним світом. Тому центральною ідеєю в трактуванні поняття цілепокладання є ідея ціннісних орієнтацій, при цьому мотиваційна мета знаходиться поза суб'єктом і спрямована проти замикання психічної діяльності у внутрішньому просторі суб'єктивного досвіду. Вчений розглядав співвідношення діяльності - дії - операції, в зв'язку з цінностями, мотивом - метою - умовами, в загальному потоці діяльності, який утворює людське життя в її вищих проявах, опосередкованих психічним відображенням [113].

А. В. Брушлінській [32] під цілепокладанням розумів усвідомлений образ результату, що планується, а також нерозривний зв'язок з діяльністю, де важливим поняттям стає мотив, який спонукає людину до дії. Процес цілепокладання виявляється найбільш значущим для здійснення тієї чи іншої діяльності внаслідок того, що цінності, мета і мотиви не тільки спонукають людину до цієї діяльності, визначають її зміст і способи виконання, а й самі утворюються в процесі діяльності. Близькими є погляди Л.В. Сохань [124]: життєві цілі містять бажаний образ майбутнього і конструюють магістральні

напрямки та способи реалізації планів в діяльності. В.А. Петровський [34] вважав, що цілепокладання пов'язане з потенційними можливостями суб'єкта, які зростають в діяльності та спонукають до виходу за рамки наявної ситуації. Отже, формально-дінамічні особливості цілепокладання детермінують розвиток цільової структури рефлексивної і імпульсивної особистості, тому даний процес виступає як окремий вид організації суб'єктом свого життя.

На думку Б. Ф. Ломова [35], цілепокладання глибоко особистісний процес, оскільки для розуміння, які цілі і як вони формуються в індивіда, потрібно вивчити історію його розвитку як особистості. Отже, життєва мета виступає в ролі інтегратора всіх приватних цілей, пов'язаних з окремими діяльностями, де досягнення приватних цілей одночасно і реалізує та розвиває життєву мету. Вчений вказував, що мета не привноситься в індивідуальну діяльність ззовні, особливо при розвинених формах діяльності, а формується самим індивідом. Ю. М. Швалб [191] розглядав цілепокладання як практичне осмислення своєї діяльності людиною з точки зору формування цілей і їх реалізації найбільш економічними засобами, тобто це процес формування цілей, де результатом є єдине визначення цілей і їх розуміння. Х. Хекхаузен [186] вважав, що процес цілепокладання охоплює зміну смислів діяльності, розширення змісту, що перш за все характеризується тим, що діяч починає сприймати нову для себе діяльність, як власну професійну діяльність.

Д.Макклеланд [121] відзначав, що цілепокладання спочатку має під собою реалістичну діяльнісну основу, де мета організовує діяльність і стимулює її у напрямку до свого досягнення, а довгострокові цілі сприяють досягненню високих результатів. П.К.Анохін [10] вказував, що цілепокладання зображує конкретний продукт діяльності, тому даний процес дозволяє людині формувати тактику і стратегію власної діяльності, а також передбачає аналіз умов діяльності, передбачення ходу процесу, самооцінку власних можливостей і оптимального витрачання сил. Близької думки

дотримувалася Д. Б. Богоявленська [29], яка розглядала цілепокладання як укрупнення усвідомленої ситуації діяльності, стосовно якої й проводиться даний процес, де професіонал починає самостійно управляти й будувати власну діяльність в її цілісності, що робить його справжнім суб'єктом своєї діяльності.

Л.М. Собчик [174] розглядала цілепокладання як елемент людської діяльності з одного боку й умов соціалізації з іншого боку, що включає соціально-психологічні механізми постановки людиною цілей, процеси формування соціальних цілей і передбачає індивідуальні механізми соціалізації і визначення мети. М.Г.Алексєєв, а рамках данного підходу, описав спосіб формулювання цілей в процесі цілепокладання, який полягає в зв'язуванні цінностей людини з його діяльнісною позицією. На думку вченого, необхідно послідовно і неухильно проводити співвіднесення цінностей людини, що об'єднує стратегію з її позицією і активністю, за допомогою яких реалізується цінність [134]. Формулювання мети шляхом зв'язування цінностей і позиції особистості передбачає прийняття відповідальності за майбутній результат [9]. А. А. Шаповалов [190] вважав, що результатом механізму цілепокладання є становлення суб'єктних якостей професіонала, тобто вчений пов'язував механізм цілепокладання з особистісно-професійною самореалізацією.

Таким чином, процес цілепокладання в діяльнісному підході є єдністю особистості й діяльності. Практичне осмислення себе і власної діяльності людиною з точки зору формування цілей пов'язано з формуванням тактики і стратегії їх реалізації. Результатом механізму цілепокладання є становлення особистісних і суб'єктних якостей професіоналу.

Динамічний підхід спрямований на опис взаємодії психічних процесів як з точки зору їх розташування, так і з позиції розподілу енергії. Даний підхід передбачає розгляд процесу цілепокладання і його компонентів в якості не статичних явищ, а таких, що знаходяться в постійному русі (З. Фрейд, Й. Брейер, Ч. Райкрофт, Т.Філіс, Т. Роберт). Згідно з динамічним

підходом - цілепокладання розглядається як динамічний компонент ціннісно-сміслової сфери, що має складні взаємозв'язки з іншими компонентами, які визначають спрямованість людської активності.

В рамках даного підходу, С. Кові [89] робив акцент на тому, що максимальне зосередження на процесі цілепокладання це найважливіша якість людей, які домагаються видатних результатів в будь-якій справі, в будь-якій області. Вчений виділив основне ефективне уміння: уявлення кінцевої мети при починанні будь-якої справи, як особливого компоненту цілепокладання, що дозволяє зрозуміти динаміку процесу самореалізації.

Т. В. Конюхова [95] розглядала здійснення цілепокладання, як динамічного процесу, який включає організацію діяльності, спрямовану на вироблення норм і цінностей, і рефлексію, спрямовану на усвідомлення причин невдач і успіхів цілепокладання. Але А.В. Селезньова вважає, що ціннісні орієнтації є фіксованими в психіці індивіда, через які проявляється ставлення людини до навколишньої дійсності, формується її поведінка, характер діяльності, способи самоактуалізації, самовдосконалення та самореалізація. Близької думки дотримується В.В.Котлярова [99] яка пише, що цінності вищого і нижчого статусу малорухливі, що впливає на інші компоненти структури цілепокладання. А.В. Мельнечук [168] навпаки розглядаючи взаємозв'язок цілепокладання і цінностей встановив, що він є динамічним, а найбільш продуктивним для даного процесу є взаємозв'язок його компонентів з цінностями самореалізації, творчості й роботи, які є рухливими.

Таким чином, у динамічному підході цілепокладання розглядається як динамічний компонент ціннісно-сміслової сфери.

Ресурсний підхід. Так, С.Д. Бушуєва [36] вважала, що якісне цілепокладання системно і знижує розпорошення ресурсів, консолідує посилення всіх його компонентів на шляху самореалізації.

Е. Фромм виділяв три психологічні категорії, які розглядаються як ресурси людини: надію, яка забезпечує готовність до зустрічі з майбутнім,

саморозвиток і бачення його перспектив, що сприяє життю і зростанню; раціональну віру як усвідомлення існування безлічі можливостей і необхідності вчасно виявити і використати власні можливості; душевну силу як здатність чинити опір спробам наразити на небезпеку надію і віру і зруйнувати їх, перетворивши на голий оптимізм або ірраціональну віру. Даний погляд обумовлює необхідність дослідження рівня оптимізму та песимізму як компоненту цілепокладання.

Л.С. Рибалко зазначає, що основою ресурсного підходу є вивчення ресурсів особистості та виявлення шляхів їх розкриття й реалізації в різних видах діяльності відповідно до природних нахилів людини. [].

А.М.Богомолова вважала, що у досягненні мети обов'язково беруть участь інші люди - свідомо, якщо вони поділяють мету або з нею знайомі, або "пасивно", якщо вони зайняті своєю діяльністю, але включені в схему цілепокладання кимось іншим. В такому випадку людина під час цілепокладання повинна мати досить вагомні ресурси (владна або матеріальний компонент), щоб трансформувати процес так, щоб він призвів до досягнення саме цієї мети.

Водночас О.І.Панов [77] відзначав, що до особливостей цілепокладання за допомогою яких здійснюється оцінка життєвого особистісного ресурсу, можна віднести: ціннісну основу; особливий соціальний статус в суспільстві; специфічність психологічного відбору та контролю, специфічність соціального обміну. На думку вченого система, що здійснює цілепокладання повинна бути гнучкою і міцною, досить складною, а її елементи повинні бути багатofункціональні та автономні.

Н.В.Родіна вважає, що ресурсний підхід акцентовано на існуванні процесу "розподілу ресурсів", який пояснює той факт, що декотрим людям вдається адаптуватися попри різні життєві обставини.

Г. Хемел [181] вважав, що цілепокладання розуміється як свідоме і раціональне явище, однак при цьому не можна не враховувати емоційно-образні коріння, що впливають на те, яким чином буде воно усвідомлене.

В рамках даного підходу, О.М.Карпінська зазначала, що ресурси є системою, тому її сутність розкривається через аналіз кожного елементу і усій системи в цілому для досягнення ефективного цілепокладання. Отже, класифікацію ресурсів, на думку О.М.Карпінської, можна будувати згідно з рівневою організації психіки людини. Так, на психологічному рівні – ресурси представлені невідновлюваними (час) і особистісними, до останніх входять: мотиваційні (ціннісні орієнтації, смисли, мотивація досягнення, особистісна зрілість, цілі, оптимізм, часова перспектива), інструментальні (соціальна підтримка, психологічна близькість з людьми, сімейні відносини), ресурси стійкості (диспозиційний оптимізм, ціннісні орієнтації, самооцінка, самовідношення) і саморегуляції (самоефективність, схильність до ризику, диспозиційний оптимізм, особистісна зрілість); на соціальному рівні - життєстійкість і оптимізм проявляють себе як ресурси саморегуляції.

Теорія цілей і цілепокладання, тісно пов'язана з суб'єктивно-діяльнісним підходом, і отримала розвиток переважно в роботах М.Г. Макарова, Т.А. Казакевича, І.Т. Фролова, Н.Н. Трубнікова, Б.С. Українцева, Б.А. Вороновича, Є.Г. Чміль, А.Г. Яценко, В.С. Королева, В.Н. Кодіна, АМ. Гевдіна, В.П. Бульца, Г.А. Мкртчяна та ін. Так, Г.А. Мкртчян вважала, що дослідження проблеми цілей і цілепокладання, як допоміжна проблема суб'єктно-об'єктних відносин в рамках теоретичних і практичних завдань соціалізації особистості, обмежувались переважно сферою пізнавальних інтересів. В.М. Шубкін [129] наголошував, що цілепокладання це смислоутворювальний зміст практики, що складається в формуванні мети як суб'єктивно-ідеального образу бажаного і втіленні її в об'єктивно-реальному результаті діяльності.

В.В.Редько [157] розглядав цілепокладання, як процес, що має деякий зміст необхідного і бажаного, спочатку наявного в проблемній ситуації, що не змінюється в процесі рішення, де важлива роль цілепокладального суб'єкта.

Л.І. Анциферова [12] відзначала, що мета формується в особливих пошукових аналітичних процесах аналізу і синтезу, які розгортаються на основі переформулювання проблеми деяким реальним суб'єктом. Вчена розглядала спільну мету як закономірний результат спрямованого аналізу і включення об'єкта в усі нові системи відносин в процесі залучення до діяльності нового предметного змісту. Мета постійно змінюється в самому процесі формування дії від моменту виникнення прагнення до його виконання. Зміни мети відбуваються як її уточнення відповідно до конкретних умов ситуації, що супроводжується конкретизацією операціонального компонента цілепокладання.

Б.Б.Ярмахов [200] вивчаючи процес цілепокладання, відзначав, що чим яскравіше і чітко усвідомлюється і представляється мета, тим інтенсивніше мотиваційні процеси для її досягнення, а також більше активність при досягненні результату, і чим більш інтенсивна мотивація спочатку, тим більше буде спотворюватися суб'єктивна потенція мети. Отже, уявлення про процеси, що відбуваються і витрачені ресурси при досягненні мети, завжди будуть розходитися з тим, що є в реальності, оскільки навіть ідеальне планування об'єднує в собі деякі похибки, які в процесі доводиться піддавати коректуванню.

Отже, О.С. Огнєв [139] робив акцент на тому, що цілепокладання це образ бажаного результату, який усвідомлюється і використовується особистістю як основний орієнтир для управління своєю поведінкою. Вчений вважав, що мета це те, до чого особистість прагне, це образ прогнозованого результату діяльності, досягнення якого входить в зону контролю суб'єкта мети. Тому грамотна постановка мети - перший і найважливіший етап, що передбачає будь-яку розумну діяльність.

Таким образом, теоретико-методологічні засади дослідження структури цілепокладання складають основні положення системного, системно-структурного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, динамічного, ресурсного підходів, суб'єктивно-діяльнісним підходом.

Висновки до першого розділу

1. Продемонстровано, що проблема самореалізації особистості має тривалий історичний період свого становлення у вітчизняній і закордонній психологічній науці. Показано, що визначення поняття самореалізації трансформувалось від «реалізації духу», «свободи», «мети», «вищого рівня потреб» через «вибір життєвого шляху» і «набуття власного Я» до «успішного самовизначення». Констатовано, що у гуманістичному і екзистенціальному напрямках самореалізація є системою внутрішніх ресурсів або потенціалом, що проявляється протягом усього життя; в психосинтезі самореалізація здійснюється через розкриття прихованих можливостей людини.

2. Зауважено, що на сучасному етапі розвитку науки самореалізація є явищем загальносистемного порядку, яка представлена комплексом психологічних утворень, що детермінована зовнішніми і внутрішніми факторами, передбачає самовизначення, яке спирається на особистісну рефлексію, яка виступає у якості самоорганізації всієї системи. Самореалізація складається з наступних компонентів: мотиваційно - смислового, інструментально - стильового, установчо - цільового і компетентно - особистісного.

3. Показано, що існує рівнева структура самореалізації, де кожному рівню притаманно власна психологічна природа та власні детермінанти й бар'єри. Передумовою самореалізації є задоволення потреби, яка є ведучою. Проаналізовано види самореалізації (особистісна, творча, професійна, соціальна). Зазначено, що професійна самореалізація має наступні етапи: професійне самовизначення, професійний розвиток, професійне становлення. Коротко надано характеристики особистості, яка самореалізується, їй властиво: більш ефективно сприйняття реальності і часу; прийняття себе, інших і природи; безпосередність, простота і природність; незалежність,

потреба в самотності та інш. Психологічним аспектом самореалізації є самотворення, що здійснюється через самопізнання і саморегуляцію. Вважаємо, що самореалізація є свідомим і активним процесом, усвідомлення інтересів, потреб і здібностей, що втілюються в практичній діяльності. Самореалізація відбувається на певних етапах: самоідентифікації, саморозвитку і самоактуалізації.

4. Розглянуто феномен цілепокладання, надано його визначення та процеси. Цілепокладання реалізується в теперішньому часі, але є спрямованим в майбутнє; є процесом формування образу майбутнього результату дій і прийняття цього образу у якості основи для практичних або розумових дій. Зазначено, що феномен цілепокладання розглядається у більшості досліджень крізь ціннісно - смислову сферу особистості. Констатовано, що процес цілепокладання не статичний і залежить від багатьох факторів, в тому числі від соціального оточення, установок, міжособистісної взаємодії. Здатність особистості до цілепокладання пов'язана з глибиною поставлених цілей та з їх узгодженістю. В структурі цілепокладання виділено три компоненти (за І.А. Озерковою): інтелектуальний (розумові дії і розумові операції, які дозволяють людині створювати образ бажаного результату), особистісний (особливості особистості, які дозволяють людині бути ефективною в діяльності), діяльнісний (вольові якості, що забезпечують успішність при досягненні цілей). Показано, що особистісний компонент цілепокладання входять ціннісні орієнтації, як основні форми функціонування цінностей, а також як індивідуальні форми репрезентації суспільних цінностей. Необхідною умовою для виникнення у особистості потреби в самореалізації, яку вона буде підтримувати на всіх етапах свого життя, є розвинуті компоненти процесу цілепокладання: певна ієрархія цінностей, особистісна позиція, наявність мети, оптимістична спрямованість і домінування певних параметрів часової перспективи.

5. Розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження структури цілепокладання складають основні положення системного, системно-структурного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, динамічного, ресурсного підходів, суб'єктивно-діяльнісним підходом.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ДО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

2.1. Організація і методичне забезпечення дослідження

Певна модель наукового дослідження має, за Т.В.Корніловою[97], В.М.Дружиніним[64], В.В.Константиновим[64], наступні основні етапи: гіпотетико-дедуктивний та індуктивний етап психологічного дослідження. На першому дослідники вивчають стан проблеми, з'ясовують її актуальність, ставлять цілі і завдання, визначають предмет і об'єкт, планують дослідження і організовують методичне забезпечення. На другому етапі - визначають контингент дослідження здійснюють збір емпіричних даних і їх обробку, інтерпретацію результатів, формулювання загальних висновків і оцінювання перспектив подальшої розробки проблеми. Теоретико-емпіричне дослідження психологічної структури цілепокладання на різних етапах самореалізації проходило у ці два етапи з 2018 по 2021 роки. На першому - були вивчені і проаналізовані літературні джерела з наступних питань: цілепокладання як інструмент конструктивної самореалізації, здатність до цілепокладання, основні компоненти цілепокладання: 1) інтелектуальний, 2) особистісний, 3) діяльнісний; феномен самореалізації особистості.

До психодіагностичних методик, які дозволяють комплексно вивчити особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації увійшли наступні: модифікований варіант інтерперсональної діагностики Т. Лірі (ДМВ, Л. Собчик), методика "Оцінка вольових якостей" розроблена Н. Б. Стамбуловою, аналіз системи цінностей за методикою Ш.Шварца, методика часової перспективи Ф.Зімбардо (ЗТРП); методика вивчення рівня оптимізму та песимізму М.Селігмана (в модифікації Л.М. Рудіної) та авторська анкета на виявлення наявності мети.

В першому розділі було зазначено, що в структурі цілепокладання виділено три компоненти (за І.А. Озерковою): інтелектуальний, особистісний

та діяльнісний. Кожний компонент цілепокладання вивчався за допомогою наступних методик.

Для вивчення інтелектуального компонента здатності до цілепокладання нами використано авторська анкета на виявлення наявності мети.

Для вивчення особистісного компонента здатності до цілепокладання використано:

- Модифікований тест Т.Лірі в адаптації Л.М.Собчик[174], який являє собою модифікований варіант інтерперсональної діагностики Т. Лірі, автор якої є послідовником ідей Г. С. Саллівена[209]. У процесі взаємодії з оточенням особистість проявляється у певному стилі міжособистісної поведінки. Базуючись на тому, що особистість проявляється в поведінці, що актуалізується в процесі взаємодії з оточуючими, американський психолог Т. Лірі систематизував емпіричні спостереження у вигляді загальних варіантів міжособистісної взаємодії. На психограмі вони представлені у вигляді замкненого континууму, по периметру якого розташовані характеристики різних варіантів міжособистісної поведінки. При цьому протилежні по свої сутності варіантів розташовані по відношенню одне до одного на діаметрально полярних крапках окружності. Серед типів міжособистісних відносин виділили наступні октанти:

1. Владний – лідируючий – у крайніх варіантах норми має такі риси як диктаторський, власний, деспотичний характер, тип сильної особистості, яка лідирує у всіх видах групової діяльності. Усіх наставляє, повчає, у всьому прагне спиратись на власну думку, не вміє приймати порад інших.

2. Незалежний-домінуючий – прагне бути над усіма та, одночасно, у стороні від усіх, самовпевнений, незалежний. Труднощі перекладає на оточуючих.

3. Прямолінійний – агресивний – жорсткий та ворожий по відношенню до оточуючих, різкий, агресивність може доходити до асоціальної поведінки.

4. Недовірливий - скептичний – відчужений по відношенню до ворожого і злого світу, образливий, схильний до сумнівів у всьому, злопам'ятний, постійно на всіх скаржиться, усім незадоволений.

5. Покірний - сором'язливий – покірний, схильний до самоприниження, слабохарактерний, схильний у всьому поступатись, завжди ставить себе на останнє місце, приписує собі провину, пасивний, прагне знайти підтримку у комусь більш сильному.

6. Залежний-слухняний – невпевнений у собі, має нав'язливі страхи, тривожиться з будь-якого приводу, залежить від інших, від чужої думки.

7. Співпрацюючий-конвенційний – люб'язний з усіма, орієнтований на прийняття і соціальне схвалення, прагне задовольнити вимоги усіх, прагне до цілей мікрогруп, емоційно лабільний.

8. Відповідальний -великодушний, завжди приносить у жертву свої інтереси, прагне допомогти і співчувати усім, нав'язливий у своїй допомозі і занадто активний по відношенню до оточуючих, приймає на себе відповідальність за інших.

Аналіз ієрархії цінностей проведено за методикою Ш.Шварца[83]. Перевага методики полягає в тому, що вона дає змогу вибудувати не лише ціннісну ієрархію, а й виявити пріоритети мотиваційних блоків, тобто ті основні цілі, які стоять на даний момент часу перед респондентами. Методика Ш. Шварца включає опитувальник, що складається з двох частин, до кожної з яких застосовується окрема процедура проведення. Ми застосовували ту частину, що дає можливість дослідити нормативні ідеали, цінності особистості на рівні переконань. Такі цінності найбільше впливають на особистість, але не завжди проявляються в соціальній поведінці, оскільки можуть не збігатися з нормативними цінностями суспільства. Кожну із 57 запропонованих цінностей із коротким поясненням їх значення респондент повинен оцінити за 9-бальною шкалою «як керівний принцип свого життя». Кожна із цінностей входить у певний мотиваційний блок і підпорядковується відповідній мотиваційній меті:

- влада (Power) — соціальний статус, домінування над людьми і ресурсами;
- досягнення (Achievement) — особистий успіх відповідно до соціальних стандартів;
- гедонізм (Hedonism) — насолода або чуттєве задоволення;
- стимуляція (Stimulation) — хвилювання і новизна;
- самостійність (Self-Direction) — самостійність думки і дії;
- універсалізм (Universalism) — розуміння, терпимість і захист благополуччя всіх людей і природи;
- доброта (Benevolence) — збереження і підвищення благополуччя близьких людей;
- традиція (Tradition) — повага до культурних і релігійних звичаїв та ідей і відповідальність за їх збереження;
- конформність (Conformity) — стримування дій і спонукань, які можуть нашкодити іншим і не відповідають соціальним очікуванням;
- безпека (Security) — безпека і стабільність суспільства, відносин і самого себе.

Методика часової перспективи Ф.Зімбардо (ZTRP), розроблена Ф. Зімбардо спільно з А. Гонзалесом була опублікована в 1997 році. Пізніше вона була переведена на різні мови, адаптована і валідизована в різних країнах. Детальний опис оригіналу методики ZTRP і процедури її адаптації на російську мову представлено в роботі А. Сирцової, О. Т. Соколової та О. В. Митіної [176]. Адаптація методики проходила згідно загальноприйнятому стандарту, що включає прямий і зворотний переклади, експертну оцінку і психометричну оцінку. В якості основного методу валідизації використовувався конфірматорний факторний аналіз. Експлораторний факторний аналіз, аналіз шкал і кореляційний аналіз виконувався в статистичному пакеті SPSS, а конфірматорний факторний аналіз здійснювали за допомогою програми EQS 6 for Windows [176]. Оцінка конвергентної і дискримінантної валідності обчислювалася шляхом

визначення кореляції між п'ятьма шкалами російської версії опитувальника ZTPІ Ф. Зімбардо, шкалою депресії Бека, шкалою самооцінки Розенберга, шкалою особистісної тривожності Спілбергера, шкалою сумлінності, шкалою імпульсивності, шкалою схильності до ризику, шкалою емпатії, шкалою фізичної агресії, шкалою вербальної агресії, шкалою роздратування, шкалою образи і шкалою підозрливості (використовувався коефіцієнт кореляції Пірсона). Адаптований на російську мову опитувальник ZTPІ Ф. Зімбардо є надійним інструментом для оцінки часових орієнтацій особистості. Опитувальник ZTPІ Ф. Зімбардо використовується в якості діагностичного інструменту, в ньому виділяються наступні часові перспективи: Негативне минуле, Гедоністичне теперішнє, Майбутнє, Позитивне минуле, Фаталістичне теперішнє [211].

Методика на визначення рівня оптимізму та песимізму (автор Мартін Селігман) [208]. Методика розроблена основоположником позитивної психології та науковими методами вивчає поняття оптимізму і песимізму. З точки зору позитивної психології, оптимізм визначається як стиль мислення, коли людина невдачі вважає випадковими і непостійними у часі, а хороші події - закономірними і природними. Рівень оптимізму впливає на різні аспекти життя. З них: здатність оговтватися після життєвих негараздів, схильність депресії, рівень імунітету, загальний ступінь задоволеності життям і тощо. Тест вимірює оптимізм / песимізм за 10 шкалами:

- загальні рівні оптимізму / песимізму;
- схильність пояснювати хороші / погані події як наслідок власних дій або зовнішніх подій (персоналізація);
- ставлення до поганого / хорошого як до тимчасового / постійного явища в житті (стійкість);
- ставлення до поганого / хорошого як локального / повсюдного явища в житті (генералізація);
- коефіцієнт надії як відношення до поганих подій як до локальних і тимчасових.

Для вивчення діяльнісного компонента здатності до цілепокладання використано:

- Методика "Оцінка вольових якостей" розроблена Н. Б. Стамбуловою, яка оцінює рівень розвитку вольових якостей: цілеспрямованості, наполегливості та завзятості, сміливості і рішучості, ініціативності і самостійності, самовладання і витримки. Методика дозволяє діагностувати два параметра вольових якостей: вираженість і генералізованість на основі цього робиться висновок про наявність мети та розвиток здатності її формувати. Варіанти для відповідей: «Так не буває» (+2); «Мабуть, невірно» (+1); «Може бути» (0); «Напевно, так» (-1); «Упевнений, що так» (-2).

Оскільки індуктивний етап психологічного дослідження припускає збір і обробку емпіричних даних, то ми використали наступні методи математичної статистики: описову статистику, кореляційний аналіз, факторний аналіз (для зменшення розмірності простору змінних та концентрації інформації у формі невеликого масиву даних; непараметричний критерій U Манна – Уїтні (для визначення міжгрупових відмінностей). Так, за допомогою кореляційного аналізу визначається міра, з якою значення двох змінних "пропорційні" один одному. Аналіз використовується для вивчення статистичних зв'язків між явищами, що вивчаються. Кореляційний аналіз є одним з найбільш зручних способів зниження розмірності завдання обробки даних. Матрицю коефіцієнтів кореляції використовують для зниження розмірності завдання обробки даних і, як основу для проведення факторного аналізу. Нами використовувався коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона.

За допомогою однофакторного дисперсійного аналізу і Варімакс обертання, який є найбільш поширеним методом обертання, при якому фактори залишаються незалежними бо ортогональними по відношенню один до одного, при цьому бали випробовуваних по одному фактору не корелюють з балами за іншими факторами були виявлені основні чинники в структурі цілепокладання в обох групах.

Таким чином, теоретико-емпіричне дослідження здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації особистості здійснювалося у два етапи. З метою вирішення поставлених дослідницьких завдань та для забезпечення об'єктивності дослідження використано низку психодіагностичних методів та методи математичної статистики.

2.2. Прояви особистісного компонента здатності до цілепокладання (описові статистики)

Дослідницька робота проводилась зі студентками, що здобувають вищу освіту на базі Одеської національної академії харчових технологій. Групу порівняння склали жінки-підприємці, що займають керівницькі посади в ієрархічних бізнес-компаніях або мають власний бізнес. Загалом у процесі дослідження було обстежено 153 респондентів, з них – 84 студентки (етап самореалізації - самоідентифікація); та 69 жінок-підприємців (етап самореалізації – самоактуалізація). Розподіл за групами представлений у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Розподіл досліджуваних за групами

Група	Код групи	Кількість спостережень	% від загальної кількості
Студентки	Студентки	84	54,9%
Жінки-підприємці	Жінки	69	45,1%
Разом		153	100%

Нище представлено описові статистики досліджуваних груп за віком, індивідуально-особистісними характеристиками у образі Я-реальне та Я-ідеальне, концептуальну організацію системи цінностей, особливості оптимізму / песимізму та часової перспективи, як ресурсів стійкості, саморегуляції і мотиваційного ресурсу відповідно. Результати розподілу досліджуваних у групі студенток за віком представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2. 2

Розподіл досліджуваних у групі студенток за віком

Вік досліджуваних	Кількість (n і %) досліджуваних (із 84)	
	Студентки	
	N	%
16-17	39	46,4
18-19	18	21,4
20-21	14	16,7
22-23	13	15,5
Усього	84	100,00

Як можна побачити із таблиці 2.2. вік досліджуваних групи студенток відповідає першим двом етапам процесу самореалізації за І.Д. Єгоричевою [67], тобто етапам саморозуміння і самосприйняття, усвідомлення власної цінності, унікальності, значущості себе в світі, де метою є виявлення потенційних можливостей, дійсних потреб і життєвих сенсів.

Оскільки образ Я-ідеальне і Я-реальне є невід'ємною частиною структури цілісного Я, то далі ми вивчили особливості індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-реальне та Я-ідеальне у групі студенток (рис. 2.1 та 2.2.)

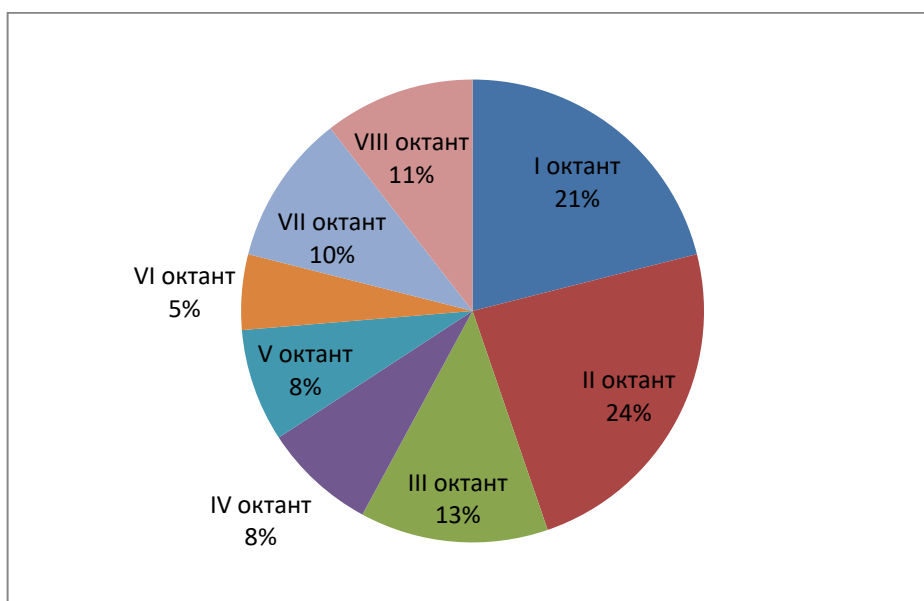

Рис.2.1. Представленість індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-реальне у групі студенток

Примітка: I октант -Владно-лідуючий тип, II октант - Незалежно-домінуючий тип, III октант- Прямолінійно-агресивний тип; IV октант - Недовірливо-скептичний тип, V октант -Покірно-сором'язливий тип, VI октант -Залежно-слухняний тип, VII октант -Співробітницько-конвенційний тип, VIII октант - Відповідально-великодушний тип

Дані рисунку 2.1. демонструють, що у групі студенток представлено основні якості, що притаманні незалежно-домінуючому типу, це прагнення бути над усіма та, одночасно, у стороні від усіх, самовпевненість, незалежність, при цьому труднощі перекладаються на оточуючих. Водночас, найменший відсоток представленості якостей недовірливо-скептичного типу, що проявляються в непевненості у собі, нав'язливих страхах, тривозі з будь-якого приводу, залежності від інших, від чужої думки.

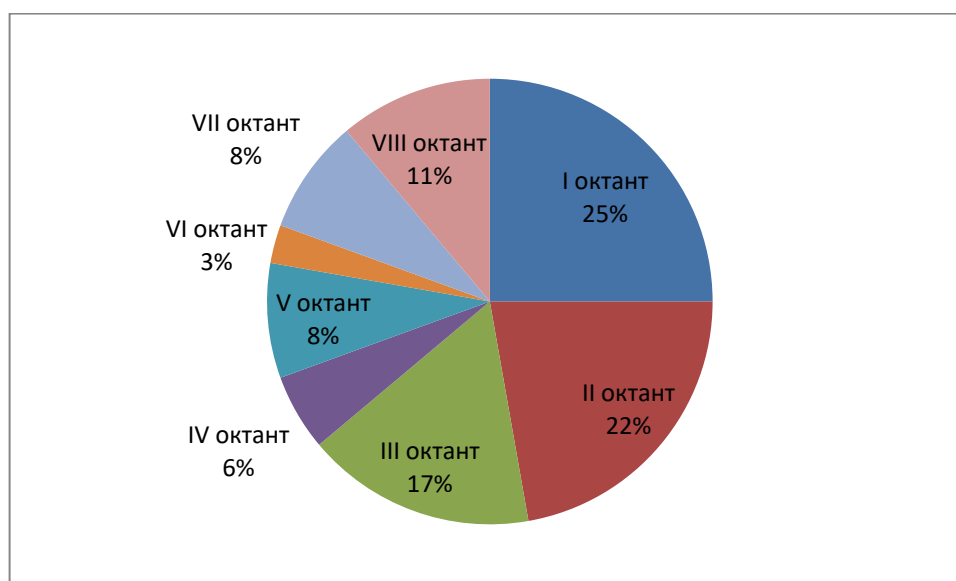

Рис.2.2. Представленість індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-ідеальне у групі студенток

Примітка: I октант -Владно-лідуючий тип, II октант - Незалежно-домінуючий тип, III октант- Прямолінійно-агресивний тип; IV октант - Недовірливо-скептичний тип, V октант -Покірно-сором'язливий тип, VI октант -Залежно-слухняний тип, VII октант -Співробітницько-конвенційний тип, VIII октант - Відповідально-великодушний тип

:

Як можна побачити на рисунку 2.3, отримані результати за образом Я-ідеальне загалом не відрізняються від показників в образі Я-реальне. Так, дані результати підтверджують дослідження Л.Собчик [174], яка зазначала, що збіг актуального і ідеального Я в міжособистісній поведінці частіше спостерігається у осіб з переважанням владно-лідуючого або незалежно-домінуючого стилю, коли виявляється повна задоволеність собою (самодостатність), завищена самооцінка і критичне ставлення до думки оточуючих, що ускладнює корекцію ззовні.

Відомо, що сенсоутворювальні цінності народжуються внутрішнім вибором і відразу ж стають особистим сенсом життя (О.Г.Асмолов [16]). Особливістю цінностей є їх нанизанність на «стержень провідного сенсоутворювального мотиву» (О.М.Леонт'єв [115]). Згідно В.О.Ядову[109], вищий диспозиційний рівень утворює система ціннісних орієнтацій на меті життєдіяльності і засобу їх досягнення.

Теорія динамічних відносин між ціннісностями, що запропонована Ш.Шварцем [83] описує концептуальну організацію системи цінностей, згідно з якою дії, що здійснюються особистістю відповідно до кожного типу цінностей, мають психологічні, практичні і соціальні наслідки. Вони можуть бути сумісними з іншими типами цінностей або вступати з ними у конфлікт. Отже, далі ми провели аналіз організації системи цінностей за методикою Ш.Шварца у групі студенток (рисунок 2.3.)

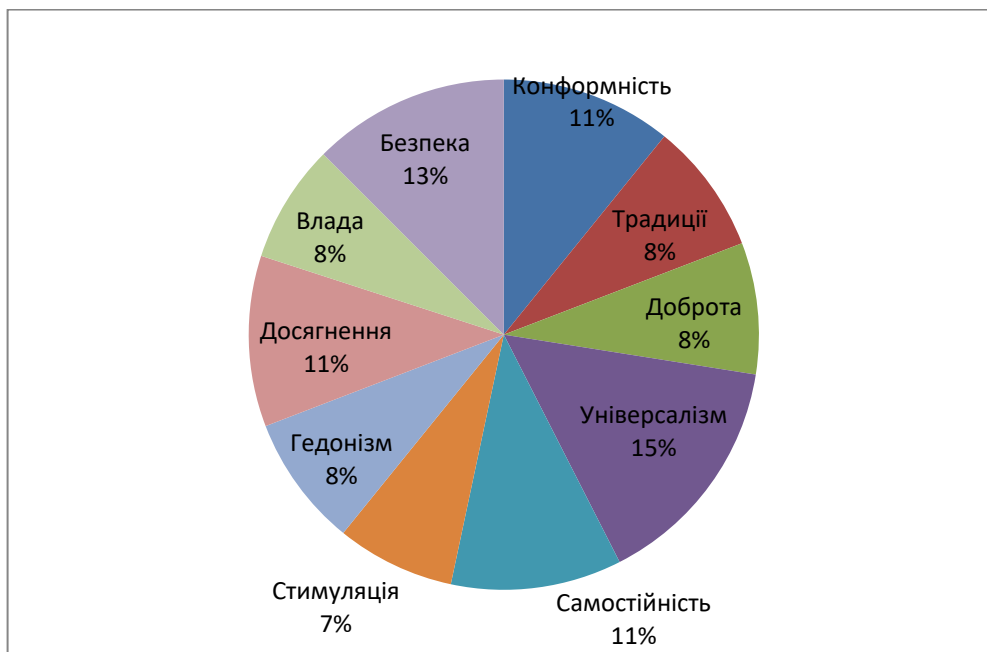

Рис.2.3. Організація системи цінностей у групі студенток за методикою Ш.Шварца

Аналіз отриманих результатів демонструє, що найважливішим типом цінностей для студенток є універсалізм. Тобто для них важливо розуміння, терпимість і захист благополуччя усіх людей і природи. Далі йдуть безпека (13%), самостійність (11%), досягнення (11%) та конформність (11%). Мотиваційною метою яких відповідно є: безпека для інших людей і себе, гармонія, стабільність суспільства і взаємовідносин; самостійність мислення і вибору способів дії; особистий успіх відповідно до соціальних стандартів; стримування негативних схильностей, що мають соціальні наслідки. Гедонізм (8%) включає елементи як відкритості до змін, так і самовозвищення майже як описано в методиці (за Ш. Шварцем). Мотиваційною метою типу цінностей «Традиції» (8%) є повага і дотримання звичаїв, упокорювання, благочестя, прийняття своєї долі, помірність. Визначальною мотиваційною метою типу цінності «Влада» (8%) є досягнення або збереження домінуючої позиції у рамках цілої соціальної системи. Мотиваційною метою типу цінностей "Доброта" є збереження і підвищення благополуччя близьких людей. Останню позицію займає

стимуляція (7%), де метою даного типу цінностей є хвилювання і новизна. Отже, кількісний і якісний аналіз дозволяє стверджувати, що у групі студенток цінність типу «Стимуляція» знаходиться на останній позиції. Цінності типу «Універсалізм» та «Безпека» розташовані на перших позиціях, але до особливо цінних додаються цінності типу "Досягнення", "Самостійність" та "Конформність", що виявляє три конфліктні пари в середині ієрархії: універсалізм – досягнення, безпека - самостійність, самостійність - конформність.

Згідно думки М.Селігмана [208] оптимізм це атрибутивний стиль особистості, який залежить від етапу її самореалізації. Т.О. Гордєєва [104] вважала, що у оптимістів краще вираженими є мотивація і досягнення, оскільки вони частіше досягають успіху в кар'єрі. Тоді, як песимісти швидше здаються перед обличчям нещастя і неприємностей. Песимістів і оптимістів можна розрізнити за критерієм пояснення подій, які з ними відбуваються. Враховуючи вище зазначене, було проведене дослідження рівня оптимізму та песимізму стосовно подій, а також рівня надії, як мотивуючого фактору. Результати дослідження у групі студенток представлено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Розподіл рівня оптимізму/песимізму у групі студенток

Показники	Середнє значення
Коефіцієнт надії	8,56
Відношення до сприятливих подій	13,52
Відношення до поганих подій	12,81
Загальний рівень оптимізму/песимізму	0,71

Дані таблиці 2.3. свідчать, що у групі студенток коефіцієнт надії по відношенню до несприятливих обставин знаходиться у зоні помірних значень, тобто залежить від інших факторів, що будуть впливати на аналіз обставин. При цьому стосовно відношення до сприятливих подій у групі

студенток, можна стверджувати, що респонденти міркують досить оптимістично, що мотивує їх на подальші дії. Проте показник відношення до поганих подій свідчить, що студентки досить песимістично відносяться до невдач та проблем, тому загальній рівень оптимізму/песимізму має досить парадоксальний зміст: студентки загалом мають помірно песимістичний погляд на різноманітні події.

Часова перспектива особистості пов'язана з ієрархією цілей і є особистісним ресурсом (рисунок 2.3).

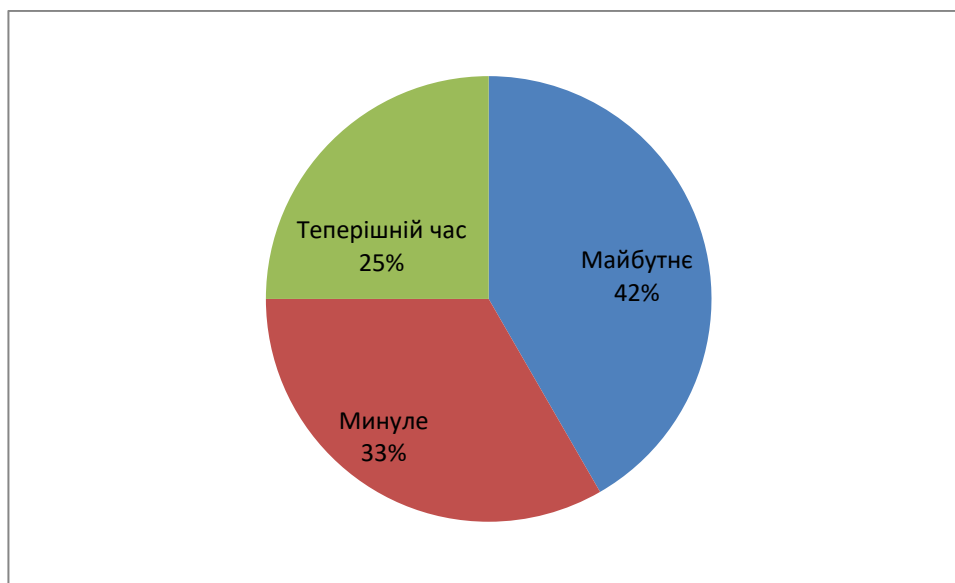

Рис. 2.4. Розподіл показників часової перспективи у групі студенток

На рисунку 2.4. можна побачити, що 42% студентки орієнтовані на майбутнє, тому визначаються мотивацією на досягнення майбутніх цілей і винагород, амбітні, орієнтовані на досягнення, конфлікт цінностей, що може пояснювати їх загальний рівень песимістичного відношення до різноманітних подій.

Що до групи порівняння, то було досліджено 69 жінок-підприємців віком від 40-60 років (таблиця 2.4.).

Таблиця 2. 4

Розподіл досліджуваних у групі жінок за віком

Вік досліджуваних	Кількість (n і %) досліджуваних (із 69)	
	Жінки	
	N	%
40-42	11	15,9
43-45	14	20,3
46-48	13	18,8
49-51	9	13,0
52-54	8	11,6
55-57	7	10,2
58-60	7	10,2
Усього	69	100,00

Дані таблиці 2.4 свідчать, що за віком респондентів у групі жінок за І.Д. Єгоричевою [68] можливо віднести до етапу самоактуалізації, коли важливим стає втілення свого призначення, яке суб'єктивно відчувається особистістю.

Згідно дизайну дослідження розподіл за типами індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-реальне у групі жінок, що проявляються у певній поведінці (рисунк 2.5).

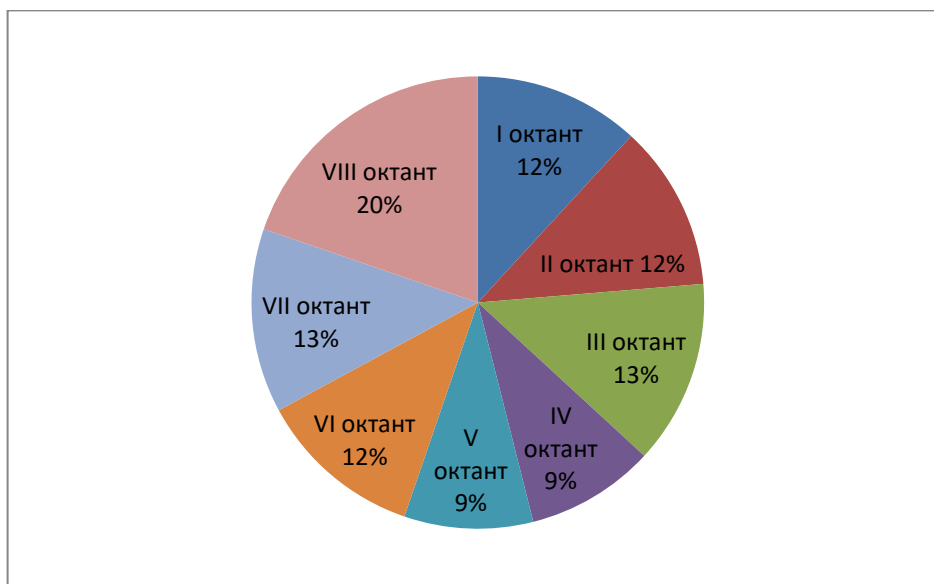

Рис.2.5. Представленість індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-реальне у групі жінок

Примітка: I октант -Владно-лідуючий тип, II октант - Незалежно-домінуючий тип, III октант- Прямолінійно-агресивний тип; IV октант -

Недовіжливо-скептичний тип, V октант -Покірно-сором'язливий тип, VI октант -Залежно-слухняний тип, VII октант -Співробітницько-конвенційний тип, VIII октант - Відповідально-великодушний тип

Аналіз рисунку 2.6, демонструє, що у групі жінок у образі Я-реальне домінуючим є якості притаманні відповідально-великодушному типу, тобто жінки завжди приносять у жертву свої інтереси, оскільки прагнуть допомогти і співчують усім, іноді навіть можуть бути нав'язливими у своїй допомозі і занадто активні по відношенню до оточуючих, приймають на себе відповідальність за інших.

Далі вивчили індивідуально-особистісні особливостей в образі Я-ідеальне у жінок (рис. 2.6.).

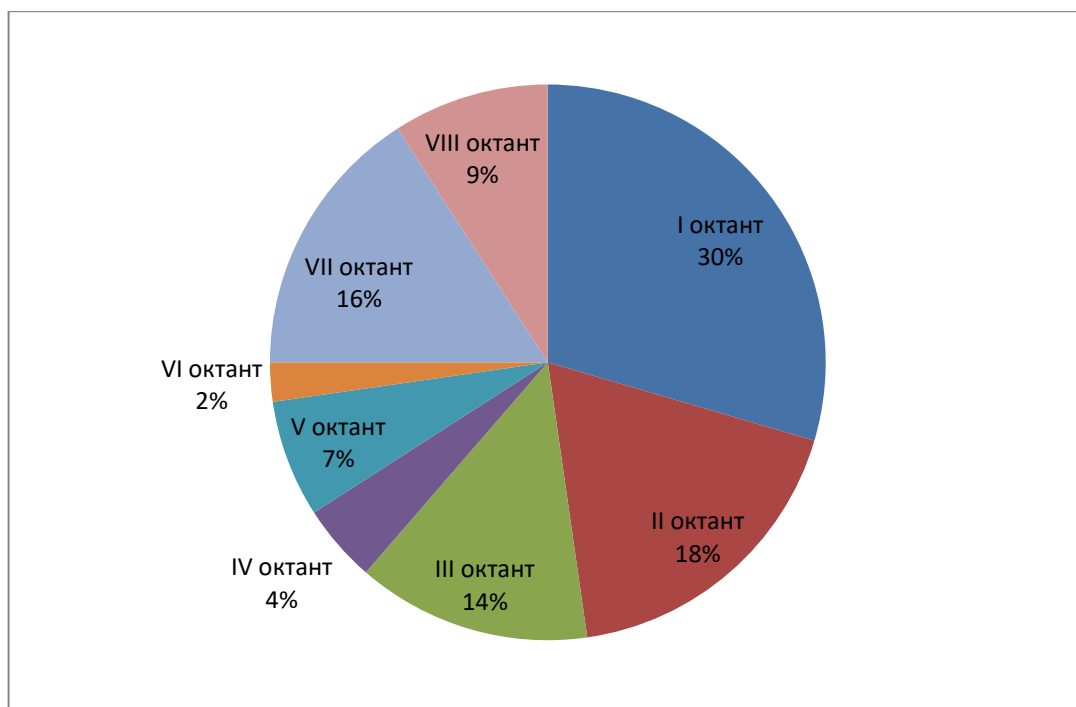

Рис.2.6. Представленість індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-ідеальне у групі жінок

Примітка: I октант - Владно-лідуючий тип, II октант - Незалежно-домінуючий тип, III октант- Прямолінійно-агресивний тип; IV октант - Недовіжливо-скептичний тип, V октант -Покірно-сором'язливий тип, VI октант -Залежно-слухняний тип, VII октант -Співробітницько-конвенційний тип, VIII октант - Відповідально-великодушний тип

Образі Я-реальне, тобто якості притаманні відповідально-великодушному типу міжособистісних стосунків в образі Я-реальне не задовольняють головних потреб респондентів. Водночас, це орієнтує жінок розвивати якості притаманні владно-лідуючому типу, як ідеального образу Я, що відповідає головним мотиваційним цілям, а саме: диктаторський, власний, деспотичний характер, тип сильної особистості, яка лідирує у всіх видах групової діяльності. Усіх наставляє, повчає, у всьому прагне спиратись на власну думку.

Аналіз організації системи цінностей за методикою Ш.Шварца у жінок представлено на рис.2.7

Рис.2.7. Організація системи цінностей у групі жінок за методикою Ш.Шварца

Аналіз отриманих результатів на рисунку 2.7. демонструє, що важливішим типом цінностей для жінок є стимуляція. Тобто для них важливою мотиваційною метою є підтримка оптимального рівня активності. Далі йде безпека (13%), тобто значущім для жінок є безпека себе і для інших важливих людей, гармонія, стабільність суспільства і взаємовідносин. Визначальна мотиваційна мета типу цінностей «Влада», «Досягнення» та «Конформність», які займають третю позицію в ієрархії цінностей

респондентів (11%): з одного боку, полягає в важливості досягнення соціального статусу або престижу, контролю або домінування над людьми і засобами, а також особистого успіх через прояв компетентності відповідно до соціальних стандартів. А з іншого боку - для жінок не менш важливими є стримування дій і спонукань, які можуть нашкодити іншим і не відповідають соціальним очікуванням. Четверту сходинку по значущості займають «Традиції» та «Доброта» (9%), де визначальною мотиваційною метою є повага, прийняття звичаїв і ідей, які існують в культурі, збереження і підвищення благополуччя близьких людей. Далі йдуть самостійність (8%) та універсалізм (8%), мотиваційною метою яких відповідно є: самостійність мислення і вибору способів дії, що є похідною від потреби в самоконтролі і самоврядуванні, а також від потреб в автономності і незалежності; розуміння, терпимість, захист благополуччя усіх людей і природи. Останню позицію займає гедонізм (4%) - задоволення, насолода життям. Отже, у групі жінок має місце деяка конфліктність між цінностями за теоретичною моделлю стосунків між десятьма мотиваційними типами цінностей (за Ш. Шварцем). Так, найважливіша цінність (стимуляція) знаходиться в протилежній площині цінності безпеки. Цінність конформізму є додатковою. Оскільки цінності використовуються людьми для вибору і обґрунтування своїх дій, то виходячи з отриманих результатів доцільним є розгляд якостей у домінуючих октантах. Зауважимо, що враховуючи вище зазначене, а також особливості діяльності жінок, було проведене дослідження рівня оптимізму та песимізму стосовно подій, а також їх рівня надії, як важливого мотивуючого фактору для самореалізації (таблиця 2.5).

Таблиця 2.5

Розподіл рівня оптимізму/песимізму у групі жінок

Показники	Середнє значення
Коефіцієнт надії	0,58
Відношення до сприятливих подій	16,3

Показники	Середнє значення
Відношення до поганих подій	10,1
Загальний рівень оптимізму/песимізму	6,2

Дані таблиці 2.5, свідчать, що жінки сповнені надій, їх мислення досить оптимістичне. Водночас, показник відношення до поганих подій знаходиться в зоні помірних значень, тобто в даному випадку все буде залежить від інших факторів. Отже, жінки загалом мають помірно оптимістичний погляд на різноманітні події, що дає можливість їм просуватися по кар'єрній сходинці і досягати бажаних цілей. Результати нашого дослідження кореспондують з даними отриманим Ж. Раку та Н. Саїдовим [154] які зазначають, що за показниками сталість і широта поганого, коефіцієнту надії і загального підсумку по відношенню до несприятливих - приємних подій, результат вище у жінок на етапі ранньої зрілості, але рівень оптимізму підвищується з віком.

Оскільки цінності є ядром життєвих перспектив, що служать критеріями для формування мети, то необхідно розглянути представленість параметрів часової перспективи у групі жінок (рисунк 2.8).

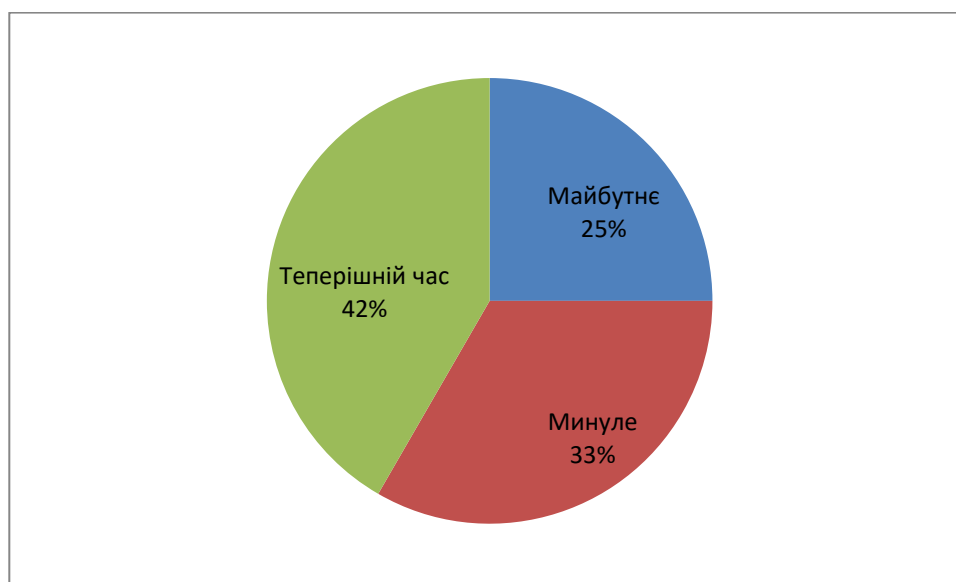

Рис. 2.8. Розподіл показників часової перспективи у групі жінок

На рисунку 2.8. можна побачити, що жінки орієнтовані на теперішній час, що розкриває оптимістичне, дієве і сповнене надії ставлення до життя майбутнього, тому існує фокус на цілі як у орієнтованих на майбутнє та ностальгія або гіркота як у тих, у кого високі показники по обох шкалах минулого. Жінки переконані, що їх майбутнє не є зумовленим і на нього можливо вплинути індивідуальними діями, як результат іноді досить ризиковане ставлення до часу і життя, яке передбачає орієнтацію на задоволення, хвилювання, збудження, насолоду в сьогоденні і відсутність турботи про майбутні наслідки жертв на користь майбутніх нагород. Проте, іноді теперішнє переноситися респондентами з покорою і смиренням, що обумовлене специфікою діяльності жінок.

Таким чином, групи досліджуваних відрізняються за кількісним аспектом співвідношенням вікових особливостей, що підкреслює різницю в етапах самореалізації досліджуваних. Водночас, при порівнянні результатів дослідження особистісного компонента здатності до цілепокладання у групах, необхідно враховувати також розбіжності в проявах досліджуваних параметрів. Зауважимо, що парадоксальність прояву та конфліктність деяких компонентів зумовлює доцільність проведення детального емпіричного дослідження психологічної структури цілепокладання в обох групах (на різних етапах самореалізації).

Висновки до другого розділу

1. Продемонстровано організація і методичне забезпечення дослідження. Зазначено, що теоретико-емпіричне дослідження психологічної структури цілепокладання на різних етапах самореалізації проходило в два етапи: гіпотетико-дедуктивному й індуктивному з 2018 по 2021 роки. Оскільки в структурі цілепокладання виділено три компоненти (за І.А. Озерковою): інтелектуальний, особистісний та діяльнісний, то кожний компонент цілепокладання вивчався за допомогою відповідних методик. Для

вивчення інтелектуального компонента здатності до цілепокладання використано авторська анкета на виявлення наявності мети. Для вивчення особистісного компонента здатності до цілепокладання використано модифікований варіант інтерперсональної діагностики Т. Лірі (ДМВ, Л. Собчик), аналіз системи цінностей за методикою Ш.Шварца, методика часової перспективи Ф.Зімбардо (ЗТРТ); методика вивчення рівня оптимізму та песимізму М.Селігмана (в модифікації Л.М. Рудіної). Для вивчення діяльнісного компонента здатності до цілепокладання використано Методику "Оцінка вольових якостей" розроблена Н. Б. Стамбуловою. В дослідженні використано відповідні методи математичної статистики.

2. Зазначено, що дослідницька робота проводилась зі студентками, що здобувають вищу освіту на базі Одеської національної академії харчових технологій. Групу порівняння склали жінки-підприємці, що займають керівницькі посади в ієрархічних бізнес-компаніях або мають власний бізнес. Загалом у процесі дослідження було обстежено 153 респондентів, з них – 84 студентки (етап самореалізації - самоідентифікація); та 69 жінок-підприємців (етап самореалізації – самоактуалізація).

3. Вивчено прояви особистісного компонента здатності до цілепокладання. Надано описові статистики груп за віком, індивідуально-особистісними характеристиками у образі Я - реальне та Я - ідеальне, концептуальну організацію системи цінностей, особливості оптимізму / песимізму та часової перспективи. Показано, що групи досліджуваних відрізняються за кількісним аспектом співвідношенням вікових особливостей, що підкреслює різницю в етапах самореалізації досліджуваних. Водночас з порівняння результатів дослідження особистісного компонента здатності до цілепокладання у групах, необхідно враховувати також розбіжності в проявах досліджуваних параметрів. Зауважено, що парадоксальність прояву та конфліктність деяких компонентів зумовлює доцільність проведення детального емпіричного дослідження

психологічної структури цілепокладання в обох групах (на різних етапах самореалізації).

РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТРУКТУРИ ЗДАТНОСТІ ДО ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

3.1 Аналіз результатів дослідження діяльнісного компонента здатності до цілепокладання.

За В.Розановим життя, що керовано метою, є усвідомленим, тобто саме свідомості належить вибір до чого повинен попрямувати складний ланцюг людських вольових якостей. Отже, для дослідження діяльнісного компоненту здатності до цілепокладання (вольових якостей та наявності мети) була використана методика Н.Б. Стамбулової. Результати дослідження вольових якостей та наявності мети у групі студенток представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Варіаційна статистика вольових якостей та наявності мети в групі студенток

Група досліджуваних	Середнє M ± m	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Цілеспрямованість	14,31±0,09	16	0,63%	0,8	2,75
Сміливість і рішучість	19,69±1,23	20	6,25%	0,31	-0,24
Наполегливість та завзятість	15,22±1,12	16	7,36%	1,77	5,32
Ініціативність і самостійність	18,06±1,16	17	6,42%	1,19	2,45
Самовладання і витримка	17,31±1,19	16,5	6,87%	2,11	4,89
Наявність мети	41,5± 0,09	41,5	0,22%	0,00	-2,121

Згідно з отриманими даними в таблиці 3.1, у групі студенток за шкалою "Цілеспрямованість" за середнім значенням(14,31±0,09) та медіаною в 16

балів, респондентів можливо схарактеризувати як особистостей, які мають низький рівень усвідомленої та активної спрямованості на певний результат у діяльності.

Зауважимо, що дані таблиці 3.1, демонструють, що у групі студенток за шкалою "Сміливість і рішучість" згідно з середнім значенням $19,69 \pm 1,23$ та медіаною в 20 балів, у респондентів виявляється уміння приймати і втілювати в життя швидкі, обгрунтовані й тверді рішення знаходиться в зоні середніх значень, тобто як важлива вольова якість, яка проявляється на першому етапі цілепокладання даного рівня рішучості не достатньо для ефективної роботи цього процесу.

Разом з тим, в таблиці 3.1., можна побачити, що за шкалою "Наполегливість та завзятість" середнє значення $15,22 \pm 1,12$ та медіана в 16 балів свідчать, що дані вольові якості розвинені у студенток на низькому рівні, тобто в респондентів не розвинена здатність терпляче долати всі труднощі, що виникають на шляху до здійснення мети.

Необхідно зазначити, що у групі студенток за шкалою "Ініціативність і самостійність" за середнім значенням та медіаною ($18,06 \pm 1,16$), а особливо медіаною в 17 балів, респондентів спостерігається помірна вираженість даного параметру з тенденцією до низьких показників, тобто із-за не здатності самостійно прийняти рішення при виникненні особистих або суспільних проблем студентки не можуть почати нову справу, зробити перший крок в досягненні мети.

Отримані данні в таблиці 3.1., у групі студенток за шкалою "Самовладання і витримка" згідно з середнім значенням ($17,31 \pm 1,19$), свідчать, що респонденти не здатності стримувати психічні та фізичні прояви, які заважають досягненню мети.

Нарешті, згідно з даними таблиці 3.1 за середнім значенням ($41,5 \pm 0,09$) та медіаною 41,5 бали, у групі студенток досліджувані мають певні цілі, але враховуючи показники за вольовими якостями та показник медіани за даним параметром, що респонденти в даній групі не завжди здатні представити

більш-менш ясну картину бажаного майбутнього, тому кінцева мета може бути не обґрунтованою, нестійкою, не всі розумні дії будуть доцільні, іноді досліджувані схильні до безцільного проведення часу.

Результати дослідження вольових якостей та наявності мети у групі жінок представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Варіаційна статистика вольових якостей та наявності мети в групі жінок

Група досліджуваних	Середнє $M \pm m$	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Цілеспрямованість	30,8±0,85	33	2.76%	-1,61	2,48
Сміливість і рішучість	30,61±0,9	33	2,94%	-1,31	1,45
Наполегливість та завзятість	32,49±0,85	34	2.62%	-1,65	3,06
Ініціативність і самостійність	32,14±0,9	34	2,80%	-1,58	2,61
Самовладання і витримка	32,77±0,84	34	2,56%	-1,51	2,3
Наявність мети	41,4± 0,07	41	0,17%	0,37	-1,941

Дані таблиці 3.2., демонструють у групі жінок за шкалою "Цілеспрямованість" за середнім значенням (30,8±0,85) та медіаною в 33 бали, що дана вольова якість розвинена у респондентів на середньому рівні з тенденцією до високих показників, тобто можливо зробити висновок о вмінні жінок ставити перед собою ясні цілі для окремих дій і не відволікатися від них в процесі виконання, керуючись в усій своїй життєдіяльності певними цінностями, переконаннями та ідеалами.

За шкалою "Сміливість і рішучість" згідно з середнім значенням 30,61±0,9 та медіаною в 33 бали, респонденти здатні підтримувати ініціативу при постановці мети діяльності, тому при виборі домінуючого мотиву

можуть мобілізуватися і обрати правильні дії та адекватні засоби досягнення мети.

У групі жінок за шкалою "Наполегливість та завзятість" середнє значення $32,49 \pm 0,85$ та медіана в 34 балів, респондентів можливо схарактеризувати, як дуже наполегливих та навіть завзятих особистостей в процесі досягнення мети, тобто вони здатні мобілізувати свої сили для постійної і тривалої боротьби з труднощами, але іноді нерозумне використання вольових зусиль шкодить досягненню бажаного.

Разом з тим, у групі жінок за шкалою "Ініціативність і самостійність" за середнім значенням та медіаною ($32,14 \pm 0,9$) та медіаною в 34 бали, респондентів можливо схарактеризувати, як особистостей зданих при свідомій і активній установці, не піддаватися впливу різних чинників, критично оцінювати поради та пропозиції інших осіб, діяти на основі своїх поглядів і переконань, що дає можливість самостверджуватись і проявляти ініціативність.

Водночас згідно з даними таблиці 3.2, у групі жінок за шкалою "Самовладання і витримка" згідно з середнім значенням ($32,77 \pm 0,84$) та медіаною в 34 бали, респонденти здатні контролювати свої дії, підпорядковувати свою поведінку рішенням свідомо поставлених завдань, тобто демонструють усвідомлену активну установку на протистояння факторам, які перешкоджають досягненню мети.

Нарешті, дані таблиці 3.2. свідчать, що у групі жінок за середнім значенням $41,4 \pm 0,07$ та медіаною в 41 бал за показником наявності мети, досліджувані не тільки мають різноманітні цілі, але дані цілі досить чіткі й для кожної з них є свій засіб досягнення, оскільки вони характеризуються більшою збалансованістю поглядів та доміантних цінностей, а також усвідомленням важливості розвитку певних вольових якостей.

При явних розбіжностях у проявах вольових якостей для більш детального дослідження особливостей наявності сформованої мети були

використані графіки імовірності щільності розподілу в обох групах, які представлені на рисунку 3.1.

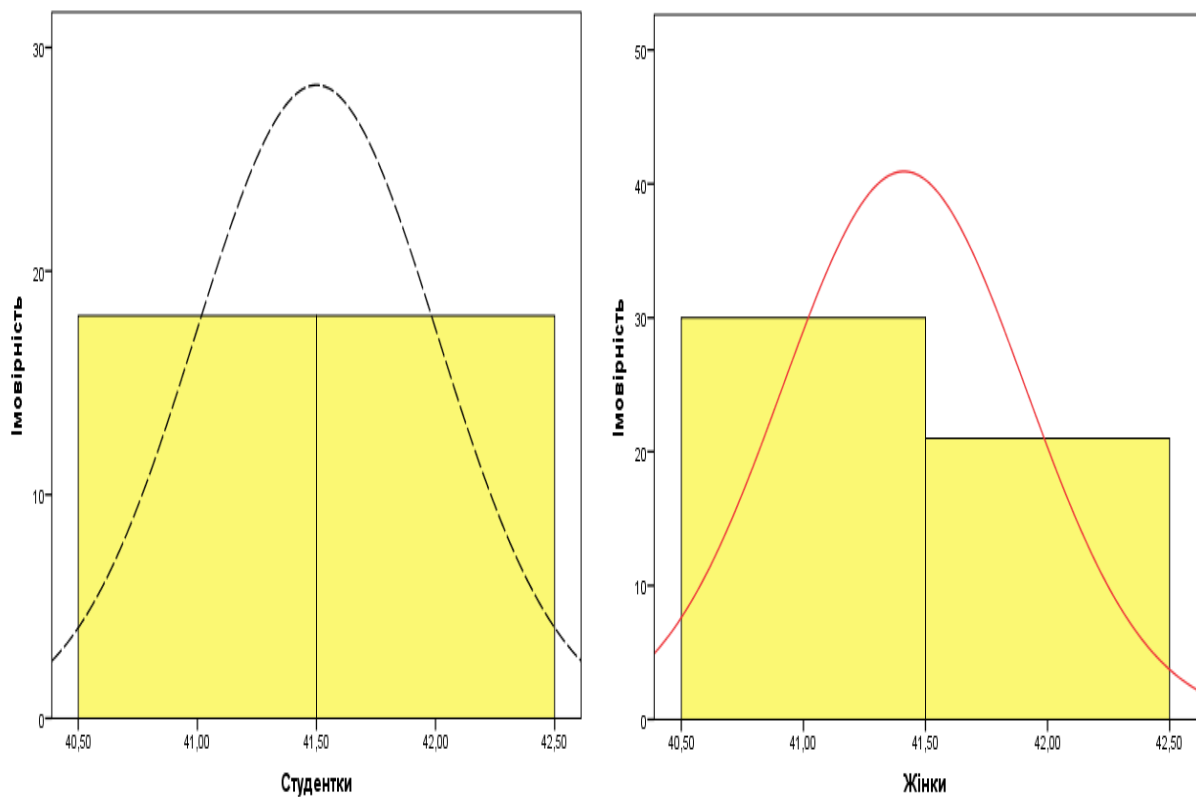

Рис. 3.1. Порівняння розподілу наявності мети в двох групах досліджуваних

Дані рисунку 3.1. свідчать, що в групі студенток розподіл значень за даною шкалою двохмодальний, тоді як у групі жінок пік знаходиться в зоні 41 балу (це підтверджується від'ємними значеннями ексцесу). Проте додатний коефіцієнт асиметрії засвідчує зміщення значень у менший бік - це добре видно на графіку у групі жінок. Показник ймовірності зустрічі значень ближчих до 42 балів більший у групі студенток, що засвідчує наявність труднощів з обранням мети: замість постановки реальних цілей, обмеження «мікрометою», поточною ситуацією, або ж фіксуванням на постановці глобальних цілей - пошук «сенсу життя».

Зважаючи на розбіжності у показниках вольових якостей та наявності мети в обох групах, для порівняння статистичної значущості відмінностей ми

скористалися непараметричним U-критерієм Манна-Вітні. Результати розрахунків наведені у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Порівняння середніх значень наявності мети в двох групах

Показник	Середнє значення в групі студенток	Середнє значення в групі жінок	U-статистика Манна-Вітні	p-значення
Цілеспрямованість	14,31±0,09	30,8±0,85	1757.5	0,01**
Сміливість і рішучість	19,69±1,23	30,61±0,9	1551.5	0,01**
Наполегливість та завзятість	15,22±1,12	32,49±0,85	1721.0	0,01**
Ініціативність і самостійність	18,06±1,16	32,14±0,9	1654.0	0,01**
Самовладання і витримка	17,31±1,19	32,77±0,84	1676.5	0,01**
Мета	41,5± 0,09	41,4± 0,07	855	0,53

Примітка: ** - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,01$.

Отримані дані в таблиці 3.3, демонструють, що існує статистично значуща розбіжність між показниками середніх значень за шкалою "Цілеспрямованість", більше середнє значення у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки свідомо і активно спрямовані на певний результат у власній діяльності, мають добре розвинені стратегічну та тактичну цілеспрямованість.

Разом з тим в таблиці 3.3 добре видно, існування статистично значущої розбіжності між показниками середніх значень за шкалою "Сміливість і рішучість", більше середнє значення у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки при здатності протистояти страху, вміють приймати і втілювати в життя швидкі, обґрунтовані і тверді рішення. Тоді як у студенток на явність великої кількості сумнівів, тривалих коливань в прийнятті рішення призводить або до квапливості у прийнятті та здійсненні цих рішень, коли

респонденти вибирають першу- ліпшу мету без усвідомлення наслідків своїх дій, або до непослідовності процесу цілепокладання.

Дані таблиці 3.3., свідчать про наявність статистично значущої розбіжності між показниками середніх значень за шкалою "Наполегливість та завзятість", більше середнє значення у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки здатні мобілізувати свої сили для постійної і тривалої боротьби з труднощами, переслідуючи поставлені перед собою цілі, а у студенток виражене розумне використання вольових зусиль, що шкодить досягненню поставленої мети.

Згідно з даними таблиці 3.3, існує статистично значуща розбіжність між показниками середніх значень за шкалою "Ініціативність і самостійність", більше середнє значення, у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки спрямовані на подолання власної інертності, самоствердження, тому мають свідому і активну установку не піддаватися впливу різних чинників, критично оцінювати поради та пропозиції.

Водночас існує статистично значуща розбіжність між показниками середніх значень за шкалою "Самовладання і витримка", більше середнє значення, знову ж таки, у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки здатні розумно планувати та організовувати хід всієї своєї діяльності, демонструють свідоме підпорядкування своєї поведінки загальноприйнятим нормам, встановленим порядком, вимогам ведення справи, що можливо завдяки вираженому вмінню контролювати свої дії, підпорядковувати свою поведінку рішенням свідомо поставлених завдань.

Зауважимо, що досліджувані в обох групах мають певні цілі, але у групі студенток спостерігається наявність труднощів з обранням мети, оскільки ці респонденти не завжди здатні представити більш-менш ясну картину бажаного майбутнього: замість постановки реальних цілей, обмеження «мікрометою», поточною ситуацією, або ж фіксуванням на постановці глобальних цілей - пошук «сенсу життя», тому кінцева мета може бути не обґрунтованою, не стійкою, не всі розумні дії будуть доцільні, що

може відповідати розбіжностям у цінностях респондентів, навіть у середині групи, і їх етапу самореалізації.

Таким чином, студенток можна схарактеризувати як особистостей, які мають низький рівень усвідомленої та активної спрямованості на певний результат у діяльності, тобто не здатності стримувати психічні та фізичні прояви, які заважають досягненню мети, що свідчить про слабо розвинений діяльнісний компонент здатності до цілепокладання. Наявність великої кількості сумнівів, тривалих коливань в прийнятті рішення призводить або до квапливості у прийнятті та здійсненні цих рішень, коли студентки обирають першу-ліпшу мету без усвідомлення наслідків своїх дій, або до непослідовності усього процесу цілепокладання. Отже, із-за не здатності самостійно прийняти рішення при виникненні особистих або суспільних проблем студентки не можуть почати нову справу, зробити перший крок, що підкреслює виражене нерозумне використання вольових зусиль, що і шкодить досягненню поставленої мети. Водночас недорозвиненість даних вольових якостей обумовлює наявність труднощів з обранням мети, тому ці респонденти не завжди здатні представити більш-менш ясну картину бажаного майбутнього, кінцева мета може бути не обґрунтованою, нестійкою, що також пов'язано з боротьбою мотивів і загалом відповідає їх етапу самоідентифікації процесу самореалізації.

Жінки, що знаходяться на етапі самоактуалізації процесу самореалізації спрямовані на певний результат у власній діяльності, тобто вміють ставити перед собою ясні цілі для окремих дій і не відвертатися від них в процесі виконання, керуючись в усій своїй життєдіяльності певними цінностями, переконаннями та ідеалами. Це свідчить про розвинутий діяльнісний компонент здатності до цілепокладання. Про це свідчить і здатність протистояти страху, виражене вміння контролювати свої дії, підпорядковувати свою поведінку рішенням свідомо поставлених завдань. Жінки вміють приймати і втілювати в життя швидкі, обґрунтовані і тверді рішення; мобілізувати свої сили переслідуючи поставлені перед собою цілі та

тривало боротися з труднощами (які є у власному бізнесі). Це формує здатність не піддаватися впливу різних чинників, критично оцінювати поради та пропозиції; розумно планувати та організовувати хід всієї своєї діяльності; підпорядковувати свою поведінку загальноприйнятими нормам, встановленим порядкам, вимогам ведення справи. Отже, досліджувані в групі жінок мають досить чіткі різноманітні цілі, і для кожної з них є свій засіб досягнення.

3.2. Порівняння дослідження особистісного компонента здатності до цілепокладання (структура цінностей) у двох групах досліджуваних

Для дослідження нормативних ідеалів, цінностей на рівні переконань, як складових особистісного компонента здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації ми скористалися методикою Ш.Шварца.

Таблиця 3.4.

Варіаційна статистика оцінки типів цінностей, як мотиваційної мети у групі студенток

Типи цінностей	Середнє $M \pm m$	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Комфорність	7,17±0,56	7	7,81%	0,34	-0,8
Традиції	5,39± 0,68	7	12,62%	-0,43	-1,03
Доброта	6,92± 0,57	7	8,24%	0,3	-0,12
Універсалізм	12,06± 0,96	12	7,96%	0,18	-0,6
Самостійність	10,06±0,59	10	5,86%	-0,69	-0,08
Стимуляція	6,28± 0,46	6,5	7,32%	-0,18	-0,37
Гедонізм	6,94±0,46	7	6,63%	-0,32	-0,18
Досягнення	8,61± 0,64	9	7,43%	-0,04	0,14
Влада	5,83±0,52	5	8,92%	0,07	-0,51
Безпека	8,89±0,84	8	9,45%	-0,002	-0,46

Згідно з даними таблиці 3.4, показником медіани та за (12 і 12,06±0,96, відповідно), можна побачити, що для групи студенток самою важливою

мотиваційною метою є універсалізм, тобто респонденти з даною мотиваційною метою демонструють такі типи цінностей, як: розуміння, терпимість, захист добробуту всіх людей і природи. Зауважимо, що оскільки студенти постійно взаємодіють з великою кількістю людей під час навчання, мотиваційні цілі універсалізму є похідними від тих потреб виживання, які необхідні при вступі респондентів в контакт з будь-ким поза свого середовища або при розширенні первинної групи.

Дані таблиці 3.4. за середнім значенням $10,06 \pm 0,59$ та показником медіани, який дорівнює 10, демонструють також домінування в групі студенток такої мотиваційної цілі, як самостійність, тобто визначальна мета респондентів за даним типом цінностей складається в самостійності мислення і виборі способів дії, у творчості та дослідницькій активності. Необхідно зазначити, що враховуючи етап самореалізації за І.Д. Єгоричевою, студентки знаходяться на відрізку на етапі самоідентифікації, де самостійність як цінність є похідною від потреби респондентів в самоконтролі й самоврядуванні, в автономності й незалежності.

Як можна побачити з таблиці 3.4. за середнім значенням $8,61 \pm 0,64$ й особливо показником медіани, яка дорівнює 9, достатньо важливими для студенток є досягнення, тобто визначальна мета цього типу цінностей - особистий успіх через прояв компетентності відповідно до соціальних стандартів. Відповідно до розгляду процесу самореалізації за етапами, для студенток при виявленні потенційних можливостей, дійсних потреб і життєвих сенсів (етап самоідентифікації) в умовах домінантних культурних стандартів важливим стає прояв соціальної компетентності, що є змістом даної цінності.

Наголосимо, що згідно з середнім значенням $8,89 \pm 0,84$, в групі студенток для респондентів за рівнем важливості дуже близьким є показник безпеки, тобто мотиваційна мета респондентів на даному етапі самореалізації - безпека для інших людей і себе, гармонія, стабільність суспільства і взаємовідносин.

Показники середнього значення та медіани в таблиці 3.4, засвідчують, що такі типи цінностей, як конформність ($7,17 \pm 0,56$ і 7), гедонізм ($6,94 \pm 0,46$ і 7), доброта ($6,92 \pm 0,57$ і 7), стимуляція ($6,28 \pm 0,46$ і 6,5) для групи студенток не відносяться до домінантної мотиваційної мети, тобто стримування дій і спонукань, які можуть нашкодити іншим і не відповідають соціальним очікуванням; насолода або чуттєве задоволення; збереження і підвищення добробуту близьких людей, хвилювання і новизна можуть відходити на другий план для того, щоб задовольнити більш важливі потреби респондентів.

Нарешті, за середнім показником такі цінності, як влада та традиції ($5,83 \pm 0,52$ і $5,39 \pm 0,68$, відповідно) для групи студенток є зовсім не важливою метою, тобто для респондентів соціальний статус, домінування над людьми й ресурсами, а також повага до культурних і релігійних звичаїв та ідей і відповідальність за їх збереження не входять до керівного принципу власного життя.

В роботі наведені дані варіаційної статистики за оцінкою типів цінностей, як особистіного компонента здатності до цілепокладання у групі жінок, у якості порівняльної групи. Результати дослідження представлені у таблиці 3.5.

За середнім значенням $11,57 \pm 0,8$ та показником медіани, що дорівнює 11 балів, демонструють для групи жінок домінування такої мотиваційної мети, як стимуляція, тобто цей тип цінностей є похідним від потреби респондентів в розмаїтті глибоких переживань для підтримки оптимального рівня активності. Оскільки група жінок знаходиться на етапі самоактуалізації, що пов'язано з втіленням особистістю своїх призначень, що суб'єктивно відчуваються, тому така біологічно обумовлена варіація потреби в стимуляції, яка опосередкована соціальним досвідом, призводять до важливості цієї цінності у якості прагнення до новизни й глибоких переживань.

Таблиця 3.5.

Варіаційна статистика оцінки типів цінностей у групі жінок

Типи цінностей	Середнє $M \pm m$	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ксцесу, γ_2
Комфорність	6,97±0,46	7	6,60%	0,37	-0,63
Традиції	6,63± 0,44	7	6,64%	0,16	0,08
Доброта	6,29± 0,46	6	7,31%	0,48	0,15
Універсалізм	6,35± 0,41	6	6,46%	0,54	0,44
Самостійність	5,94±0,45	5	7,58%	0,16	-0,76
Стимуляція	11,57± 0,8	11	6,91%	0,36	-0,44
Гедонізм	5,69±0,37	5	6,50%	0,11	-0,3
Досягнення	8,57± 0,48	8	5,60%	0,3	-0,46
Влада	10,24±0,55	10	5,37%	-0,37	-0, 18
Безпека	8,71±0,69	8	7,92%	-0,07	-0, 47

Підкреслимо, що за показником медіани та середнім значенням (10 і 10,24±0,55, відповідно) для групи жінок важливою є така мотиваційна мета, як влада, тобто центральна мета респондентів з цим типом цінностей полягає в досягненні соціального статусу або престижу, контролю або домінування над людьми (авторитет, багатство, соціальна влада, збереження свого суспільного іміджу, суспільне визнання). Отже, знаходження жінок на віщому етапі самореалізації, фокусує респондентів на отримання соціальної поваги, що підкреслює спрямованість на досягнення або збереження домінантної позиції в рамках цілої соціальної системи, і в більшості випадків у зв'язку з функціонуванням в соціальних інститутах певної диференціації статусів, в поєднанні показників домінантність - підпорядкованість в міжособистісних відносинах.

Як можна побачити з таблиці 3.5, за середнім значенням 8,57± 0,48 і 8,71±0,69, достатньо важливими для групи жінок є такі типи цінностей, як досягнення і безпека, тобто для респондентів має значення особистий успіх через прояв компетентності відповідно до соціальних стандартів, безпека для

інших людей і себе, гармонія, стабільність суспільства і взаємовідносин, як базові індивідуальні та групові потреби.

Водночас за показником середнього значення такі типи цінностей, як конформність ($6,97 \pm 0,46$), традиції ($6,63 \pm 0,44$), універсалізм ($6,35 \pm 0,41$) та доброта ($6,29 \pm 0,46$) для групи жінок не відносяться до домінантної мотиваційної мети, але все ж таки залучаються до ієрархії цінностей, тобто завдяки цьому жінки можуть стримувати власні схильності, які мають негативні соціальні наслідки, як результат будуть мати значення повага традицій, смиренність, благочестя, прийняття своєї долі, помірність, розуміння, терпимість і захист добробуту всіх людей і природи, збереження добробуту людей, з якими респонденти знаходяться в особистих контактах, але як стимуляція активної дії у досягненні певного соціального статусу.

Дані таблиці 3.5, за показником середнього значення, демонструють низький рівень важливості для групи жінок таких цінностей, як гедонізм ($5,69 \pm 0,37$) і самостійність ($5,94 \pm 0,45$), тобто соціальна спрямованість у групі жінок стає на противагу самостійності думки і дії, що провокує їх на досягнення власної мети - домінування у міжособистісних стосунках, що у деяких випадках не має на увазі насолоду або чуттєве задоволення від власних дій, як стимуляційний процес.

З метою більш глибоко аналізу розподілу показників у двох групах досліджуваних за кожним типом цінностей в роботі представлені графіки. Результати щільності розподілу за показником оцінки цінності конформності у двох групах досліджуваних представлені на рисунку 3.2.

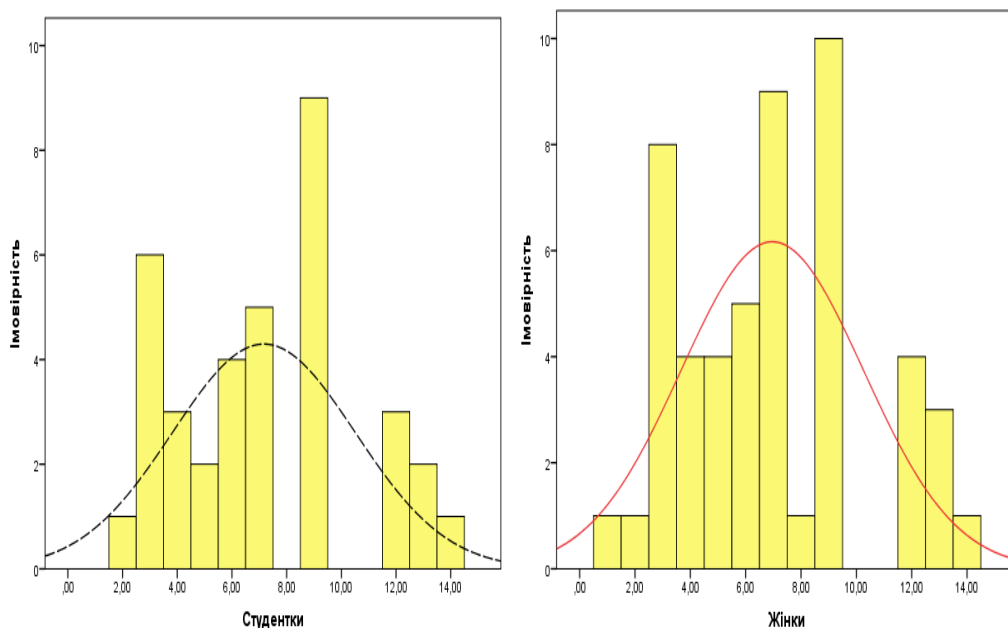

Рис 3.2. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності конформності у двох групах досліджуваних

На рисунку 3.2, можна побачити, що за даним типом цінностей в обох групах спостерігається певний діапазон розбіжностей в оцінці важливості даного показника, що підтверджується середнім відсотком коефіцієнта варіації (7,81% - у групі студенток, 6,60% - у групі жінок, відповідно). Необхідно зазначити, що в обох групах наявні ідентичні три піки в розподілі показників, так більше імовірність домінування оцінки в 9 балів, з вищою імовірністю виявлена оцінка в 3 бали й останній пік припадає на 7 балів. Отже, в обох групах такі цінності, як чемність, самодисципліна та послух, що проявляються у люб'язності, хороших манерах, самообмеженнях, у стійкості до спокус та підпорядковані правилам і старанності варіюють від важливої мотиваційної мети до повного зневаження їх значення.

Результати щільності розподілу за розподілу за показником оцінки цінності традицій у двох групах досліджуваних представлені на рисунку 3.3.

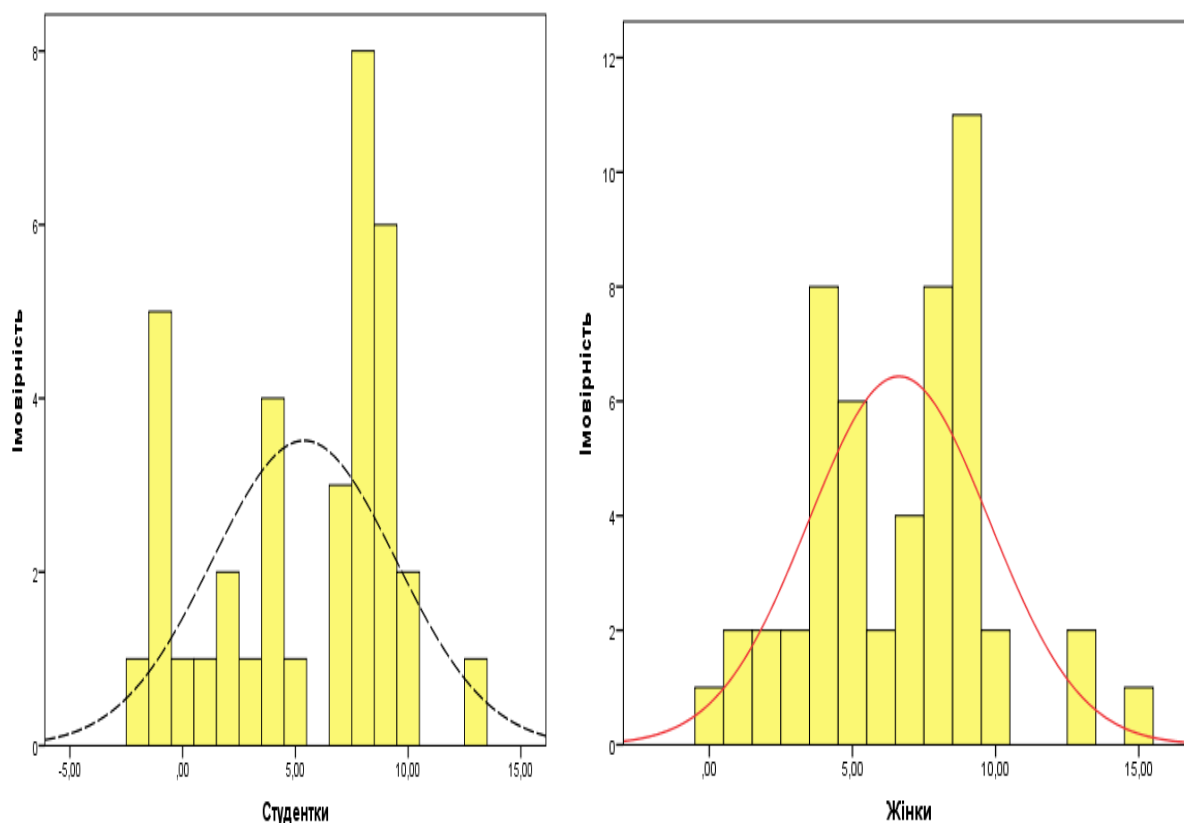

Рис 3.3. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності традицій у двох групах досліджуваних

Як показано на графіку 3.3, у групі студенток добре видно зміщення оцінок у сторону менших значень (як основний відрізок наявності розбігу показників у групі), про що свідчить від'ємний коефіцієнт асиметрії. На відміну від групи студенток, в групі жінок дискретна природа оцінок значно менша, що підтверджується показником коефіцієнта варіації в обох групах (12,62% - у групі студенток, 6,64% - у групі жінок, відповідно). Отже, у групі студенток загалом більш різноманітна представленість сформованості цінності традицій, що варіює від наявності базової потреби у коріннях до повного відкидання збереження визнаних традицій, звичаїв, дотримання релігійних переконань. Тоді, як у групі жінок розподіл більш плавний, що свідчить, про певний соціальний досвід, що демонструє необхідність уникати сплеску почуттів і необміркованих дій, в деяких випадках не привертати до

себе увагий підкорюватись життєвим обставинам для досягнення важливої мети.

На рисунку 3.4. представлено графік щільності розподілу оцінки цінності доброти в обох групах досліджуваних.

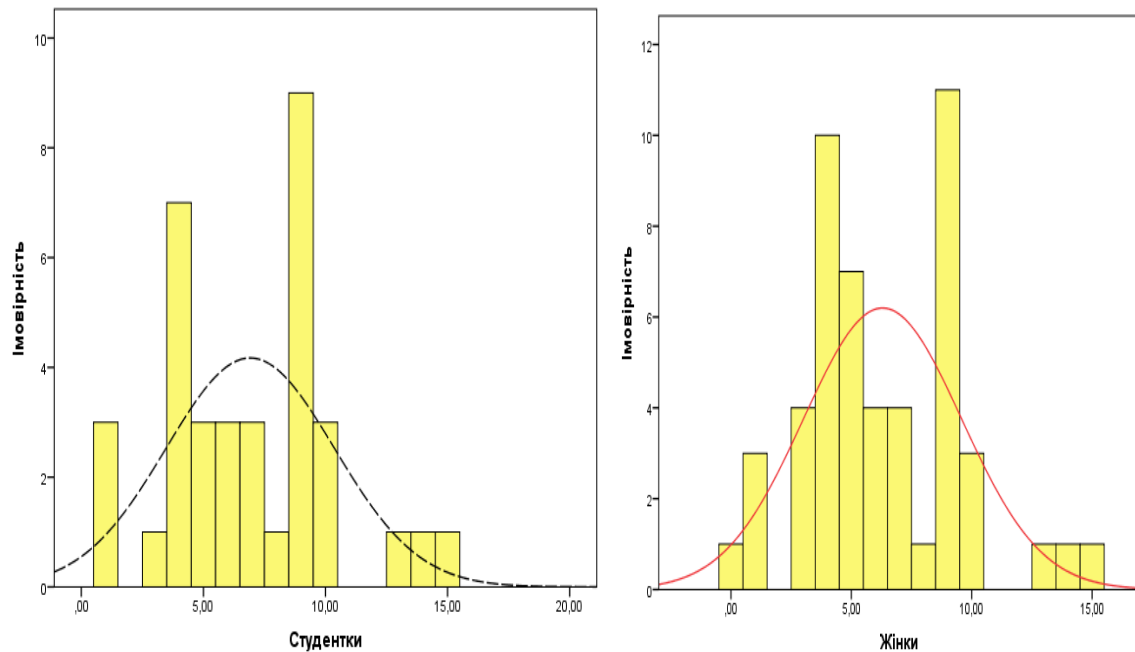

Рис 3.4. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності доброти у двох групах досліджуваних

Зауважимо, згідно з даними рисунку 3.4, в обох групах на графіку добре видно окремі піки розподілу: так у групі студенток - в межах 9 та 4 балів, а групі жінок додається пік, що припадає на 5 балів, що свідчить про дискретну природу оцінок в обох групах. Отже, у групі жінок можна побачити варіювання ймовірності переваги у бік відданості друзям, групі, наявності відвертості, надійності, довіри з боку оточення, прагнення прощати іншого та праця на благо інших, що залежить від інших особистісних компонентів здатності до цілепокладання у респондентів в процесі самореалізації. Тоді як, у групі студенток спостерігається спрямованість на розвинення важливості даного типу цінностей, що підтверджує додатний коефіцієнт асиметрії.

Враховуючи розбіжності між середніми значеннями за показником оцінки цінності універсалізму в обох групах, цікавим постає розгляд цільності розподілу даного параметру, який представлений на рисунку 3.5.

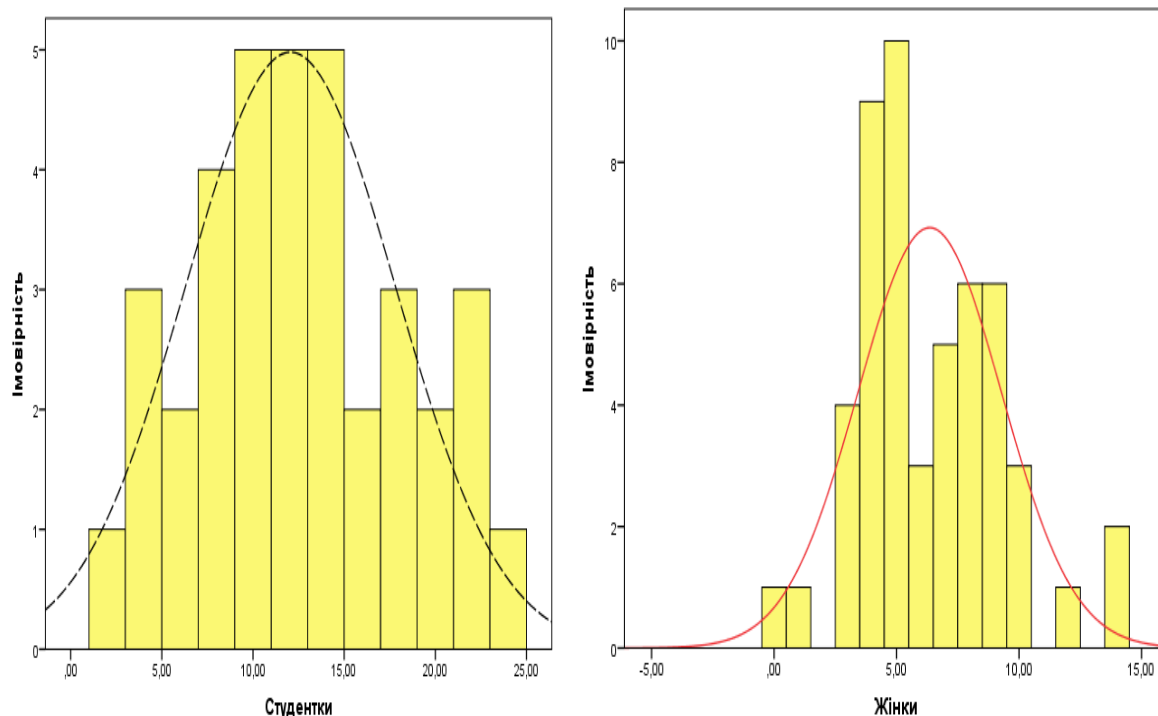

Рис. 3.5. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності універсалізму у двох групах досліджуваних

Дані рисунку 3.5, засвідчують сильнішу дискретну природу оцінок в діапазоні від 1 до 24 балів у групі студенток, що підкреслюється значенням коефіцієнту варіації $-7,96\%$, але основний пік розподілу припадає на діапазон між 9 та 15 балами. Отже, у групі студенток спостерігається спрямованість на відстоювання рівних можливостей для всіх, свободи від війни й конфліктів, злиття з природою і її зберігання, важливість краси природи й мистецтва, виправлення несправедливості, турбота про слабких, терпимість до різних ідей і вірувань, що напряду пов'язано з їх етапом самореалізації в сучасних умовах розвитку світу. Тоді як у групі жінок основний пік припадає на діапазон між 4 та 5 балами й показники загалом розподіляються симетрично навколо низьких значень, що підтверджується додатним коефіцієнтом ексцесу, тобто жінки при досягненні важливої мети,

у разі гострої потреби виживання і кар'єрного росту не дуже будуть турбуватися про рівність і соціальну справедливість, відкритість чужим думкам, мир і красу в усьому світі, про захист довкілля.

Проаналізувавши показники оцінки цінності самостійності у двох групах, доцільно розглянути щільність розподілу даного параметру на рисунку 3.6.

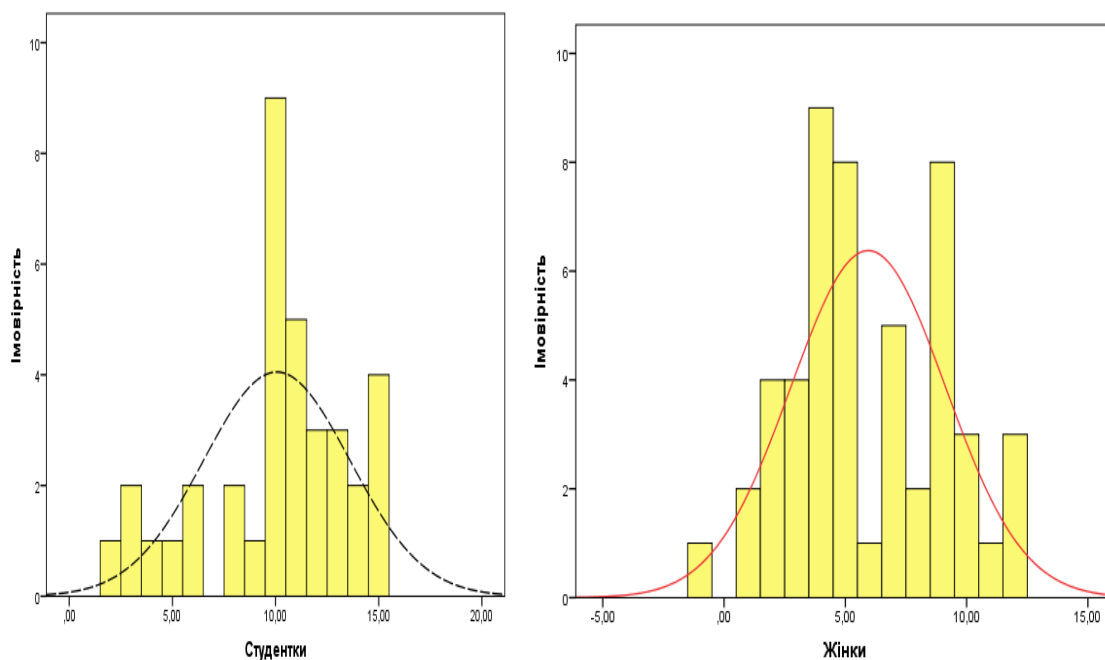

Рис. 3.6. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності самостійності у двох групах досліджуваних

Відмітимо, що на рис. 3.6 у групі студенток спостерігаються досить рівномірний розподіл показників навколо високої оцінки цінності самостійності, що підтверджується значенням коефіцієнту варіації $-5,86\%$ і піком розподілу в межах 10 балів. З іншого боку, від'ємний коефіцієнт асиметрії демонструє домінування тенденції до імовірності зустрічі менших значень у середині групи. На відмінну від групи студенток, в групі жінок показники за даним параметром знаходяться в діапазоні низьких значень з трьома піками: в межах 4 і 5 балів, та третім піком, який припадає на 9 балів, що засвідчує більшу варіативність розподілу оцінки цінності самостійності в середині групи. Отже, у групі студенток дуже цінуються свобода думок і дій,

унікальність, багата уява, самодостатність, цікавість, допитливість, здатність відстоювати власні цілі та орієнтованість на покладання на самого себе. Тоді як, у групі жінок особистісна свобода проявляється через орієнтованість на власні цілі, самодостатність, допитливість і творчий підхід долучаються до процесу цілепокладання, і є лише засобами на етапі самоактуалізації процесу самореалізації.

Зовсім інша картина, на відмінну від двох попередніх графіків, спостерігається за показником оцінки цінності стимуляції в обох групах досліджуваних на рисунку 3.7

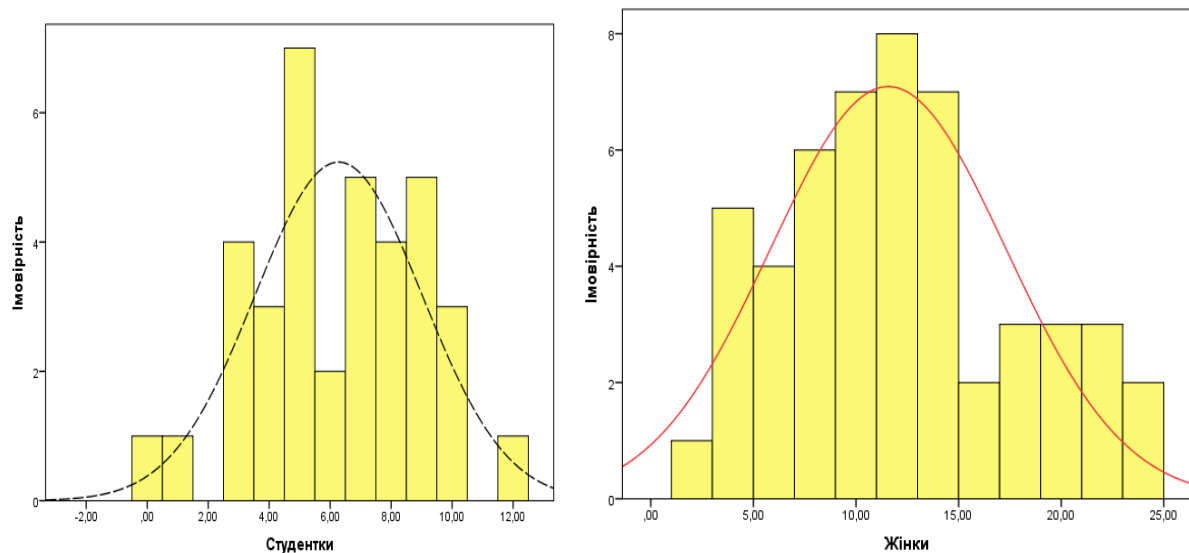

Рис. 3.7. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності стимуляції у двох групах досліджуваних

Так, згідно з даними рисунку 3.7, сильна дискретна природа оцінок привалює у групі жінок, тобто в серединні групи існує певний діапазон розбіжностей в оцінці важливості даного показника, що підтверджується середнім відсотком коефіцієнта варіації - 6,91%. Проте відмітимо, що основний пік розподілу припадає на межу між 8 та 15 балами, це засвідчує і від'ємний коефіцієнт ексцесу. Отже, жінкам загалом притаманна спрямованість на новизну і постійні завдання, як певний еквівалент пригод, які призводять до змін у житті. Проте, у групі студенток розподіл більш плавний з піком у межах від 5 до 7 балів та зміщенням оцінок у сторону

менших значень, про що свідчить від'ємний коефіцієнт асиметрії. Отже, студентки не дуже орієнтуються на мінливе та повне вражень життя, оскільки не схильні ризикувати на тому етапі самореалізації, на якому вони знаходяться.

Детальний порівняльний аналіз щільності розподілу за показником оцінки цінності гедонізму представлений на рисунку 3.8.

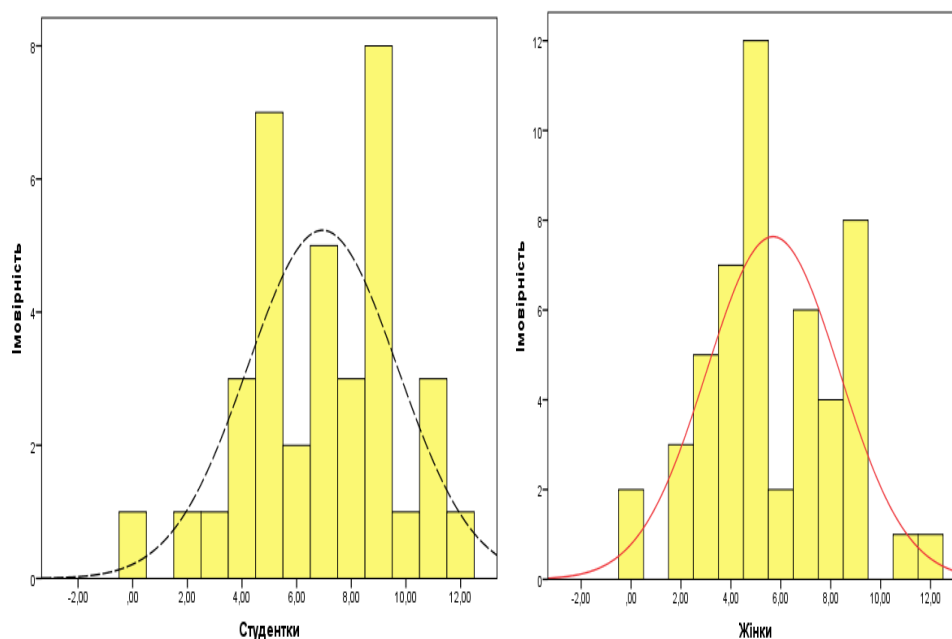

Рис. 3.8. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності гедонізму у двох групах досліджуваних

Як показано на рисунку 3.8, виявляється достатній діапазон розбіжності показників у групі жінок в межах 1 і 12 балів, з єдиним піком, що припадає на 5 балів. Зауважимо, що у групі студенток можна побачити три піки: перший пік припадає на 9 балів, другий пік - 7 балів, а третій - 5 балів, і зміщення показників в бік менших значень, що підкреслює від'ємний коефіцієнт асиметрії. Отже, в серединні обох груп ступень варіативності розподілу засвідчує різноманітне відношення до відчуття задоволення, насолоди від життя і цінності потурання власним бажанням, тобто зміни в кількісному прояві даного параметру будуть залежати від інших компонентів здатності до цілепокладання.

Розглянемо щільність розподілу показників оцінки цінності досягнень в обох групах досліджуваних на рисунку 3.9.

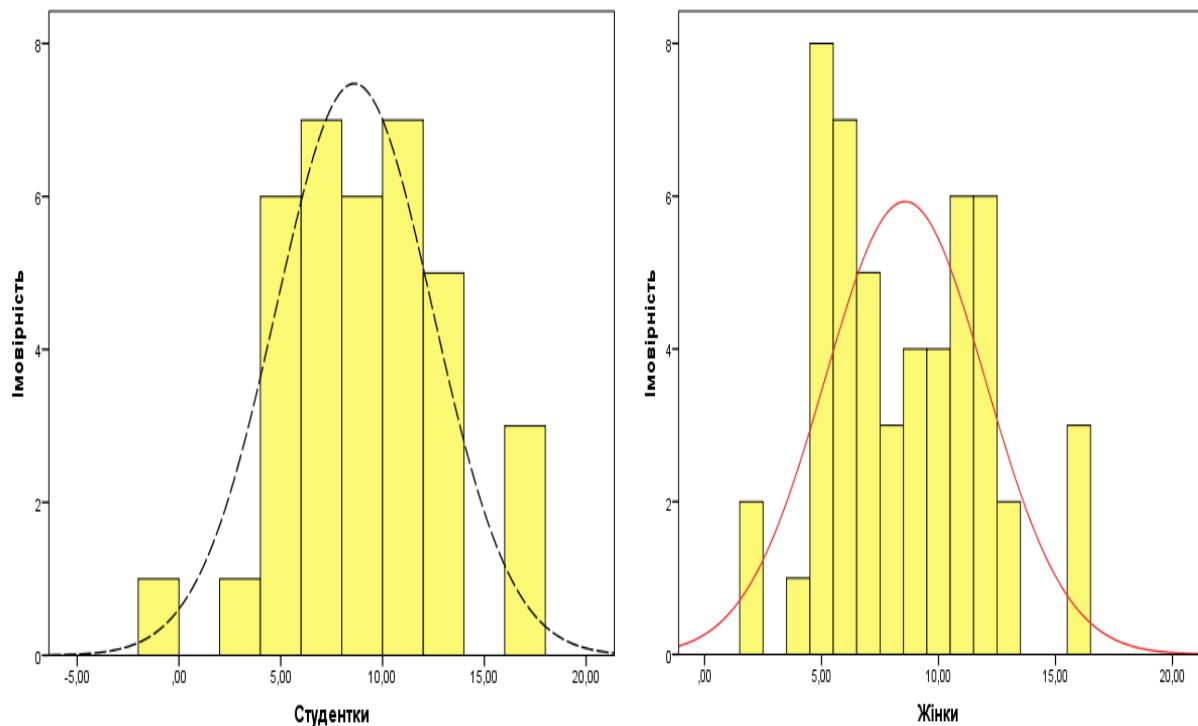

Рис. 3.9. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності досягнень у двох групах досліджуваних

Згідно з даними рисунку 3.9, можна спостерігати у групі жінок щільніший розподіл показників у середні групи з двома піками: перший пік припадає на діапазон між 6 і 7 балами, а другий - між 11 та 12 балів. Тоді, як у групі студенток розподіл більш плавний і сфокусований загалом на відрізьку між 7 та 11 балами зі зміщення оцінок у сторону менших значень, про що свідчить від'ємний коефіцієнт асиметрії. Отже, в якості особистісного компонента здатності до цілепокладання для респондентів будуть виступати наступні цінності: у студенток - натхненність, здатність впливати на людей і події, а у жінок - працьовитість, компетентність, здатність ефективно діяти для досягнення мети.

Детальний аналіз щільності розподілу показників оцінки цінності влади в обох групах досліджуваних представлений на рисунку 3.10.

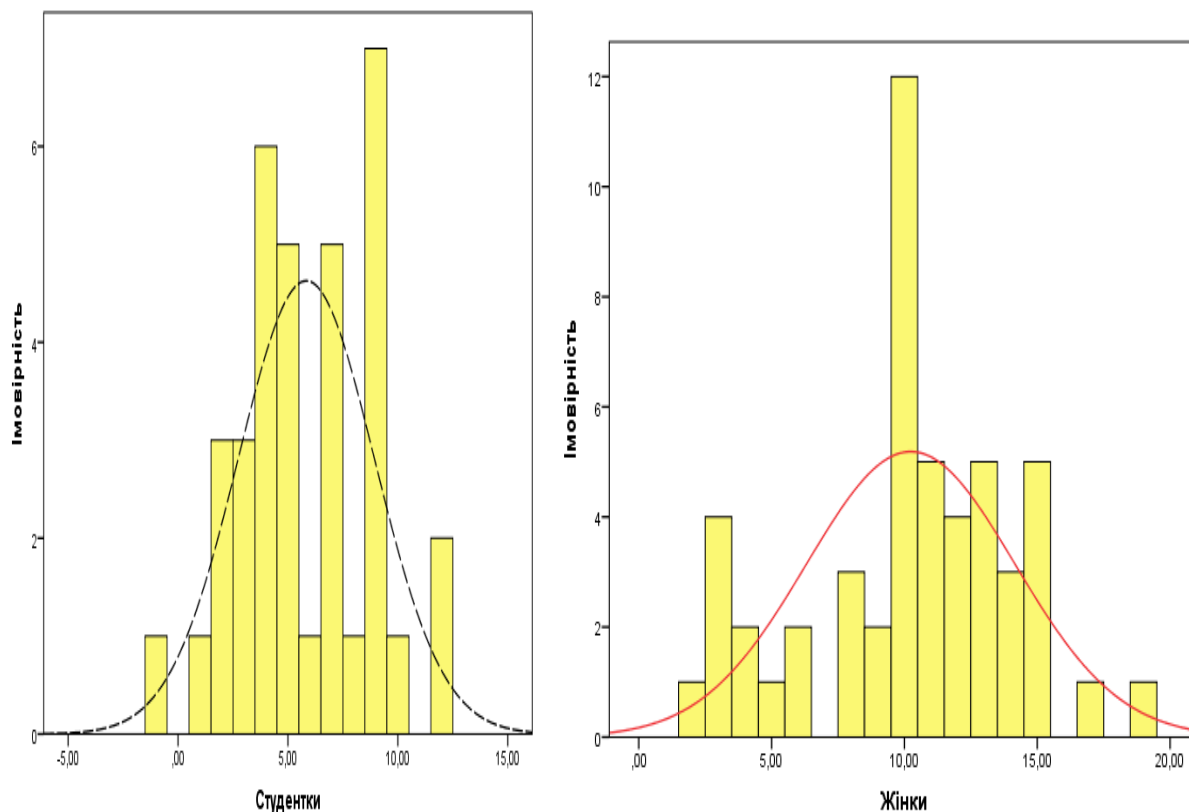

Рис 3.10. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності влади у двох групах досліджуваних

Як свідчать дані, зображені на рисунку 3.10, розподіл в групі жінок одно модальний і загалом добре врівноважений навколо середнього значення в діапазоні 10 балів (це підтверджується маленьким значенням коефіцієнту асиметрії), тоді як у групі студенток - виділяються декілька піків: перший пік припадає на відрізок між 4 та 5 балами, другий на 8 балів і третій пік, з більшою імовірністю зустрічі, припадає на 9 балів. Отже, жінкам необхідно захищати власний імідж, матеріальну власність для того, щоб мати право бути лідером або керувати, мати гроші, які можливо отримати шляхом домінування та контролю над іншими. Проте у в групі студенток ступень важливості даної цінності, як мотиваційної мети варіює між низьким рівнем значення у їх житті соціальної сили та авторитету до привалювання в ієрархії мотивів спрямованості на захист іміджу та заробляння грошей.

Далі, на рисунку 3.11 демонструється графік щільності розподілу показників оцінки цінності безпеки у двох групах досліджуваних.

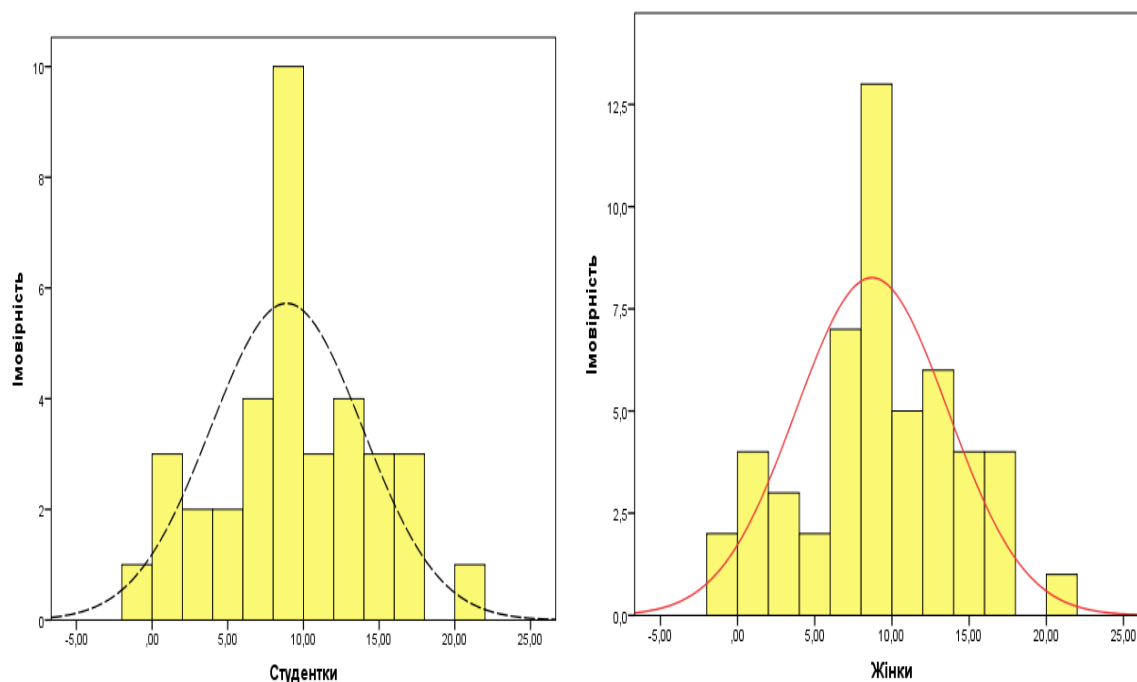

Рис 3.11. Порівняння показників розподілу за показником оцінки цінності безпеки у двох групах досліджуваних

Дані рис. 3.11, свідчать, що за даним типом цінностей в обох групах спостерігається певний діапазон розбіжностей в оцінці важливості показника, що підтверджується високим відсотком коефіцієнта варіації (9,45%- у групі студенток, 7,92%- у групі жінок, відповідно). Зауважимо, що в обох групах виявлений основний пік, що припадає на 9 балів і зміщення показників в бік менших значень, згідно з наявністю від'ємного коефіцієнта асиметрії. Отже, можна зробити висновок, що оскільки безпека являє собою базову потребу, а також враховуючи останні події в Україні та у світі, охайність, акуратність та безпека для близьких, захищеність своєї нації від ворогів і стабільність суспільства, стають домінантними цілями на різних етапах самореалізації.

Зауважимо, що попередній аналіз розбіжностей підтверджується результатами розрахунків за U-критерієм Мана-Вітні, що зібрані у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

**Порівняння середніх значень показників оцінки типів цінностей,
як мотиваційної мети в двох групах**

Показник	Середнє значення в групі студенток	Середнє значення в групі жінок	U-статистика Манна-Вітні	p-значення
Комфортність	7,17±0,56	6,97±0,46	886,5	0,784
Традиції	5,39± 0,68	6,63± 0,44	1048,5	0,256
Доброта	6,92± 0,57	6,29± 0,46	816,0	0,374
Універсалізм	12,06± 0,96	6,35± 0,41	366,0	0**
Самостійність	10,06±0,59	5,94±0,45	352,0	0**
Стимуляція	6,28± 0,46	11,57± 0,8	1450,5	0**
Гедонізм	6,94±0,46	5,69±0,37	667,5	0,029*
Досягнення	8,61± 0,64	8,57± 0,48	905,5	0,914
Влада	5,83±0,52	10,24±0,55	1494,5	0**
Безпека	8,89±0,84	8,71±0,69	899,5	0,873

Примітка: ** - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,01$. * - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,05$.

Згідно з даними таблиці 3.6, статистично значуща розбіжність між показниками середніх значень спостерігається за такими цінностями, як універсалізм та самостійність на рівні $p < 0,01$, більше середнє значення у групі студенток, тобто студентки сильніше спрямовані на захист прав в самостійності мислення і вибору способів дії, в творчості та дослідницькій активності, тому для них важливі розуміння і терпимість, захист добробуту всіх людей і природи.

Однак, існує статистично значуща розбіжність між показниками середніх значень і за такими цінностями, як стимуляція та влада, більше середнє значення у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки сильніше замотивовані на досягнення соціального статусу або престижу, авторитету, багатства, соціальної влади, на суспільне визнання шляхом контролю або домінування над людьми і засобами, до глибоких переживань, що формує відчуття новизни.

Також виявлено значущу статистичну розбіжність між показниками цінності гедонізму на рівні $p < 0,05$, де більше середнє значення у групі студенток, тобто, враховуючи етап їх самореалізації, для респондентів насолода життям є достатньо значущою, на відмінну від жінок. Це корелює і з результатами методики часова перспектива.

Таким чином, студентки сильніше спрямовані на захист права в самостійності мислення і вибору способів дії у творчості та дослідницькій активності, тому для них важливі розуміння і терпимість, захист добробуту всіх людей і природи, а враховуючи їх етап самоідентифікації процесу самореалізації, для респондентів насолода життям є достатньо значущою. Тоді, як жінки сильніше замотивовані на досягнення соціального статусу або престижу, авторитету, багатства, соціальної влади, на суспільне визнання шляхом контролю або домінування над людьми й засобами, глибоких переживань, що формує відчуття новизни.

3.3. Порівняння результатів дослідження особистісного компонента здатності до цілепокладання (індивідуально-особистісні властивості)

Далі було проведене порівняння індивідуально - особистісних особливостей, як особистісного компонента здатності до цілепокладання що входять до образу "Я - реальне" студенток і жінок за допомогою методики «Метод діагностики міжособистісних відносин (ДМВ)» (Л.Н.Собчій), який являє собою модифікований варіант інтерперсональної діагностики Т.Лірі. Результати дослідження представлені в таблиці 3.7.

Судячи з даних таблиці 3.7. за владно-лідуючим типом у групі студенток, а саме з середнього значення $7,44 \pm 0,23$ та медіани в 7 балів, респондентів можна характеризувати, як особистостей, які виявляють впевненість в собі, проявляють вміння бути хорошим наставником і організатором.

Таблиця 3.7.

**Варіаційна статистика оцінки переважання певного варіанту
індивідуально-особистісних властивостей у групі студенток**

Типи	Середнє M ± m	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнта симетрії, γ ₁	Коефіцієнте кксесу, γ ₂
Владно-лідуючий	7,44± 0,23	7	3,09%	-0,39	-0,65
Незалежно-домінуючий	8,44± 0,33	9	3,91%	0,24	0,97
Прямолінійно-агресивний	7,92± 0,36	7	4,55%	1,28	2,22
Недовірливо-скептичний	7,58±0,55	7,5	7,26%	0,25	-1,0
Покірно-сором'язливий	7,19±0,48	7	6,68%	0,17	-0,82
Залежно-слухняний	6,58± 0,46	6,5	6,99%	0,35	-0,19
Співробітницько-конвенційний	7,75± 0,52	8,5	6,71%	0,01	-0,8
Відповідально-великодушний	9,06± 0,54	9	5,96%	0,08	-0,46

Водночас дані таблиці 3.7, за незалежно-домінуючим типом, згідно з середнім значенням (8,44±0,33) та медіани в 9 балів, характеризують студенток, як особистостей впевнених, незалежних, таких що конкурують, але спостерігається тенденція до самовдоволеного, нарцисичного ставлення, з вираженим почуттям власної переваги над оточенням в певних питаннях.

Згідно з отриманими даними показники середнього значення 7,92± 0,36 та медіани в 7 балів за прямолінійно-агресивним типом свідчать, що студентки проявляють у міжособистісних відносинах щирість та прямолінійність, безпосередність, вони наполегливі в досягненні мети.

Проте в таблиці 3.7, можна побачити що за розподілом показників прояву якостей недовірливо-скептичного, покірно-сором'язливого та залежно-слухняного типів студенток можна схарактеризувати, як скромних, сором'язливих особистостей, які мають потребу в допомозі й довірі з боку оточення, в їх визнанні, що пояснює домінування таких цінностей, як універсалізм та безпека і досягнення. З іншого боку, студентки досить

скептичні й неконформні, саме тому прагнуть виконувати все самотійно, але вони не завжди мають реалістичну базу суджень і вчинків та можуть якісно виконувати завдання, згідно з цим схильні брати на себе чужі обов'язки.

Необхідно зазначити, що у групі студенток за середнім значенням $7,75 \pm 0,52$ та медіаною в 8,5 балів за демонструють співробітницько - конвенційний стиль міжособистісних відносин, який властивий особам, які прагнуть до тісної співпраці з референтною групою, до доброзичливих відносин з оточенням.

Нарешті, у групі студенток середнє значення $9,06 \pm 0,54$ та медіана в 9 балів за VIII октантом свідчать, що респонденти демонструють над обов'язкову гіперсоціальну установку і нестриманість в прояві своєї приязності стосовно оточення, підкреслюють свій альтруїзм, оскільки прагнуть продемонструвати свою причетність до інтересів більшості.

Отже, у респондентів акцентуїзовані такі властивості, що виявляються за незалежно - домінуючим, співробітницько - конвенційним та відповідально- великодушним типами: студентки впевнено демонструють надобов'язкову гіперсоціальну установку, відстоювання інтересів більшості, при прагненні до тісної співпраці з певною референтною групою, до доброзичливих відносин з ними, але з іншого боку, під час підкреслення свого альтруїзму схильні до незалежності й конкуренції. При нестриманості в прояві своєї приязності стосовно певної точки зору, особи або групи, під час взаємодії з людьми з іншими поглядами, респонденти будуть демонструвати самовдоволене, нарцисичне ставлення, з вираженим почуттям власної переваги над оточенням. Враховуючи вище зазначене, респонденти в групі студенток схильні до компромісів, конгруентності й відповідальності у контактах з оточенням, але існує тенденція до лідерства і домінування.

На відмінну від групи студенток, у групі жінок спостерігається загалом помірні показники прояву індивідуально - особистісних особливостей, тобто жінки демонструють впевненість, незалежність, конкуренцію, щирість,

безпосередність, прямолінійність, наполегливість в досягненні мети, реалістичність і критичність бази суджень і вчинків, як хороші наставники й організатори.

Таблиця 3.8.

**Варіаційна статистика оцінки переважання певного варіанту
індивідуально-особистісних особливостей у групі жінок**

Типи	Середнє $M \pm m$	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Владно-лідируючий	9,29± 0,41	9	4,41%	0,04	0,53
Незалежно-домінуючий	7,75± 0,43	8	5,55%	0,42	0,36
Прямолінійно-агресивний	7,71± 0,25	7	3,24%	0,31	0,25
Недовірливо-скептичний	6,8± 0,34	6	5,00%	0,42	-0,56
Покірно-сором'язливий	6,9± 0,39	6	5,65%	0,95	1,12
Залежно-слухняний	6,24± 0,37	6	5,93%	0,85	1,16
Співробітницько-конвенційний	7,41± 0,37	7	4,99%	0,78	0,41
Відповідальне ликодуш ний	8,71± 0,45	8	5,17%	0,54	-0,27

Дані таблиці 3.8 свідчать, що жінки мають властивості керівника: прагнуть до тісної співпраці з референтною групою, до доброзичливих відносин з оточенням, в них розвинене почуття відповідальності, вони скромні, сором'язливі, схильні брати на себе чужі обов'язки, потребують довіри й визнання з боку оточення, тому проявляють виражену готовність допомагати. Необхідно зазначити, що ці властивості пов'язані з особливостями сфери діяльності респондентів в групі жінок. Але слід враховувати дані таблиці 3.5, які свідчать, що владно-лідируючим типом жінки демонструють нетерпимість до критики та переоцінку власних можливостей. Також високі показники за незалежно - домінуючим,

недовірко - скептичним та покiрно - сором'язливим типами демонструють у жiнок незалежнiсть думки, завзятiсть у вiдстоюваннi власної точки зору, що можуть призвести до переоцiнки власних можливостей, а тенденцiя до лiдерства i доминування, може формувати нетерпимiсть до критики. Проте, звертаючи увагу на показники за спiвробiтницько-конвенцiальним та вiдповiдально- великодушним типами, можливо стверджувати, що у респондентiв в групi жiнок виявляється i вiдповiдальнiсть в контактах з оточенням, що при досягненнi мети буде виступати на протипагу несприятливим якостям, що виявленi в структурi iнших типiв.

Для детальнoго порiвняння показникiв певних iндивiдуально- особистiсних особливостей в обох групах за кожним типом в роботi представленi вiдповiднi графiки. Результати щiльностi розподiлу за владно- лiдируючим типом в обох групах представлено на рисунку 3.12.

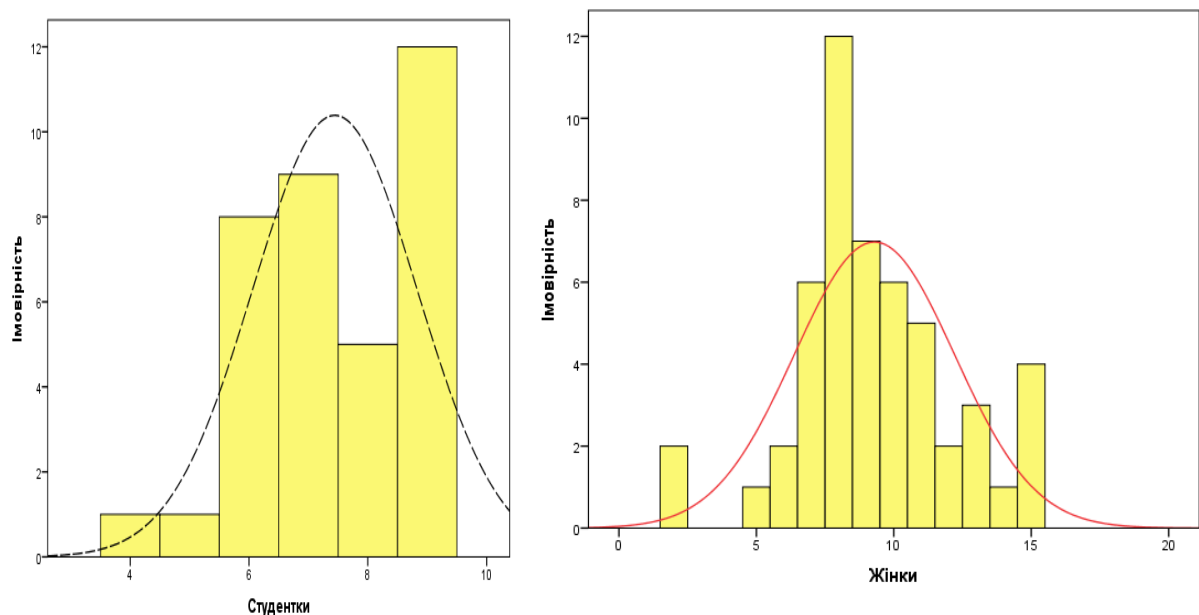

Рис. 3. 12. Порiвняння розподiлу показникiв за владно-лiдируючим типом у групах досліджуваних

Згiдно з даними рисунку 3.12, значно вагомiшi розбiжностi в показниках за владно-лiдируючим типом в серединi групи жiнок, а у групi студенток розподiл бiльш плавний сфокусований навколо середнього значення, тобто дискретна природа оцiнок не спостерiгається. В обох групах

можна побачити єдиний пік: у групі жінок він припадає на 8 балів, а у групі студенток - на 9 балів. Зауважимо, що в групі студенток добре видно зміщення оцінок у сторону менших значень, про що свідчить від'ємний коефіцієнт асиметрії. Отже, у групі студенток досить сформований певний поведінковий патерн, який притаманний особистостям на даному етапі самореалізації. З іншого боку, в групі жінок показники в середині групи варіюють, тому впевненість в собі й вміння бути хорошим наставником, організатором, які базуються на імперативній потребі командувати іншими та рисах деспотизму, при тенденції прояву нетерпимості до критики й переоцінки власних можливостей, може сформувати дидактичний стиль висловлювань.

На рисунку 3.13, представлено графік щільності розподілу за незалежно-домінуючим типом у різних групах досліджуваних.

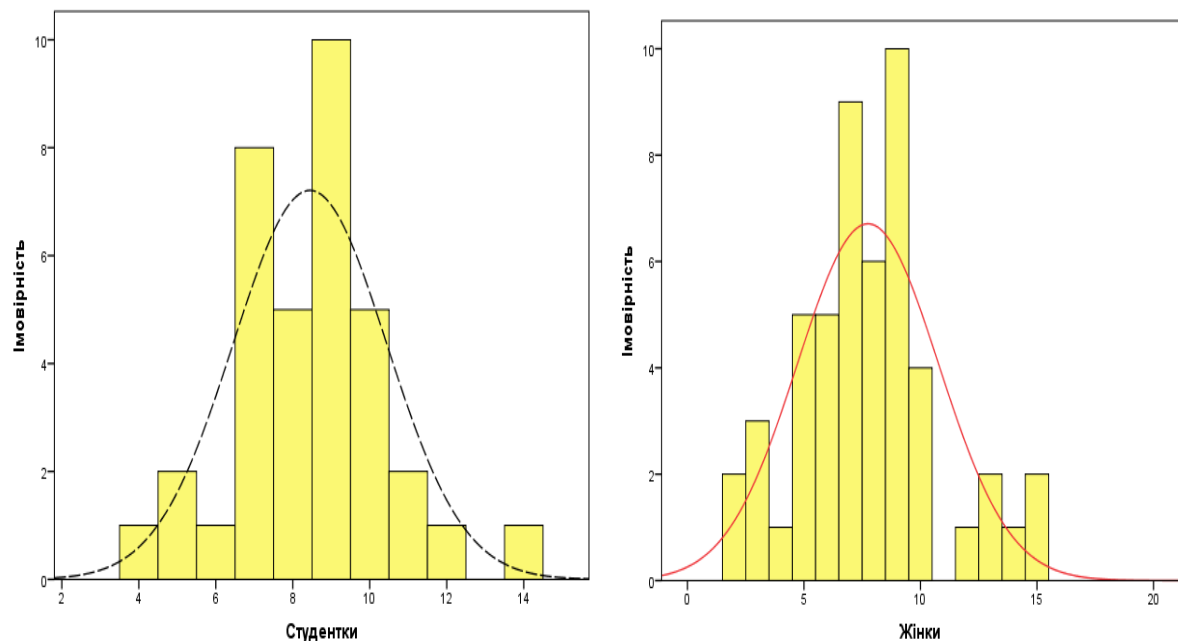

Рис 3.13. Порівняння розподілу показників за незалежно-домінуючим типом у групах досліджуваних

Як зображено на рис.3.13., за незалежно-домінуючим типом у групі жінок розподіл у своїй загальній кількості у межах помірних значень до 8 балів з двома піками в межах від 7 до 9 балів, тобто респонденти впевнені у собі й незалежні, мають особливу думку, відмінну від думки більшості,

спрямовані на вираження відокремленої позиції. В той час, як у групі студенток, з імовірністю розподілу середніх значень в зоні високих показників за даним типом, що підкреслює маленький коефіцієнт варіації - 3,91%, респонденти демонструють над залишкову впевненість і незалежність, що з часом може перетворитися на самовдоволене ставлення, з вираженим почуттям власної переваги над оточенням.

Для більш детального аналізу розбіжностей показників за прямолінійно-агресивним типом в обох групах досліджуваних в роботі представлені відповідні графіки на рисунку 3.14.

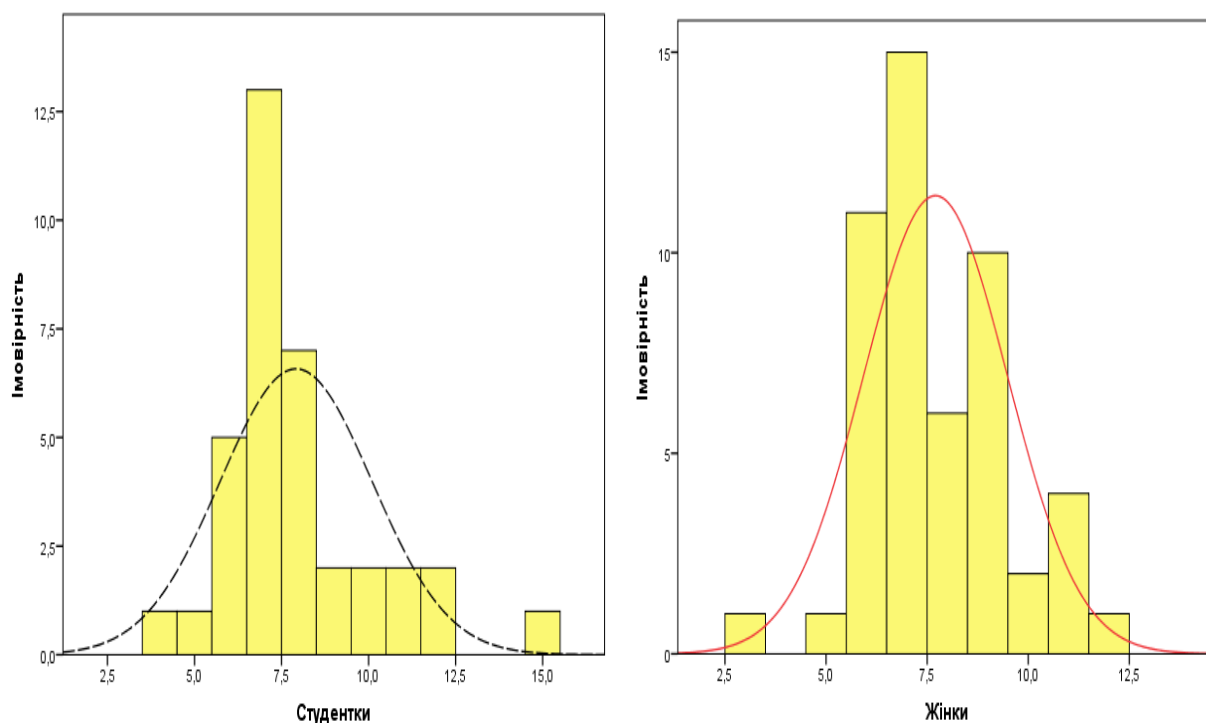

Рис. 3. 14. Порівняння розподілу показників за прямолінійно-агресивним типом у досліджуваних групах

На рисунку 3.14, можна побачити, що щільність розподілу показників в обох групах досить помірна, що підтверджують маленькі коефіцієнти варіації (4,55%- у групі студенток, 3,24%- у групі жінок). В обох групах основний пік розподілу припадає на 7 балів, тобто в загальній кількості респонденти в обох групах демонструють щирість, безпосередність, прямолінійність, у групі жінок це ще і наполегливість в досягненні мети.

Детальний порівняльний аналіз щільності розподілу показників за недовірливо - скептичним типом у різних групах досліджуваних представлено на рисунку 3.15.

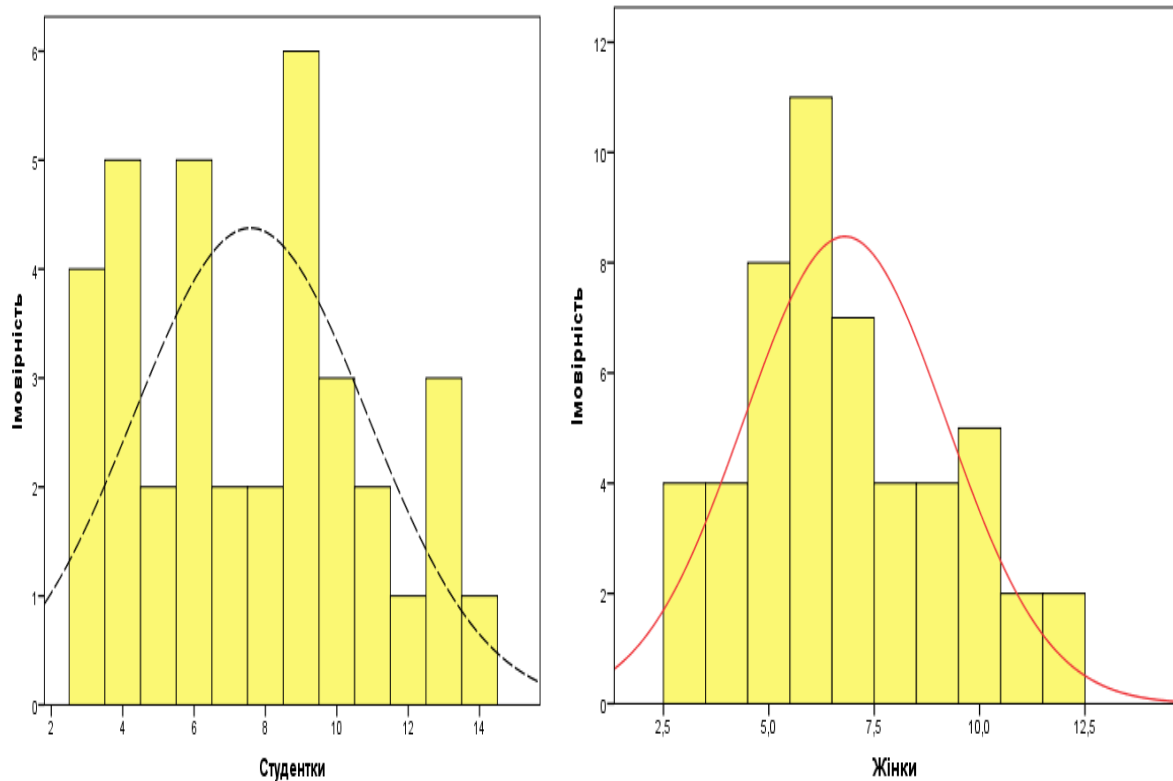

Рис. 3.15. Порівняння розподілу показників за недовірливо-скептичним типом у досліджуваних групах

Дані на рис.3.15 свідчать, що за недовірливо-скептичним типом в обох групах дуже проявляється дискретна природа оцінок, при цьому у групі студенток вона набагато сильніше. У групі жінок можливо спостерігати основний пік в межах від 5 до 7,5 балів, тобто у своїй загальній кількості респонденти реалістично оцінюють обставини, не схильні змінювати думку під впливом реального або ймовірного тиску з боку оточення, іноді можуть демонструвати скептицизм. В той час, як у групі студенток наявність трьох піків в розподілі показників за даним октантом: перший пік припадає на низькі показники, другий - на середні й третій, з більшим коефіцієнтом вірогідності, свідчать, що респонденти знаходяться у зоні ризику відхилитися від реалістичної оцінки оточення, що може призвести до занадто

критично оцінювання інших, демонстрації незадоволення і підозрливості стосовно світу.

Дані щільності розподілу показників за покірно-сором'язливим типом у різних групах досліджуваних представлено на рисунку 3.16.

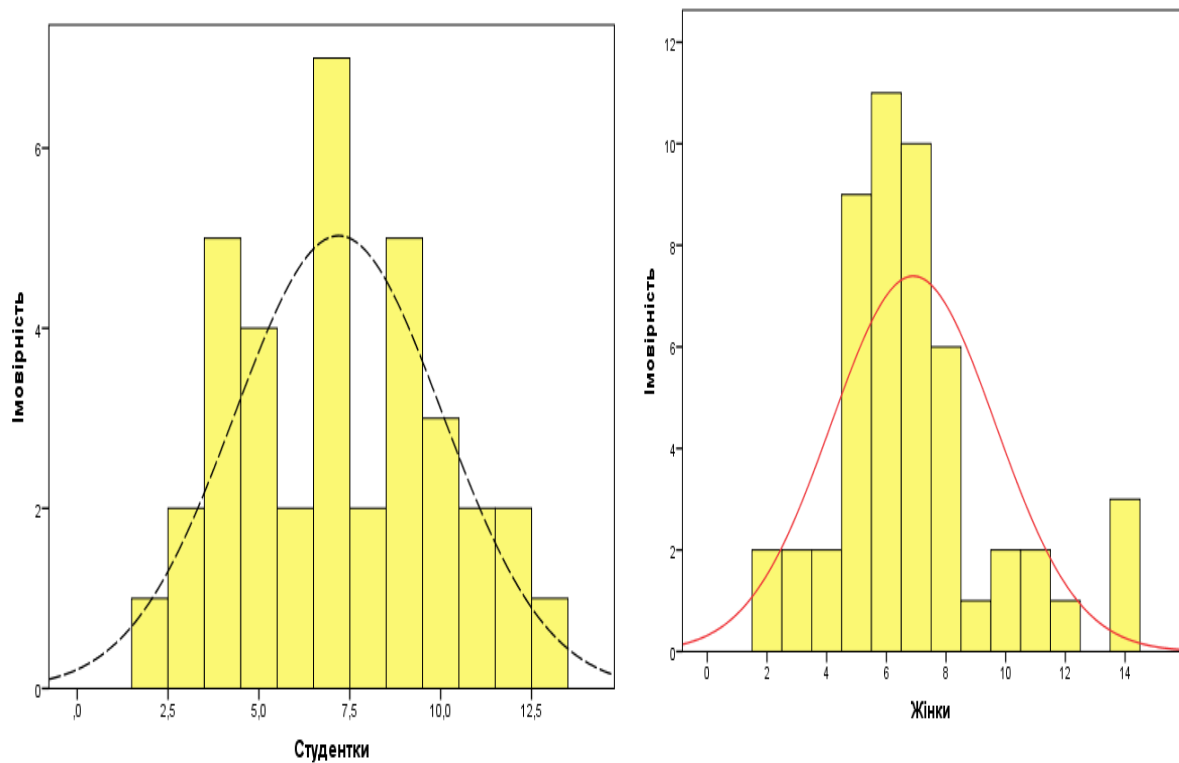

Рис. 3.16. Порівняння розподілу показників за покірно - сором'язливим типом у досліджуваних групах

Згідно з даними рисунку 3.16 та коефіцієнту варіації - 5,65% у групі жінок спостерігається вагома щільність розподілу даних з фокусуванням навколо середнього значення, тобто в межах від 5 до 8 балів. В той час, як у групі студенток виявлена ще значуща щільність, що підтверджує вагоміший коефіцієнт варіації - 6,68%. Як показує графік, піки за даним типом у групі студенток знаходяться у зоні 4, 7 та 9 балів, це засвідчує і від'ємний коефіцієнт ексцесу. Отже, для студенток характерно в процесі побудови міжособистісних відносин демонструвати скромність, сором'язливість, схильність брати на себе чужі обов'язки, але існує загроза переходу до повної покірності, підвищеного почуття провини, самоприниження. Тоді як, жінки

маючи відповідні якості, притаманні даному стилю відносин, можуть використовувати їх для досягнення власної мети.

Далі, на рисунку 3.17 демонструється графік щільності розподілу показників за залежно-слухняним типом у двох групах досліджуваних.

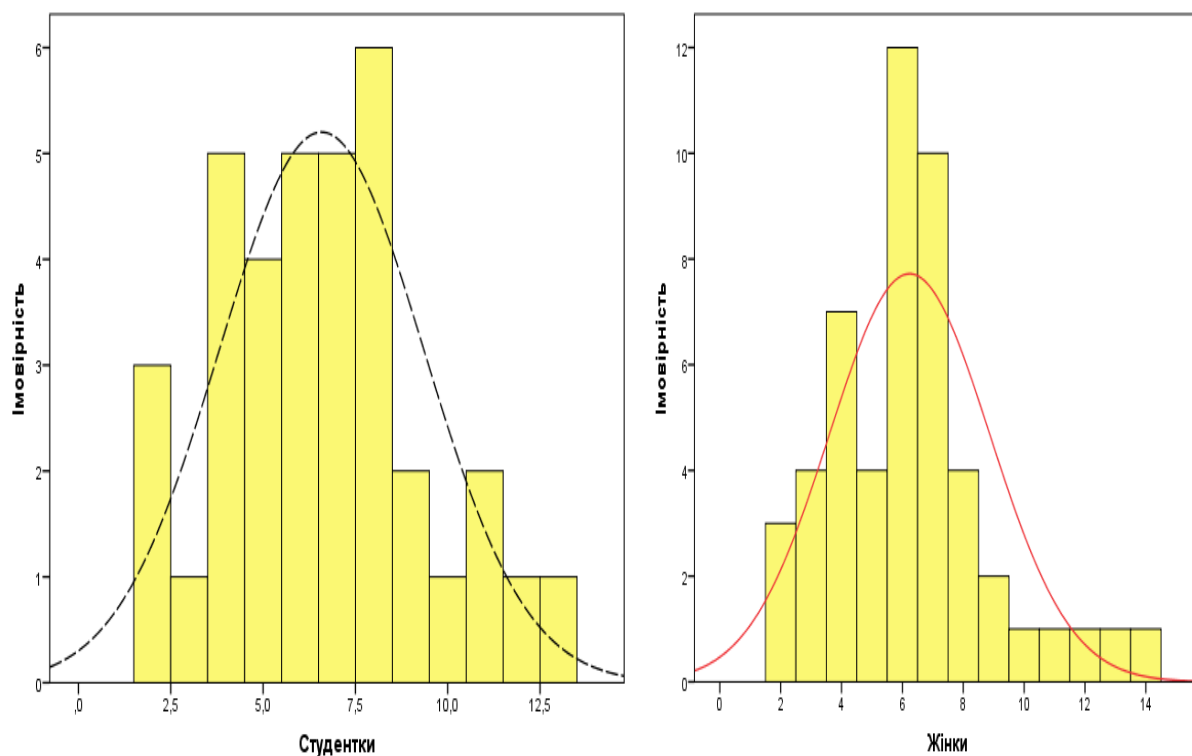

Рис. 3.16. Порівняння розподілу показників за залежно-слухняним типом у досліджуваних групах

Зауважимо, що на рисунку 3.17. загалом щільність розподілу даних групах спостерігається досить варіативна, тобто в загальній вибірці є істотна розбіжність в прояві індивідуально-особистісних якостей притаманних цьому типу. Як показано на графіку, в досліджуваних групах існує перевага у бік середніх показників, тобто у загальної кількості респондентів в обох вибірках виявлені особливості не є акцентуйованими. Отже, згідно з отриманими даними, є респонденти, які мають потребу в допомозі й довірі з боку оточення, в їх визнанні, але є і такі, яким притаманні сверхконформність і повна залежність від думки оточення.

Розглянемо представлений на рисунку 3.18. графік щільності розподілу за співробітницько-конвенційним типом у різних групах досліджуваних.

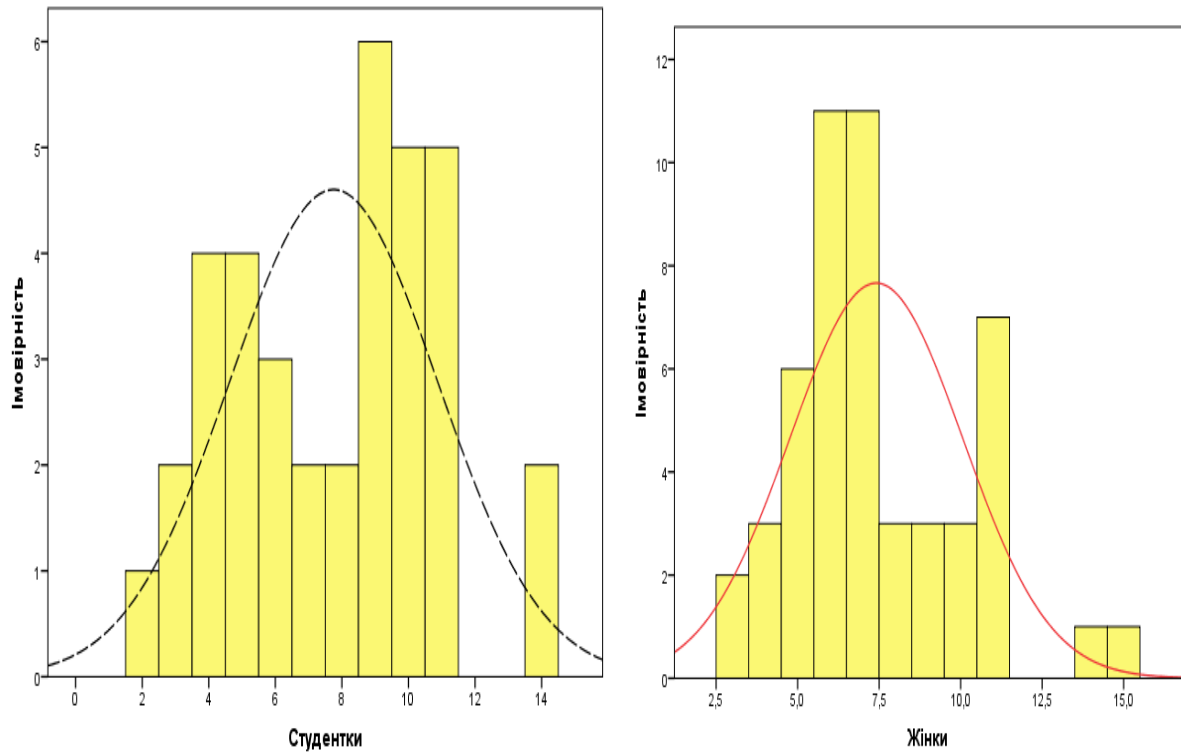

Рис. 3.18. Порівняння розподілу показників за співробітницько-конвенційним типом у групах досліджуваних

Отримані дані на рисунку 3.18 свідчать, що розбіжність показників з домінуванням різних піків розподілу проявляється сильніше у групі студенток, а ніж у групі жінок за даним типом. Необхідно зазначити, що попри на загалом схожу картину в обох групах в дискретній природі оцінок, у групі жінок виявлений основний пік у зоні помірних показників за цим типом, ніж у групі студенток, де розподіл загалом двох модальний. Показники на графіку 3.17, свідчать, що студентки більш ніж жінки схильні до тісного співробітництва з референтною групою, тому для них характерна нестриманість у виливу власної приязності та прагнення обов'язково продемонструвати свою причетність до інтересів цієї групи.

На рисунку 3.19 представлений графік щільності розподілу за відповідально-великодушним типом у різних групах досліджуваних.

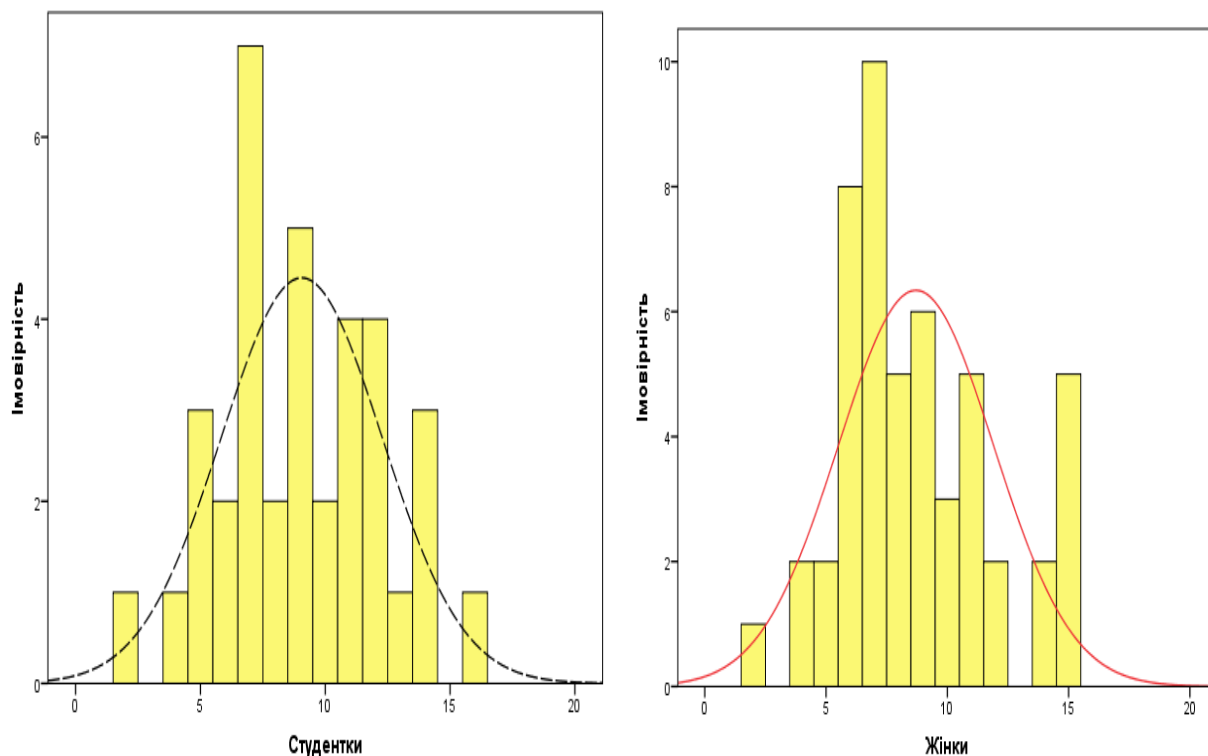

Рис 3.19. Порівняння розподілу показників за відповідально-великодушним типом у досліджуваних групах

На рисунку 3.19, ми бачимо у групі студенток перевагу у бік високих показників за даним октантом, що спостерігається й у групі жінок, але в останній групі ймовірність прояву якостей відповідально-великодушного типу набагато менше. Необхідно підкреслити, що у групі студенток виявлені три піки розподілу в діапазоні між 7 та 12 балами, тоді як у групі жінок значення з більшою ймовірністю зустрічі сфокусовані в межах помірних показників з тенденцією до акцентуєваних. Отже, респонденти у групі жінок вміють розраховувати свій час, відповідати за свої вчинки й стримувати власне слово, для них важливий їх соціальний імідж, а респонденти в групі студенток мають гіперсоціальні установки, тобто схильні приносити власні потреби в жертву на благо інших, що підкреслює їх альтруїзм.

Попередній аналіз розбіжностей підтверджується результатами розрахунків за U-критерієм Манна-Вітні, що зібрані у таблиці 3.9.

Таблиця 3.9

Порівняння середніх значень показників індивідуально-особистісних особливостей в двох групах

Типи	Середнє значення в групі студенток	Середнє значення в групі жінок	U-статистика Манна-Вітні	p-значення
Владно-лідуючий	7,44± 0,23	9,29± 0,41	1324,5	0**
Незалежно-домінуючий	8,44± 0,33	7,75± 0,43	737,0	0,11
Прямолінійно-агресивний	7,92± 0,36	7,71± 0,25	896,5	0,85
Недовірливо-скептичний	7,58±0,55	6,8± 0,34	810,0	0,35
Покірно-сором'язливий	7,19±0,48	6,9± 0,39	846,5	0,53
Залежно-слухняний	6,58± 0,46	6,24± 0,37	833,5	0,46
Співробітницько-конвенційний	7,75± 0,52	7,41± 0,37	860,5	0,62
Відповідально-великодушний	9,06± 0,54	8,71± 0,45	840,5	0,5

Примітка: ** - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,01$,

* - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,05$.

Як можна побачити з таблиці 3.9, існує єдина статистично значуща різниця лише у прояві показників за владно-лідуючим типом, при якій більше середнє значення у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки більш сконцентровані на лідерстві та домінуванні, як можливостях, що задовольняють потребу у безпеці. Жінки також демонструють незалежність думки та завзятість у її відстоюванні при тенденції до дидактичного стилю висловлювань та нетерпимості до критики і переоцінки власних можливостей, що відбиває процес який базується на цінності стимуляції.

Досвід показує, що образи реального й ідеального Я є неодмінною частиною структури цілісного Я. Наявність значних кількісних відмінностей, які отримані при вивченні особистісних властивостей, дозволяють судити про те, які властивості не влаштовують індивіда. Проте це ті суперечливі тенденції, які нерідко ускладнюють саморозуміння, розглядаються більшістю вчених, як необхідна умова для подальшого розвитку особистості й

самовдосконалення, тобто як необхідний компонент цілепокладання в процесі самореалізації. Враховуючи вище зазначене, в роботі представлені дані дослідження індивідуально - особистісних властивостей, що входять до образу "Я-ідеальне" у двох групах досліджуваних (таблиці 3.10 та 3.11).

Таблиця 3.10.

Варіаційна статистика показників індивідуально-особистісних властивостей в образі Я - ідеальне у групі студенток

Типи	Середнє $M \pm m$	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Владно-лідуючий	8,67± 0,83	10	9,57%	-0,34	-1,29
Незалежно-домінуючий	7,71±0,37	6	4,80%	0,56	0,66
Прямолінійно-агресивний	6,06± 0,53	5	9,65%	-0,15	-0,04
Недовірливо-скептичний	5,11±0,38	1	18,01%	1,25	1,22
Покірно-сором'язливий	7,51± 0,48	2	17,00%	0,97	0,3
Залежно-слухняний	4,69±0,47	3	12,74%	0,37	-1,1
Співробітницько-конвенційний	7,00±0,69	5,5	11,50%	0,19	-1,27
Відповідально-великодушний	9,89±0,72	5	12,22%	0,02	-1,47

Судячи з даних таблиці 3.10, за владно-лідуючим типом у групі студенток, а саме з медіани в 10 балів та середнього значення $8,67 \pm 0,83$, респондентів можна схарактеризувати, як особистостей, які бажають бути більш впевненими в собі, оскільки це допоможе в процесі самореалізації, тому вважають за необхідне розвинути в собі властивості керівника, наприклад: дидактичний стиль висловлювань та здатність зайняти лідерську позицію стосовно інших.

Дані таблиці 3.10, згідно з середнім значенням ($7,71 \pm 0,37$) та медіани в 6 балів за незалежно-домінуючим типом, свідчать, що в групі студенток респонденти у якості ідеальних рис бачать вміння при необхідності вступати

суперечки та жорстко конкурувати, що надасть більше впевненості та відчуття незалежності, а саме ці цінності є домінантними у групі студенток.

Згідно з отриманими даними показники середнього значення $6,06 \pm 0,53$ та медіани в 5 балів за прямолінейно-агресивним типом свідчать, що студентки вважають необхідним розвиток наступних якостей, як образу Я-ідеального: здатність проявляти у міжособистісних відносинах щирість та прямолінійність, безпосередність, бути наполегливими в досягненні мети. Проте в таблиці 3.10, можна побачити що за розподілом значень за недовірливо-скептичним, покійно-сором'язливим та залежно-слухняним типами спостерігаються низькі показники в діапазоні від $4,69 \pm 0,47$ до $7,51 \pm 0,48$ бала, що може бути результатом ідеалізованості і не відвертості з собою у досліджуваних стосовно розвиненості властивостей притаманних даним типам. Існує відсутність розбіжностей у власних реальних та ідеальних властивостях – студентки бажають і бачать себе скептичними й неконформними особистостями, які мають реалістичність бази суджень і вчинків, що підкреслює значення такої цінності, як самостійність, але їх соціальна спрямованість, потреба в допомозі й довірі з боку оточення, в їх визнанні, спонукає респондентів до необхідності демонстрації розвиненості також певного рівня сором'язливості.

Необхідно зазначити, що у групі студенток за середнім значенням $7,00 \pm 0,69$ та медіаною в 5,5 балів за співробітницько-конвенційним типом респонденти схильні дотримуватись думки, що до образу Я-ідеальне повинно бути залучено прагнення до тісної співпраці з референтною групою та доброзичливі відносини з оточенням.

Нарешті, у групі студенток середнє значення $9,89 \pm 0,72$ та медіана в 5 балів за відповідально-великодушним типом свідчать, що респонденти дотримуються думки, що їх ідеальний образ Я повинен включати виражену готовність допомагати оточенню, розвинене почуття відповідальності, причетність до інтересів певної групи.

На відмінну від групи студенток, у групі жінок спостерігається зовсім інша картина в розподілі показників за кожним із представлених октантів.

Таблиця 3.11

Варіаційна статистика показників індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-ідеальне у групі жінок

Типи міжособистісних відносин	Середнє $M \pm m$	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Владно-лідуючий тип	9,12± 0,55	8	6,03%	-0,05	-1,153
Незалежно-домінуючий тип	5,08±0,49	8	8,75%	0,15	-0,11
Прямолінійно-агресивний тип	5,87± 0,42	6	7,16%	-0,28	-0,12
Недовірливо-скептичний тип	3,31±0,41	3	12,39%	0,85	0,33
Покірно-сором'язливий тип	4,37± 0,58	3	13,27%	0,88	-0,06
Залежно-слухняний тип	4,65±0,48	4	10,32%	0,75	0,36
Співробітницько-конвенційний тип	7,51± 0,48	7	6,39%	0,1	-0,58
Відповідальнове ликодушний тип	8,04± 0,43	9	5,35%	0,06	-0,17

Дані таблиці 3.11 при середньому значенні - 9,12± 0,55 свідчать, що жінки вважають, що такі їх властивості, як нетерпимість до критики та переоцінка власних можливостей можуть і мають бути залучені до ідеального образу Я, оскільки саме вони дають ресурси для зберігання певної позиції у професійному житті, тобто необхідні для того, щоб бути лідером і організатором.

Слід враховувати дані таблиці 3.8, які свідчать, що за незалежно-домінуючим, прямолінійно-агресивним та співробітницько-конвенційним типами жінки демонструють помірні показники, тобто респонденти

дотримуються думки, що для ідеального образу Я вони повинні бути впевненими й незалежними, вміти відстоювати власну точку зору, навіть залучатися до суперечок, дебатів і диспутів, конкуренції; тісно співпрацювати з різними групами людей - бути щирими, безпосередніми та прямолінійними в різного роду відносинах, проявляючи доброзичливе ставлення, оскільки все це демонструє наполегливість в досягненні мети.

Водночас згідно з середніми значенням недовірливо-скептичним, покірно-сором'язливим та залежно-слухняним типами ($3,31 \pm 0,41$, $4,37 \pm 0,58$ та $4,65 \pm 0,48$, відповідно), виявлені низькі показники, що демонструє неоднозначне відношення респондентів у групі жінок до властивостей притаманних даним типам, особливо стосовно їх включення до образу Я-ідеальне. Отже, оскільки жінки спрямовані на цінності, що надають відчуття безпеки з одного боку та стимулюють з іншого і пов'язані з владою та досягненнями, до власного образу Я-ідеальне вони відносять: реалістичність бази суджень і вчинків, скептицизм і неконформність. Водночас, важливість стимуляції власної активності у зв'язку з потребою визнання з боку оточення і потреба у безпеці, що базується на допомозі й довірі, призводять до залучення в даний образ ще і таких характеристик як скромність, сором'язливість та схильність брати на себе чужі обов'язки.

Нарешті, у групі жінок середнє значення $8,04 \pm 0,43$ та медіана в 9 балів за відповідально-великодушним типом свідчать, що респонденти значно підкреслюють їх соціальну установку та альтруїзм, нестриманість в прояві своєї приязності стосовно оточення, оскільки прагнуть продемонструвати свою причетність до інтересів більшості.

Для детального порівняння показників певних індивідуально-особистісних властивостей, що входять до образу Я - ідеальне в обох групах за кожним типом в роботі представлені відповідні графіки.

Результати щільності розподілу за владно-лідуючим типом в обох групах представлено на рисунку 3.20.

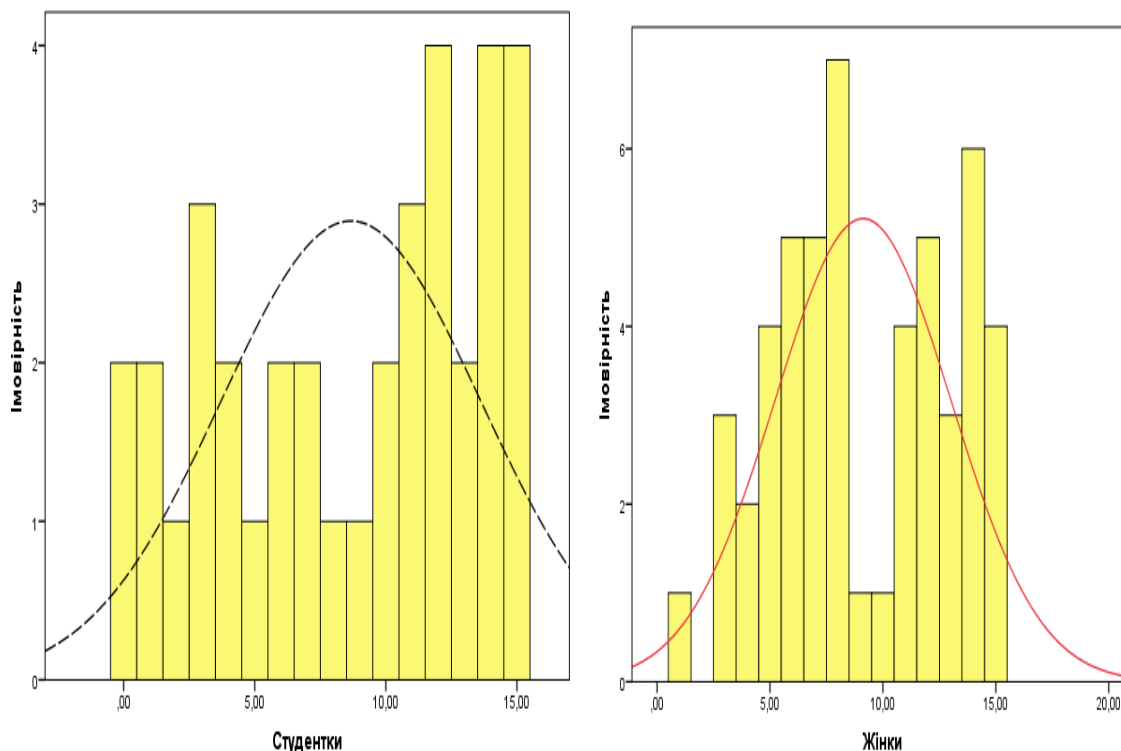

Рис. 3.20. Порівняння розподілу показників за владно-лідуючим типом (образ Я-ідеальне) у групах досліджуваних

Як можна побачити з рисунку 3.20, досить щільна дискретна природа оцінок спостерігається у групі студенток на відмінно від групи жінок, що підтверджується коефіцієнтом варіації - 9,57% у групі студенток і 6,03% у групі жінок, відповідно. Зауважимо, що у групі жінок виявлені два основні піки в розподілі показників, а саме в діапазоні помірних значень, та другий у зоні дуже високих показників. Натомість у групі студенток імовірність зустрічі високих показників ніж помірних за владно-лідуючим типом найімовірніше, проте існує зміщення значень у бік низьких показників, що підтверджує від'ємний коефіцієнт асиметрії. Отже, стосовно відношення до індивідуально-особистісних властивостей, які притаманні даному типу, у якості ідеальних рис, студентки більше роз'єднані, а ніж жінки. У групі жінок загалом респонденти вважають, що для образу Я-ідеальне їм необхідно мати властивості хорошого керівника, а саме: навички управління, знання

структури організації, вміння координувати й контролювати дії підлеглих, вміння заручитися підтримкою як співробітників, так і партнерів.

Детальний аналіз щільності розподілу за незалежно-домінуючим типом у різних групах досліджуваних представлено на рисунку 3.21.

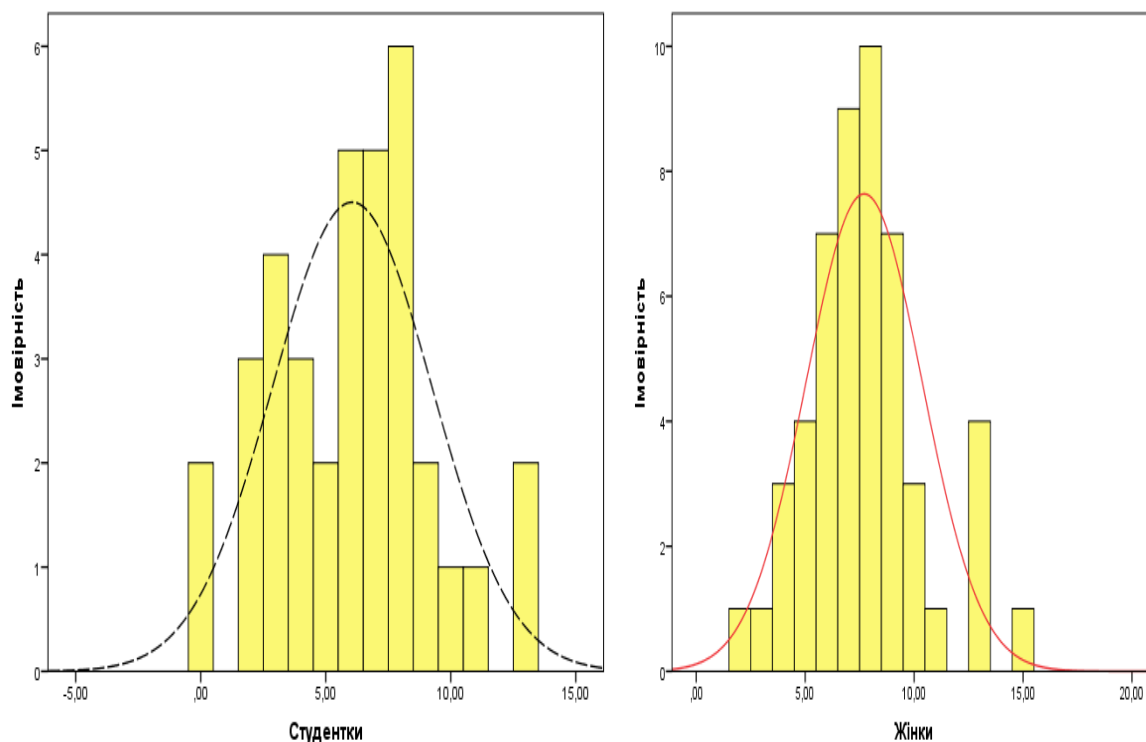

Рис. 3.21. Порівняння розподілу показників за незалежно-домінуючим типом (образ Я-ідеальне) у групах досліджуваних

На рисунку 3.21, видно, що як і на попередньому графіку розбіжності в розподілі показників вагоміші в групі студенток, що підтверджується коефіцієнтом варіації - 8,75%. Тоді, як у групі жінок розподіл більш плавний і сфокусований здебільшого навколо помірних показників з незначною тенденцією до високих. Отже, в групі студенток спостерігається розбіжність поглядів на необхідність розвинення таких якостей, як: самовдоволення з вираженим почуттям власної переваги, наявність особливої думки, відмінної від думки більшості, наявність відокремленої позиції у групі. З іншого боку, жінки дотримуються думки, що для ідеального образу Я їм необхідно бути впевненими, незалежними й у разі

певних обставин залучатися до різноманітних змагань на професійному терені для досягнення власної мети й задоволення важливих потреб.

Для більш детального аналізу розбіжностей показників за прямолінійно-агресивним типом в обох групах досліджуваних в роботі представлені відповідні графіки на рисунку 3.22.

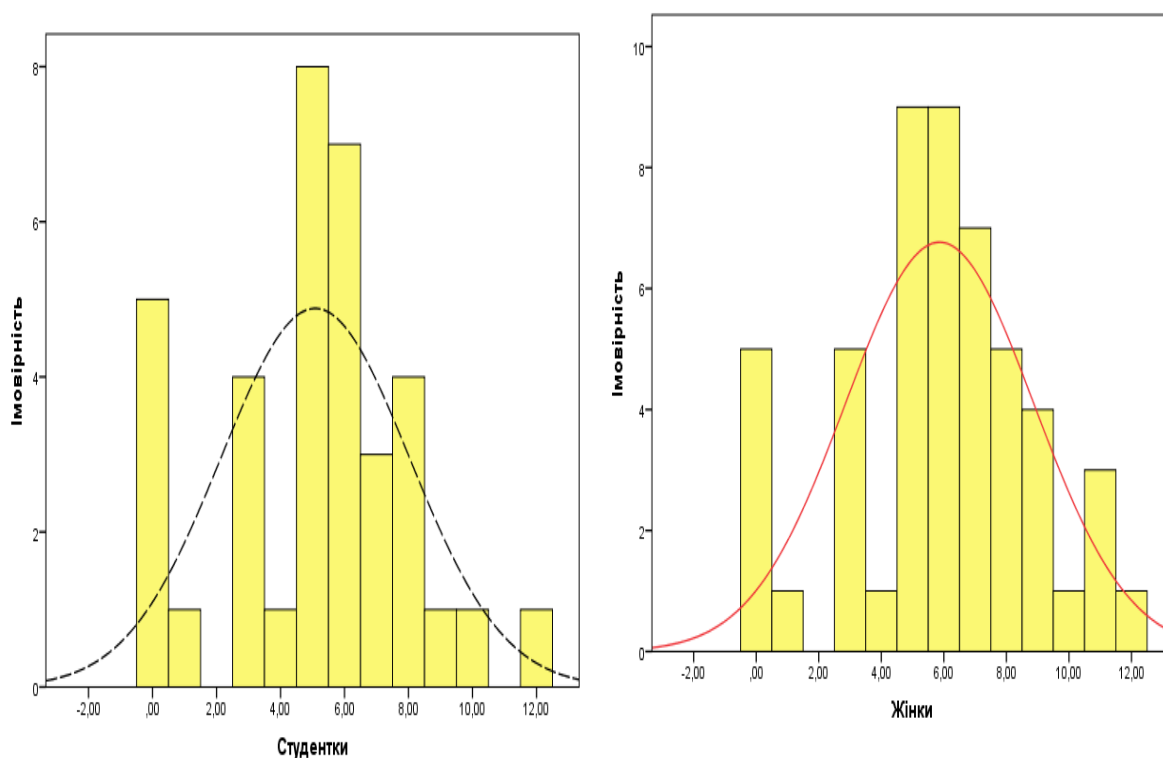

Рис. 3.22. Порівняння розподілу показників за прямолінійно-агресивним типом (образ Я-ідеальне) у групах досліджуваних

Зауважимо, що на рисунку 3.22 в обох групах зображена значна щільність розподілу показників за прямолінійно-агресивним типом, що підтверджується коефіцієнтом варіації - 9,65% у групі студенток, так і у групі жінок - 7,16%. Необхідно зазначити, що згідно від'ємного коефіцієнта асиметрії, можна спостерігати в обох групах зміщення у бік низьких показників. Основний пік в обох групах знаходиться в зоні між 5 і 6 балами. Отже, при загальній сформованості в обох групах думки про важливість бути щирими та прямолінійними, навіть безпосередніми і досить наполегливими в досягненні мети, в середині груп є респонденти, які мають іншу точку зору.

Дані щільності розподілу показників за недовірливо-скептичним типом у різних групах досліджуваних представлено на рисунку 3.23.

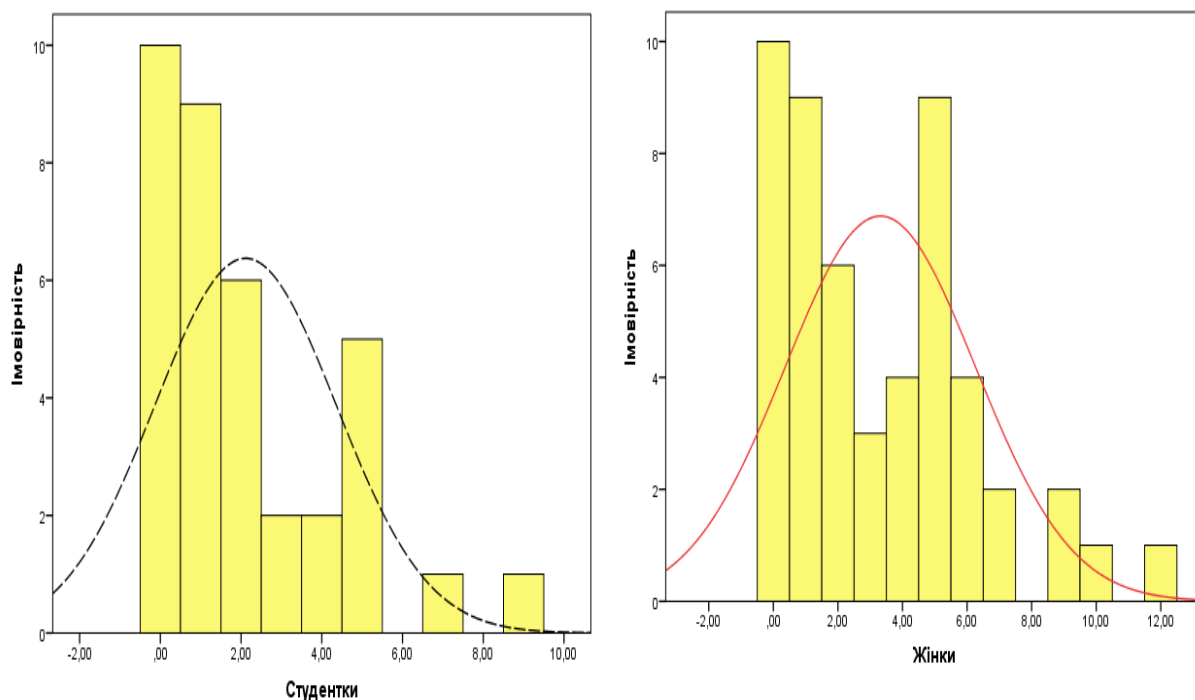

Рис. 3.23. Порівняння розподілу показників за недовірливо-скептичним типом (образ Я-ідеальне) у різних групах досліджуваних

Дані рисунку 3.23, демонструють схожу картину як і на попередніх графіках, оскільки варіативність показників дуже вагома за даним типом в обох групах, особливо у групі студенток (коефіцієнт варіації у групі студенток -18,01%, у групі жінок -12,39%). При цьому в обох групах піки розподілу сфокусовані навколо середнього значення, що підтверджується додатним коефіцієнтом ексцесу. Зазначимо, що за даним типом також в обох групах спостерігається домінування дуже низьких показників. Отже, загалом респонденти в обох групах розуміють необхідність розвивати вміння реалістично оцінювати ситуацію і виводити перевірені судження, а також важливість усвідомлених вчинків. Проте, в середині групи є досліджувані, які дотримуються думки, що такі якості, як скептицизм і неконформність можуть перерости у вкрай образливий і недовірливий модус ставлення до оточення з вираженою схильністю до критицизму, з невдоволенням іншими й

підозрілістю, тому не приймаються респондентами у якості необхідних рис для образу Я-ідеальне.

Далі, на рисунку 3.24 демонструється графік щільності розподілу показників за покірно-сором'язливим типом у різних групах досліджуваних.

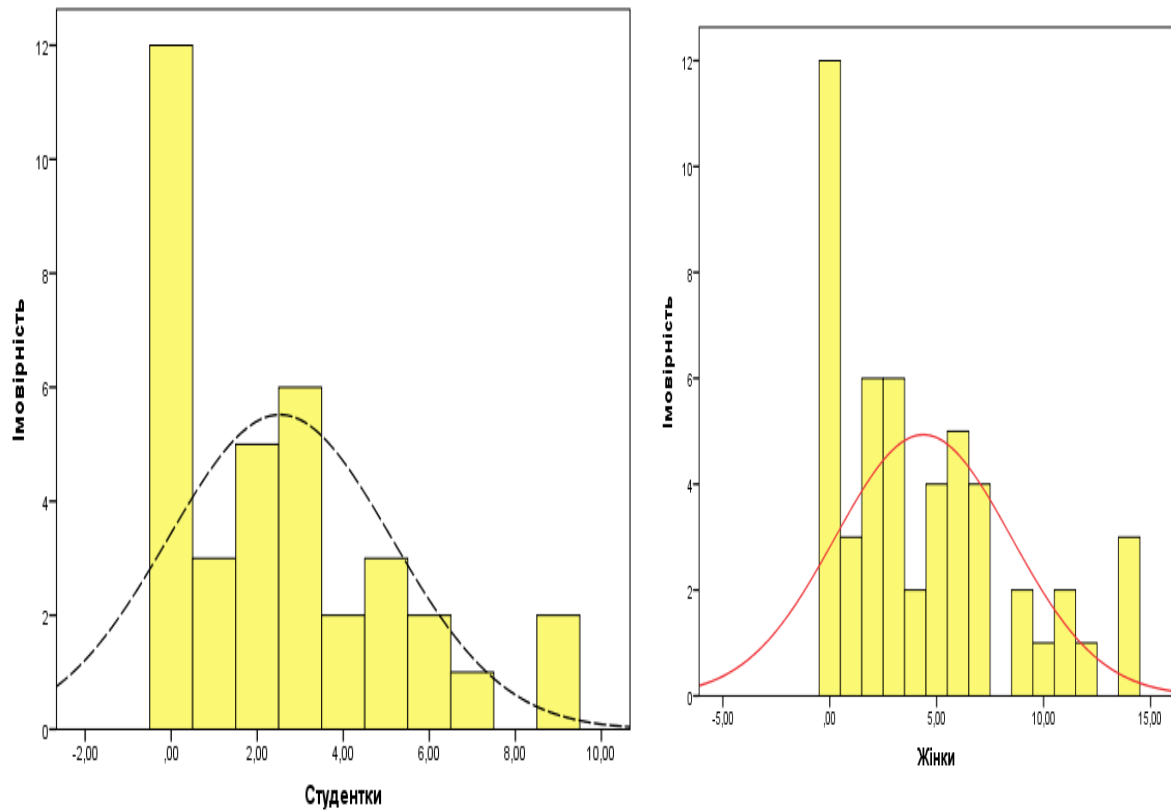

Рис. 3.24. Порівняння розподілу показників за покірно-сором'язливим типом (образ Я-ідеальне) у різних групах досліджуваних

Згідно з даними рисунку 3.24 та коефіцієнту варіації - 17,00% у групі студенток спостерігається вагома щільність розподілу даних з фокусуванням навколо низьких значень, тобто в межах від 1 з дуже великою імовірністю зустрічі до 3 балів. В той час, як у групі жінок виявлена значуща щільність, що підтверджує менший коефіцієнт варіації -13,27%. Як показує графік, піки за даним типом у групі жінок знаходяться: перший пік у зоні 1 також з дуже великою імовірністю зустрічі; другий пік припадає на діапазон між 3 та 4 балами, з вірогідністю зустрічі, як у групі студенток; та 6 балів, це засвідчує і від'ємний коефіцієнт ексцесу. Отже, з одного боку студентки роблять акцент на значенні демонстрації в процесі побудови міжособистісних відносин

скромності та сором'язливості, здатності брати на себе чужі обов'язки, але оскільки у деяких випадках це може перерости в повну покірність, підвищене почуття провини й самоприниження, респонденти мають двоєке відношення до якостей цього типу і намагаються це приховати. Тоді як, жінки вважають, що відповідні якості, які притаманні даному стилю відносин, можуть використовуватися для досягнення мети, але також намагаються приховати цю точку зору, оскільки вона може бути соціально не прийнята і шкодити їх іміджу.

Результати щільності розподілу за залежно-слухняним типом у двох групах досліджуваних представлено на рисунку 3.25.

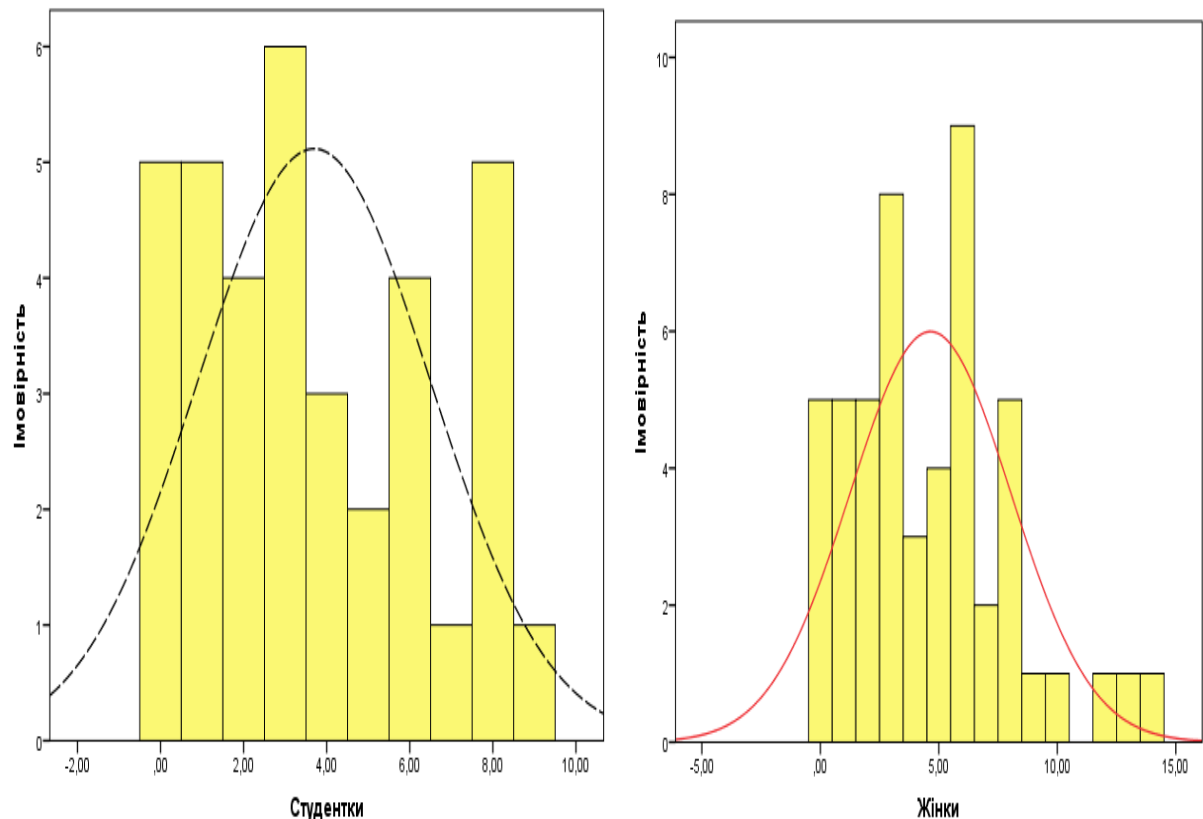

Рис. 3.25. Порівняння розподілу показників за залежно-слухняним типом (образ Я-ідеальне) у різних групах досліджуваних

Отримані дані на рисунку 3.25 свідчать, що за даним типом розбіжність показників з домінуванням різних піків розподілу проявляється сильніше у групі студенток, а ніж у групі жінок. Необхідно зазначити, що попри на загалом схожу картину в обох групах в дискретній природі оцінок:

у групі жінок виявлені три піки у зоні низьких показників, помірних та високих, а ніж у групі студенток, в якій піки знаходяться в діапазоні між низькими та помірними показниками. Виявлені дані свідчать, що при необхідності тісної взаємодії з різними групами людей жінки більше ніж студентки у якості їх образу Я-ідеальне розвивають вміння демонстрації своєї причетності до інтересів інших. Натомість у групі студенток, які прагнуть до незалежності і самостійності, але мають також домінуючу цінність універсалізму, виявлена дихотомія у відношенні до якостей притаманних даному типу.

Розглянемо представлений на рисунку 3.26 графік щільності розподілу за співробітницько-конвенційним типом у різних групах досліджуваних.

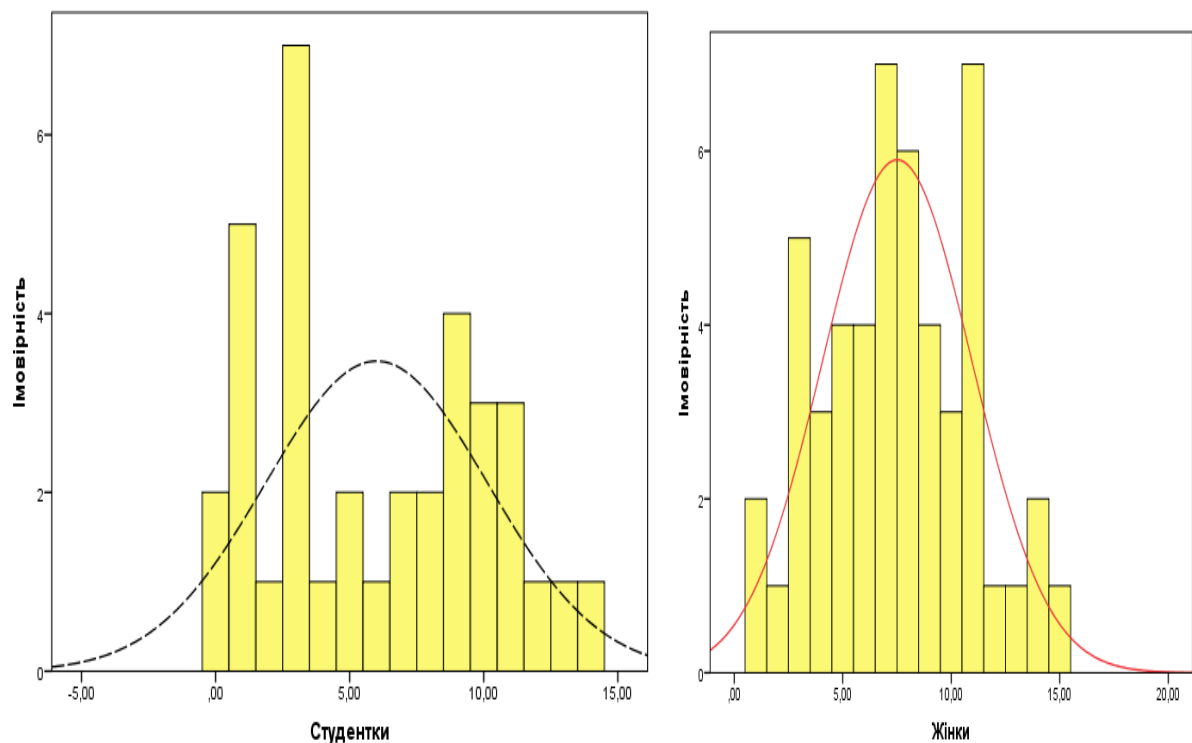

Рис. 3.26. Порівняння розподілу показників за співробітницько-конвенційним типом (образ Я-ідеальне) у різних групах досліджуваних

Зауважимо, що на рисунку 3.26, в обох групах загалом спостерігається досить варіативна щільність розподілу даних, особливо у групі студенток при коефіцієнті варіації -11,50%: тобто в загальній вибірці є

істотна розбіжність в прояві індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-ідеальне. З іншого боку, дані показані на графіку свідчать, що в досліджуваних групах існує перевага у бік помірних показників, тобто в обох вибірках у загальній кількості респондентів виявлені особливості, які не відносяться до акцентуйованих. Отже, респонденти у групі жінок загалом підкреслюють важливість потреби в допомозі й довірі з боку оточення, в їх визнанні. Тоді як, у групі студенток у респондентів з доміантним універсалізмом в образі Я-ідеальне присутні свержконформність і повна залежність від думки оточення, а в інших - з вираженою цінністю самостійності та досягнень, в даному образі присутні лише важливість дружніх відносин з оточенням і залученості до спільних занять з референтною групою, якщо ці заняття не суперечать власним принципам.

На рисунку 3.27 представлений графік щільності розподілу за відповідально-великодушним типом у різних групах досліджуваних.

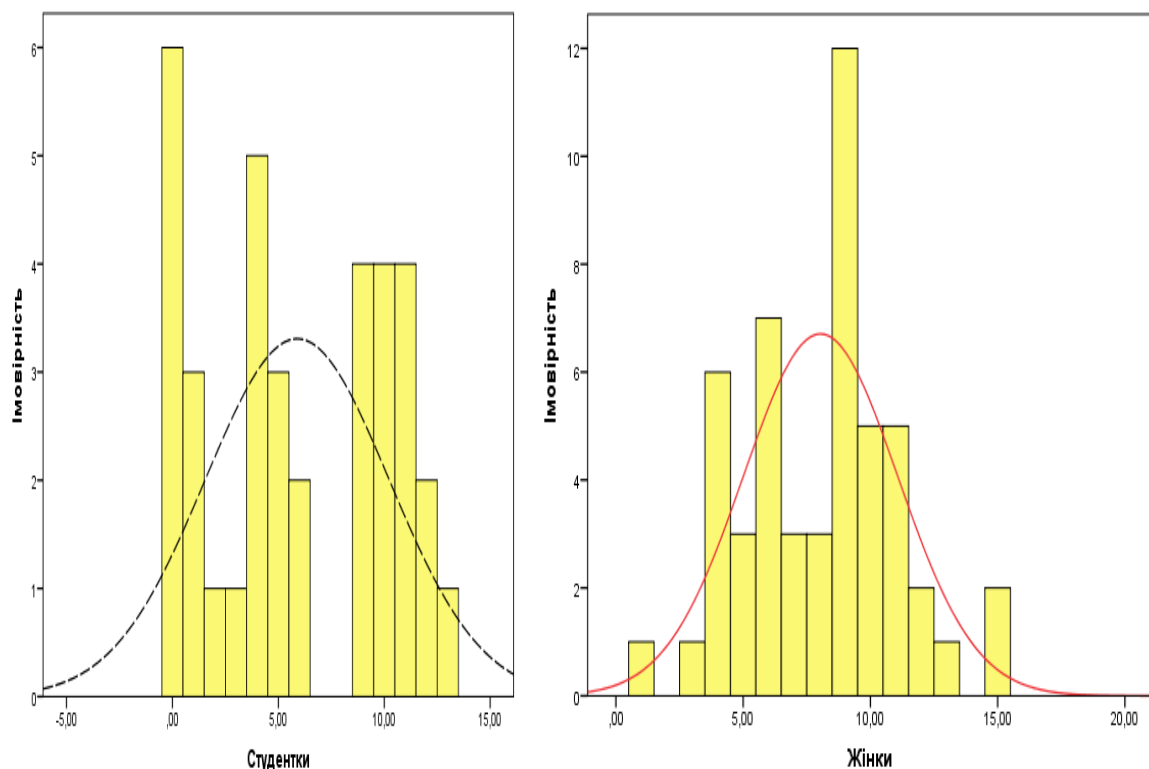

Рис. 3.27. Порівняння розподілу показників за відповідально-великодушним типом (образ Я-ідеальне) у різних групах досліджуваних

Як показано на рисунку 3.27, при низьких показниках за даним типом у групі студенток виявлена вагома варіативність значень при коефіцієнті варіації -12,22%. Натомість у групі жінок найімовірніша вірогідність зустрічі високих показників, але існує два піки у зоні низьких значень, що підтверджує від'ємний коефіцієнт ексцесу. Зазначимо, що у групі студенток не виявлено респондентів з помірними показниками. Отже, респонденти у групі жінок в загальній кількості підкреслюють важливість вміння розраховувати свій час, відповідати за свої вчинки й стримувати власне слово, мають гіперсоціальну установку, тобто здатні приносити власні потреби в жертву на благо інших, якщо це допомагає дістатися певних висот у професійній діяльності. Проте, у групі студенток виявлені розбіжності у розвинених якостях відповідально-великодушного типу для образу Я-ідеальне, тобто деякі вважають за необхідне підкреслювати свій альтруїзм, м'яжку сердечність та сверхобов'язковість, а для інших важливий їх соціальний імідж, тому вони готові допомогти, але не за кошт власних потреб.

Попередній аналіз розбіжностей підтверджується результатами розрахунків за U-критерієм Мана-Вітні, що зібрані у таблиці 3.12.

Таблиця 3.12.

Порівняння середніх значень показників індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-ідеальне в двох групах

Типи	Середнє значення в групі студенток	Середнє значення в групі жінок	U-статистика Мана-Вітні	p-значення
Владно-лідуючий	8,67± 0,83	9,12± 0,55	954,5	0,75
Незалежно-домінуючий	7,71±0,37	5,08±0,49	1197,0	0,02*
Прямолінійно-агресивний	6,06± 0,53	5,87± 0,42	1062,5	0,21
Недовірливо-скептичний	5,11±0,38	3,31±0,41	1134,0	0,06
Покірно-сором'язливий	7,51± 0,48	4,37± 0,58	1143,5	0,05*
Залежно-слухняний	4,69±0,47	4,65±0,48	1050,5	0,25
Співробітницько-конвенційний	7,00±0,69	7,51± 0,48	1115,5	0,09
Відповідально-	9,89±0,72	8,04± 0,43	1159,0	0,04*

великодушний тип				
------------------	--	--	--	--

Примітка: * - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,05$.

Згідно з даними таблиці 3.12, існує статистично значуща різниця у прояві показників за незалежно-домінуючим типом в обох групах досліджуваних, при якій більше середнє значення у групі студенток на рівні $p < 0,05$, тобто студентки більше сконцентровані на якостях, які дозволять впевнено демонструвати власну думку, яка відрізняється від думки інших, а також бути незалежними й вміти конкурувати для того, щоб займати особливу позицію у групі.

В таблиці 3.12 видно, що існує статистично значуща різниця також у прояві показників за покійно - сором'язливим типом в обох групах досліджуваних, при якій менше середнє значення у групі жінок на рівні $p < 0,05$, тобто жінки розуміють в силу їх досвіду важливість скромності та здатності брати на себе відповідальність за виконання чужих обов'язків, оскільки це дозволяє формувати імідж прекрасного керівника та організатора, лідера.

Нарешті, виявлено в таблиці 3.12 статистично значуща різниця у прояві показників за відповідально-великодушним типом на $p < 0,05$ з меншим середнім значенням також у групі жінок, тобто жінки підкреслюють вагомість схильності до компромісів, конгруентності й відповідальності у контактах з оточенням, що пов'язано з їх професійними обов'язками.

Враховуючи вище зазначені результати, доцільним і цікавим для нашого дослідження стає проведення шляхом використання U-критерію Манна-Вітні для порівняльного аналізу показників Я-реального та Я-ідеального за кожним октантом в обох групах досліджуваних. Результати розрахунків у групі студенток представлено в таблиці 3.13.

Таблиця 3.13

Порівняння середніх значень показників за кожним октантом в образі Я-реальне та Я-ідеальне в групі студенток

Типи	Середнє значення	Середнє значення за образом Я-	U-статистика Манна-Вітні	p-значення
------	------------------	--------------------------------	--------------------------	------------

	за образом Я-реальне	ідеальне		
Владно-лідуючий	7,44± 0,23	8,67± 0,83	517,0	0,137

Продовження таблиці 3.13

Типи	Середнє значення за образом Я-реальне	Середнє значення за образом Я-ідеальне	U-статистика Мана-Вітні	p-значення
Незалежно-домінуючий	8,44± 0,33	7,71±0,37	969,5	0,84
Прямолінійно-агресивний	7,92± 0,36	6,06± 0,53	1323,0	0,88
Недовірливо-скептичний	7,58±0,55	5,11±0,38	1189,0	0,05*
Покірно-сором'язливий	7,19±0,48	7,51± 0,48	1150,5	0,54
Залежно-слухняний	6,58± 0,46	4,69±0,47	985,0	0,05*
Співробітницько-конвенційний	7,75± 0,52	7,00±0,69	1821,0	0,23
Відповідально-великодушний	9,06± 0,54	9,89±0,72	1913,0	0,93

Примітка: ** - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,01$.

* - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,05$.

Отримані дані в таблиці 3.13, свідчать, що майже за всіма типами відсутня статистично значуща різниця у прояві показників між Я-реальним та Я-ідеальним у студенток. При цьому більші середні значення спостерігаються в Я-реальному за недовірливо-скептичним та залежно-слухняним типами міжособистісних відносин на рівні $p < 0,05$. Отже, респонденти у групі студенток намагаються продемонструвати переважання критичного ставлення до думок інших при тенденції до завищеної самооцінки, але в реальних обставинах вони відрізняються вираженою орієнтацією на думку значущого оточення, коливанням, нестійкістю самооцінки й пошуками визнання. Тому в процесі внутрішнього перероблення критичних зауважень оточення, у респондентів при зіставленні реальної самооцінки з ідеальним Я під впливом імперативного натиску, формується беззастережна погоджувальна реакція, тоді нівелюється

будь-яка творча активність і переважна самостійність рішень. Згідно з цим, при вираженій внутрішній незадоволеності собою, позитивна реакція на думку оточення буде тоді, коли вона більше узгоджується з суб'єктивним ідеалом студенток, а ніж з реальною оцінкою свого Я, що пояснює вагомість впливу цінностей на інші компоненти цілепокладання і конфліктні тенденції в прояві деяких властивостей.

Результати розрахунків у групі жінок представлено в таблиці 3.14.

Таблиця 3.14

Порівняння середніх значень показників за кожним октантом в образі Я-реальне та Я-ідеальне в групі жінок

Типи	Середнє значення за образом Я-реальне	Середнє значення за образом Я-ідеальне	U-статистика Манна-Вітні	p-значення
Владно-лідуючий	9,29± 0,41	9,12± 0,55	1370,0	0,64
Незалежно-домінуючий	7,75± 0,43	5,08±0,49	1025,5	0,01**
Прямолінійно-агресивний	7,71± 0,25	5,87± 0,42	1822,5	0,01**
Недовірливо-скептичний	6,8± 0,34	3,31±0,41	2141,5	0,01**
Покірно-сором'язливий	6,9± 0,39	4,37± 0,58	1881,5	0,01**
Залежно-слухняний	6,24± 0,37	4,65±0,48	1722,0	0,01**
Співробітницько-конвенційний	7,41± 0,37	7,51± 0,48	1250,5	0,74
Відповідально-великодушний	8,71± 0,45	8,04± 0,43	1408,5	0,47

Примітка: ** - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,01$.

* - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,05$.

В таблиці 3.14, у групі жінок можливо побачити зовсім іншу картину в порівнянні показників Я-реальне та Я-ідеальне, на відмінну від групи студенток. Так, статистично значуща різниця у прояві показників виявлена за: незалежно-домінуючим, прямолінійно-агресивним, недовірливо-скептичним, покірно-сором'язливим та залежно-слухняним типами на рівні $p < 0,01$, при цьому більші середні значення визначені за образом Я-реальне. Отже, самооцінка у групі жінок не повністю збігається з ідеалом Я, тобто

відсутня повна задоволеність собою, що при досить вираженій самоповазі і в цілому позитивній оцінці своєї особистості спонукає респондентів до подальшого самовдосконалення. У цьому випадку реакція на критику оточення у респондентів найбільш адекватна, що властиво зрілим адаптивним особистостям, з певним рівнем гідності й гнучкості. Жінки демонструють той факт, що вони як би складають стійке ядро колективу, на яке може спертися організаційна передова «верхівка».

Таким чином, жінки більш сконцентровані на лідерстві та домінуванні, демонструють незалежність думки та завзятість у її відстоюванні, оскільки для того, щоб зайняти особливу позицію у групі, вони повинні бути незалежними й вміти конкурувати, але дані властивості можуть розвинутись до дидактичного стиля висловлювань та нетерпимості до критики й переоцінки власних можливостей. Проте, жінки розуміють в силу їх досвіду важливість скромності та здатності брати на себе відповідальність за виконання чужих обов'язків, оскільки це дозволяє формувати імідж прекрасного керівника та організатора й лідера. Нарешті, виявлено що жінки підкреслюють вагомість схильності до компромісів, конгруентності й відповідальності у контактах з оточенням, що пов'язано з їх професійними обов'язками. Отже, у групі жінок самооцінка реальних якостей не повністю збігається з Я ідеалом, тобто відсутня повна задоволеність собою, що при досить вираженій самоповазі й в цілому позитивній оцінці своєї особистості спонукає респондентів до подальшого самовдосконалення. У групі студенток при тенденції до завищеної самооцінки респонденти намагаються продемонструвати переважання критичного ставлення до думок інших, але в реальних обставинах вони відрізняються вираженою орієнтацією на думку значущого оточення, коливанням, нестійкістю самооцінки й пошуками визнання. Тому в процесі внутрішнього перероблення критичних зауважень оточення, у респондентів при зіставленні реальної самооцінки з ідеальним Я під впливом імперативного натиску, формується беззастережна погоджувальна реакція, тоді нівелюється будь-яка творча активність і

переважна самостійність рішень. Згідно з цим, при нестриманості в прояві своєї приязності стосовно певної точки зору особи або групи, при взаємодії з людьми з іншими поглядами респонденти будуть демонструвати самовдоволене, нарцисичне ставлення, з вираженим почуттям власної переваги над оточенням при наявній внутрішній незадоволеності собою. Тоді позитивна реакція на думку оточення буде проявлятися у випадку її узгодженості з суб'єктивним ідеалом студенток, а ніж з реальною оцінкою свого Я, що пояснює вагомість впливу цінностей на інші компоненти цілепокладання і конфліктні тенденції в прояві деяких властивостей.

3.4. Порівняння результатів дослідження рівня розвитку оптимізму, та особливостей профілю часової перспективи як складових особистісного компонента здібності до цілепокладання

Дослідження рівня розвитку оптимізму було проведене завдяки методиці «Тест на оптимізм» Л.М.Рудіної, який діагностує вираженість за шкалами оптимізм - песимізм. Зазначений тест є адаптацією популярної методики діагностики атрибутивного стилю, яка була розроблена М.Селігманом. Результати дослідження рівня розвитку оптимізму у групі студенток представлено в таблиці 3.15.

Таблиця 3.15

Варіаційна статистика рівня розвитку оптимізму в групі студенток

Показники	Середнє M ± m	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ₁	Коефіцієнт т ексцесу, γ₂
Персонолізація хорошого	4,83±0,29	4	6,00%	0,2	0,01
Сталість хороших подій	4,22± 0,35	4	8,29%	0,37	-0,71
Персонолізація поганого	4,25± 0,37	4	8,71%	0,04	-1,07
Сталість поганих подій	4,64± 0,26	5	5,60%	0,13	-0,94

Просторове поширення хороших подій	4,47± 0,26	4,5	5,82%	-0,12	-0,42
Просторове поширення поганих подій	3,92±0,34	4	8,67%	0,35	-0,88

Дані таблиці 3.15 свідчать, що у групі студенток за шкалою "Персоналізація хорошого", враховуючи показники середнього значення $4,83 \pm 0,29$ та медіани 4, респонденти знаходяться в зоні проміжних оцінок. Отже, студенткам притаманна персоналізація позитивних подій, що виявляється в приписуванні собі причин вдачі й досягнень, але респонденти не виключають того, що є події, що пов'язані з обставинами, які вдало склалися: удача або по волі випадку, по волі інших людей і зовсім не залежать від зусиль респондентів.

Згідно з даними таблиці 3.15, у групі студенток за середнім значенням $4,22 \pm 0,35$ та медіаною 4 бали за шкалою "Сталість хороших подій", респонденти помірно песимістичні. Отже, студентки хороші події будуть пояснювати постійними причинами, вказуючи на стабільні характеристики особистості або ситуації, використовуючи категорію «завжди», в той час, як погані події, які можуть тяжко переживатися респондентами, будуть визначатися тимчасовими причинами, які пов'язані з мінливими характеристиками особистості або ситуації.

Зауважимо, що в таблиці 3.15 у групі студенток за середнім значенням $4,25 \pm 0,37$ та медіаною 4 за шкалою "Персоналізація поганого", респонденти демонструють середній рівень даного виду персоналізації. Отже, студентки, вважають, що негативні події пов'язані з зовнішніми причинами та обставинами, які не залежать від людини, але в деяких випадках, проаналізувавши обставини, можуть взяти провину на себе і виявити закономірність подій, що допомагає розв'язувати проблему і досягнути важливої мети.

Отримані дані в таблиці 3.15 демонструють, що у групі студенток за школою "Сталість поганих подій", враховуючи медіану 5 та середнє значення $4,64 \pm 0,26$, респонденти знаходяться у зоні проміжних значень з тенденцією до помірно песимістичного відношення до сталості поганих подій. Отже, оскільки студентки розділяють одну сферу життя від іншої, вони розуміють, що погані події можуть бути пов'язані з несприятливими умовами, що необхідно спробувати ще раз у наступний раз в інший час. Проте, при певних обставинах реалістичність суджень дає можливість респондентам зрозуміти, що у цьому випадку вдало склалися обставини й більше, без ніяких зусиль, мета не буде досягнута.

Як показано в таблиці 3.15, у групі студенток за школою "Просторове поширення хороших подій", враховуючи медіану 4,5 та середнє значення $4,47 \pm 0,26$, респонденти знаходяться у зоні проміжних значень. Отже, студентки при загальній впевненості в універсальності хороших подій, розуміють, що не можливо застосовувати однакові пояснення їх виникнення в різних ситуаціях, тобто при інших обставинах, якщо не докладати зусиль, не можливо буде у майбутньому досягнути мети.

Нарешті, в таблиці 3.15 у групі студенток за середнім значенням $3,92 \pm 0,34$ та медіаною 4 за школою "Просторове поширення поганих подій", респонденти помірно оптимістичні з тенденцією до середніх значень. Отже, для групи студенток характерні конкретні пояснення причин негативних подій, що не припускають узагальнень, тобто погляд на причини невдач і нещастя як на тимчасові й конкретні лежить в основі надії, що дає можливість не відмовлятися від власної мети.

Результати дослідження рівня оптимізму у групі жінок представлено в таблиці 3.16.

Таблиця 3.16

Варіаційна статистика рівня розвитку оптимізму в групі жінок

Показники	Середнє $M \pm m$	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
-----------	----------------------	----------------	---------------------------	-------------------------------------	-----------------------------------

Показники	Середнє M ± m	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Персоналізація хорошого	5,37±0,19	6	3,54%	-0,22	0,1
Сталість хороших подій	5,65±0,21	6	3,72%	-0,34	-0,52
Персоналізація поганого	3,06±0,21	3	6,86%	0,33	0,89
Сталість поганих подій	3,8±0,17	3	4,47%	0,46	-0,999

Продовження таблиці 3.16

Показники	Середнє M ± m	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Просторове поширення хороших подій	5,31±0,19	6	3,58%	0,21	-0,33
Просторове поширення поганих подій	3,22±0,2	3	6,21%	0,26	-0,6

Згідно з даними таблиці 3.16, враховуючи показники середнього значення $5,37 \pm 0,19$ та медіани 6, у групі жінок за шкалою "Персоналізація хорошого" респонденти знаходяться в зоні проміжних оцінок з тенденцією до помірно оптимістичного відношення до персоналізації хороших подій. Отже, жінкам притаманна достатньо реалістична персоналізація позитивних подій, тобто респонденти розуміють, що для досягнення високих результатів, необхідно докласти зусиль, але жінки вміють і використовувати події, що пов'язані з обставинами, які вдало склалися: на самперед за кошт волі інших людей.

Зауважимо, що в таблиці 3.16, у групі жінок за середнім значенням $5,65 \pm 0,21$ та медіаною 6 бали за шкалою "Сталість хороших подій", респонденти помірно оптимістичні. Отже, жінки впевнені в сталості хороших подій, стабільності їх причин, тому при прогнозі несприятливих подій частіше будуть використовувати категорії «іноді», «рідко» або «останнім

часом», оскільки це необхідні компоненти в процесі цілепокладання, які допомагають респондентам реалізуватися у власній професії й житті загалом.

Дані таблиці 3.16 свідчать, що у групі жінок за середнім значенням $3,06 \pm 0,21$ та медіаною 3 за шкалою "Персоналізація поганого", респонденти демонструють помірну самооцінку. Отже, жінки, проаналізувавши обставини, можуть взяти провину на себе і виявити закономірність подій, що допомагає розв'язувати проблему і досягнути важливої мети. Зауважимо, що даний результат, також може бути пов'язаний з великим рівнем відповідальності й обов'язковості респондентів.

Як показано в таблиці 3.16, у групі жінок за школою "Сталість поганих подій", враховуючи медіану 3 та середнє значення $3,8 \pm 0,17$, респонденти знаходяться у зоні помірно оптимістичного відношення до сталості поганих подій. Отже, оскільки жінки відокремлюють професійну сферу життя від інших, вони спрямовані на визначення поганих подій за кошт тимчасових причин, які пов'язані з мінливими характеристиками особистості або ситуації, використовуючи категорії «рідко» і «іноді», як власний лозунг для розв'язання проблеми, для стимуляції в подальшій самореалізації.

Отримані дані в таблиці 3.15 свідчать, що у групі жінок за школою "Просторове поширення хороших подій", враховуючи медіану 6 та середнє значення $5,31 \pm 0,19$, респонденти знаходяться у зоні проміжних значень з тенденцією до помірного оптимістичного відношення до поширення хороших подій. Отже, жінки при загальній впевненості, що не можлива універсальність хороших подій, тобто при розумінні не реалістичності принципу постійності благо сприятливих обставин, респонденти іноді можуть демонструвати віру, що щасливі обставини та вдачі не є тимчасовими й конкретними, оскільки в основі цих поглядів лежить надія, яка стимулює жінок на досягнення та пошук різних засобів для виходу з несприятливої ситуації, виявлення власних ресурсів для самореалізації.

Водночас в таблиці 3.16 у групі жінок за середнім значенням $3,22 \pm 0,2$ та медіаною 3 за шкалою "Просторове поширення поганих подій",

респонденти помірно оптимістичні. Отже, для групи жінок характерні конкретні пояснення причин негативних подій, що не припускають узагальнень, оскільки така універсальність пояснення несприятливих подій може призводити до безпорадності в багатьох ситуаціях, що не відповідають реальним обставинам.

Для виявлення більш детальних розбіжностей за шкалою "Персоналізація хорошого" в обох групах у роботі представлено графіки на рисунку 3.28.

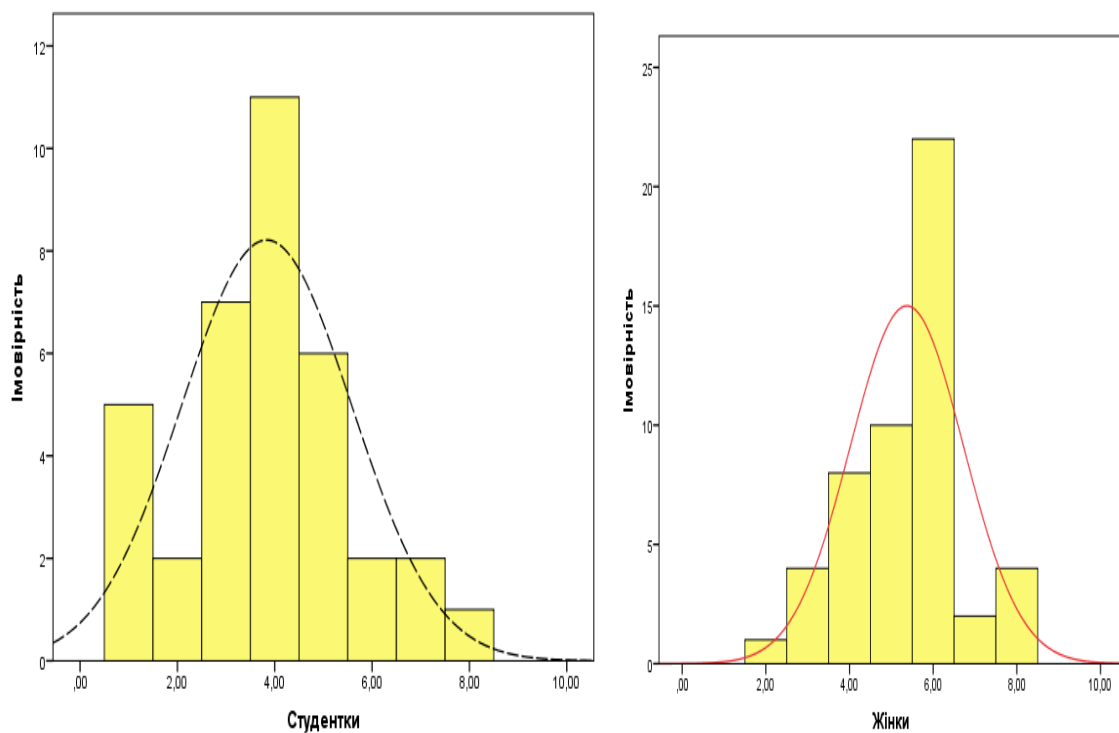

Рис. 3.28. Порівняння розподілу показників за шкалою "Персоналізація хорошого" в обох групах досліджуваних

Як можна побачити на рисунку 3.28, сильніша дискретна природа оцінок спостерігається у групі студенток, що підтверджує вагоміший коефіцієнт варіації. При цьому у групі студенток виявлені три піки розподілу: перший і основний пік з більшою імовірністю зустрічі показників в даному діапазоні припадає на 4 бали, другий знаходиться в межах 3 до 5 балів, а третій припадає на 1 бал. Тоді як у групі жінок виявлений основний пік з найвагомішою вірогідністю зустрічі даних показників припадає на 6

балів. Зауважимо, що у групі жінок показники зміщуються у бік низьких значень, що підтверджується від'ємним коефіцієнтом асиметрії. Отже, у групі студенток встановлена розбіжність у відношенні до хороших подій з точки зору їх персоналізації, що може пояснюватися боротьбою між ціннісними орієнтаціями, які пов'язані з домінуванням певних якостей у респондентів. З іншого боку, у групі жінок в загальній кількості респонденти мають оптимістичні погляди на персоналізацію хороших подій, тобто вважають, що їх досягнення та успіхи напряду залежать від їх зусиль та намірів.

Результати дослідження щільності розподілу показників за шкалою "Сталість хороших подій" в обох групах представлено на рисунку 3.29.

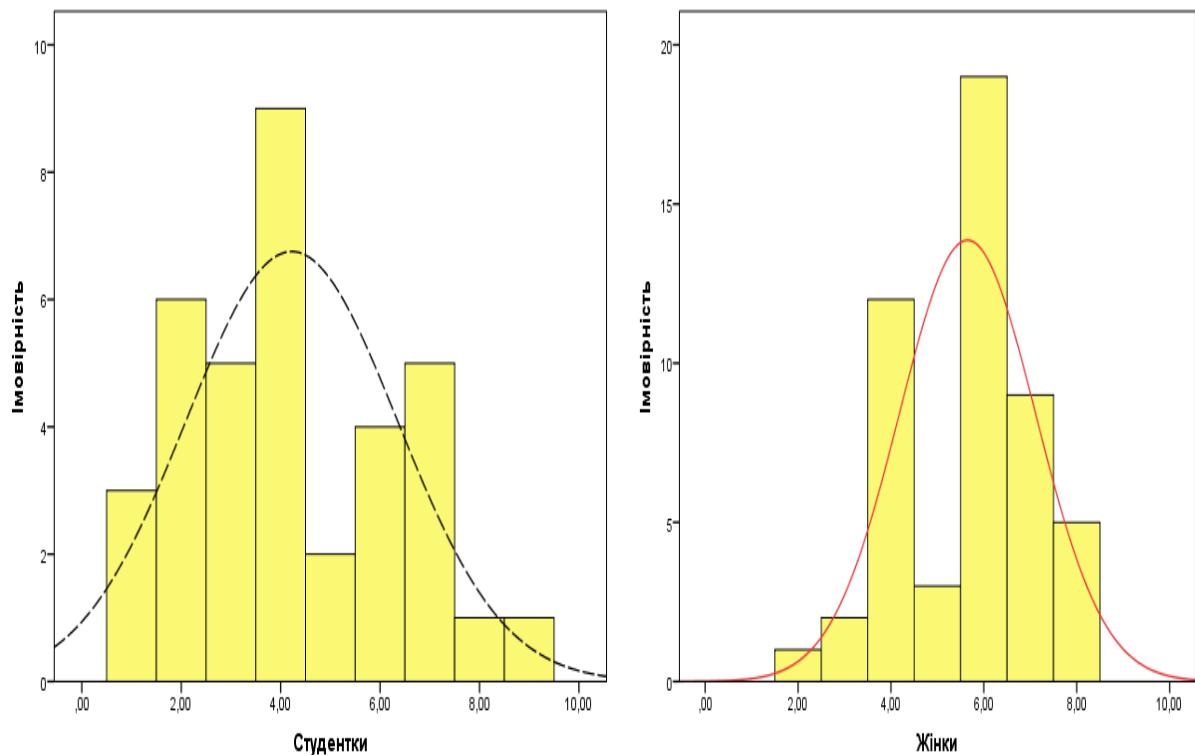

Рис. 3.29. Порівняння розподілу показників за шкалою "Сталість хороших подій" в обох групах досліджуваних

Згідно з даними рисунку 3.29, у групі студенток виявлено досить щільний розподіл показників з декількома піками, що підтверджує від'ємний коефіцієнт ексцесу, при цьому основний пік з більшою імовірністю зустрічі показників в даному діапазоні припадає на 4 бали, як і на попередньому

графіку. Водночас у групі жінок в розподілі показників виявлені два піки: перший з більшою ймовірністю зустрічі показників припадає на 6 балів, а другий на - 4 бали, тобто можливо побачити зміщення показників в бік низьких значень, що підтверджується від'ємним коефіцієнтом асиметрії. Отже, у групі студенток темпоральна характеристика пояснення хороших подій залежить від особистісних якостей респондентів, а також від особистісних характеристик людей з якими взаємодіють респонденти. Тоді як, у групі жінок показники варіюють від помірних, що підкреслює реалістичність суджень респондентів при аналізі ситуації. З іншого боку, жінки стимулюють себе вірою, що хороші події стали у часі, оскільки залежать від досвідченого цілепокладання.

Дані щільності розподілу показників за шкалою "Персоналізація поганого" у різних групах досліджуваних представлено на рисунку 3.30.

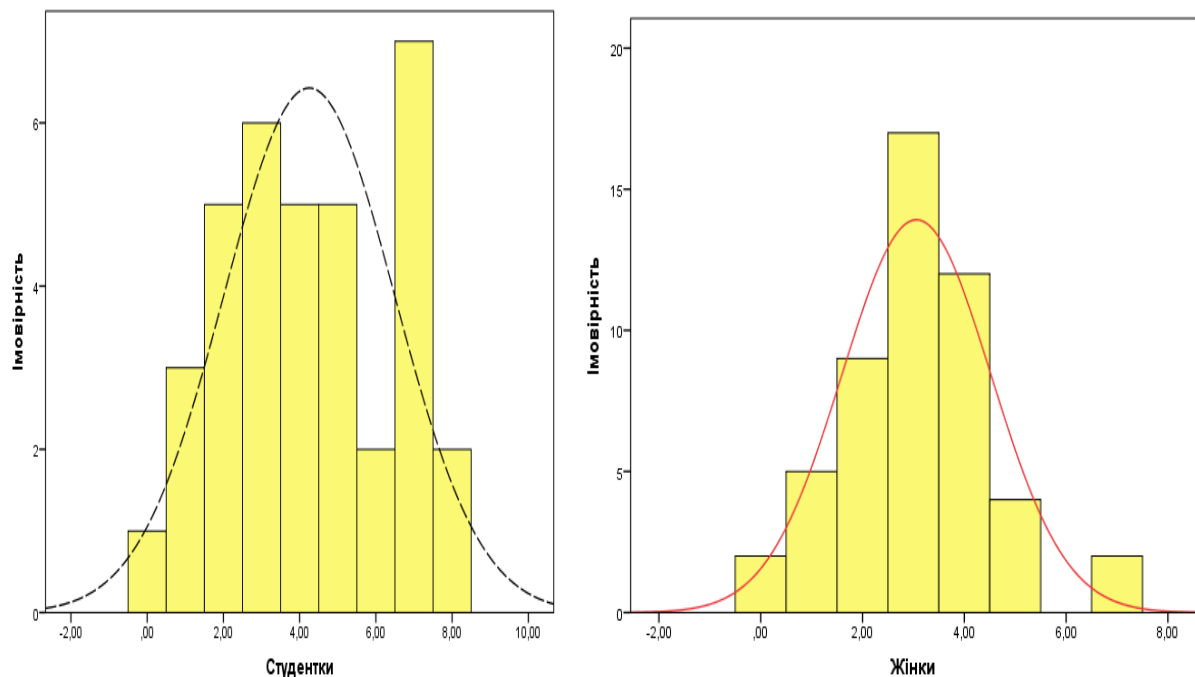

Рис. 3.30. Порівняння розподілу показників за шкалою "Персоналізація поганого" в обох групах досліджуваних

Дані рисунку 3.30 демонструють вагому варіативність розподілу показників в середині групи студенток, що підтверджує коефіцієнт варіації - 8,71%. Зауважимо, що в групі студенток виявлено два основні піки

розподілу: в зоні 7 балів з більшою ймовірністю зустрічі значень і в зоні 3 балів зі значно меншою ймовірністю зустрічі показників в даному діапазоні. Тоді як, у групі жінок також встановлена достатня щільність розподілу з основним піком, що припадає на 3 бали, але показники загалом сфокусовані навколо середнього значення, що підтверджує додатний коефіцієнт ексцесу.

Отже, у групі студенток орієнтація на внутрішні або зовнішні несприятливі події варіює від приписування причин зовнішнім обставинам до високої персоналізації. У групі жінок в загальній кількості респонденти орієнтовані на оптимістичний підхід до несприятливих подій, оскільки саме це дає можливість для росту і розвитку, як в професійному, так і в особистому житті.

На рисунку 3.31 представлений графік щільності розподілу за шкалою "Сталість поганих подій" у різних групах досліджуваних.

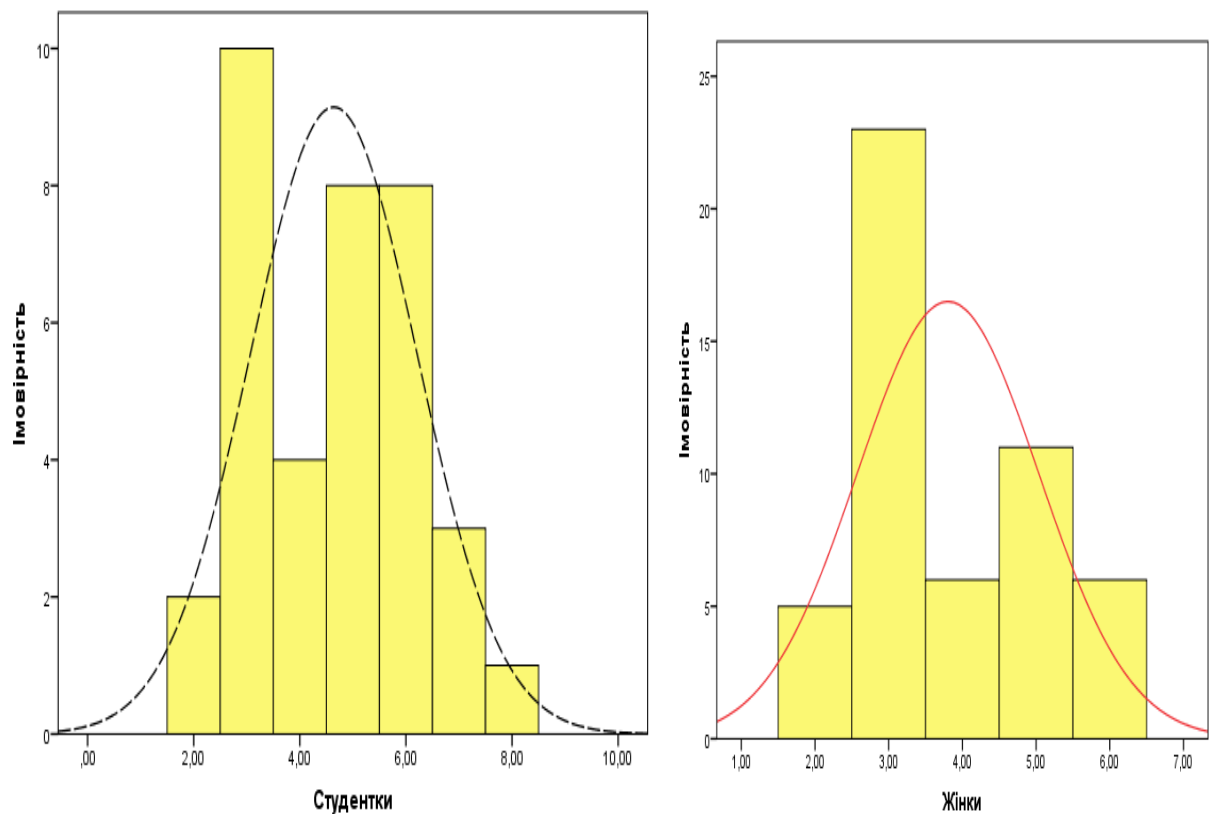

Рис. 3.31. Порівняння розподілу показників за шкалою "Сталість поганих подій" в обох групах досліджуваних

Зауважимо, що на рисунку 3.31, дискретна природа оцінок досить схожа в обох групах з основним піком з більшою імовірністю зустрічі показників в даному діапазоні, який припадає на 3 бали, і виявлений інший пік у межах 5 і 6 балів, що підтверджується від'ємним коефіцієнтом ексцесу в обох групах. Отже, в обох групах показники сталості поганих подій варіюють від помірно песимістичного відношення до помірно оптимістичного, тобто все залежить від власних міркувань респондентів і від самої ситуації.

Детальний аналіз щільності розподілу за шкалою "Просторове поширення хороших подій" в обох групах досліджуваних представлено на рисунку 3.32.

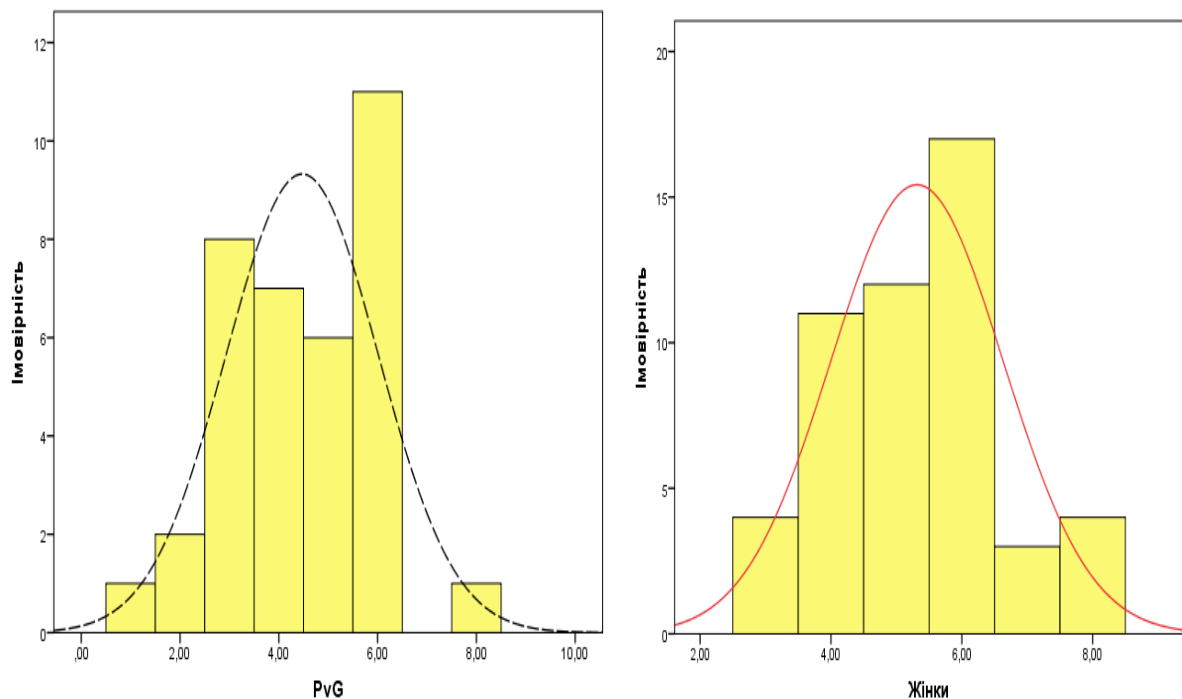

Рис. 3.32. Порівняння розподілу показників за шкалою "Просторове поширення хороших подій" в обох групах досліджуваних

Отримані дані на рисунку 3.32 демонструють, що розбіг показників проявляється сильніше у групі студенток, проте піки розподілу сфокусовані загалом в межах від 3 до 6 балів - з більшою імовірністю зустрічі, що

підтверджується від'ємним коефіцієнтом асиметрії та ексцесу. Водночас у групі жінок розподіл більший плавний з домінуванням показників в діапазоні між 4 та 6 балами - з більшою імовірністю зустрічі, що також підтверджується від'ємним коефіцієнтом ексцесу. Отже, у групі жінок спостерігається орієнтація на універсальність і можливість застосування пояснень хороших подій у різних сферах професійного життя, що використовується у якості аутотренінгу для досягнення мети та організації процесу цілепокладання загалом. У групі студенток: з одного боку, виявлені респонденти з домінантною спрямованістю на песимістичне ставлення до даного параметру, тобто які вважають, що сприятливі обставини пов'язані лише з якоюсь конкретною подією; з іншого, є респонденти, які дозволяють хорошим подіями впливати на кожну сферу їх життя.

Далі на рисунку 3.33 представлена щільність розподілу показників за шкалою "Просторове поширення поганих подій" у двох групах досліджуваних.

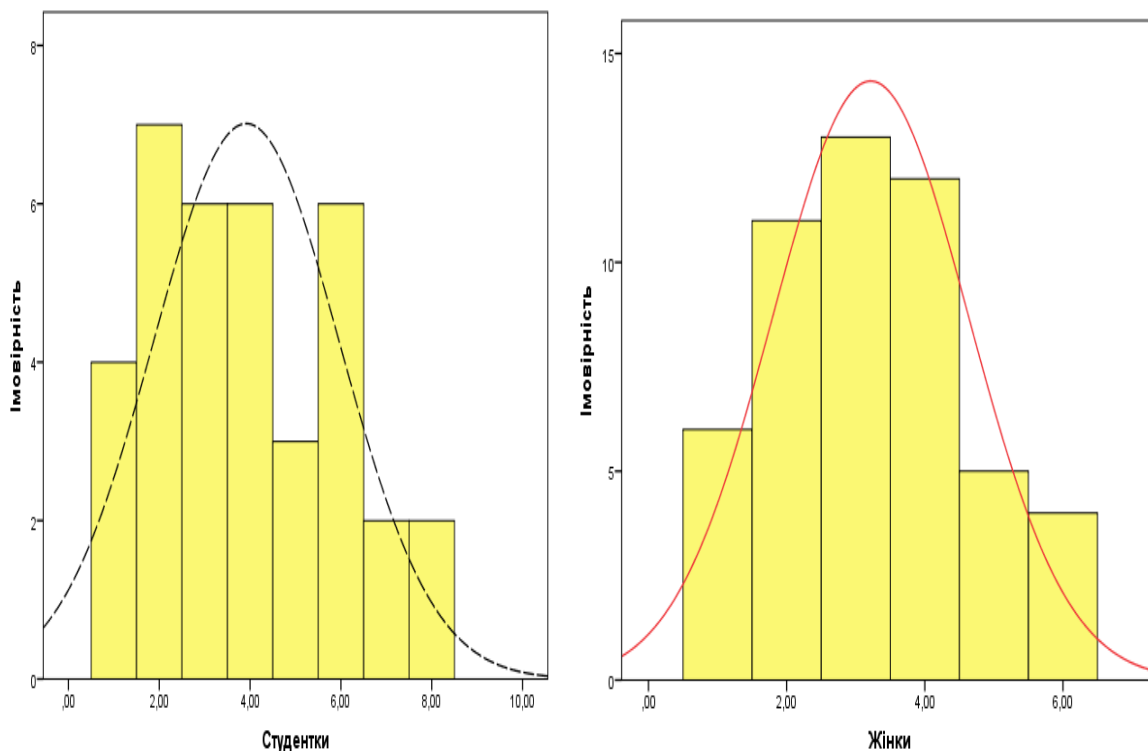

Рис. 3.33. Порівняння розподілу показників за шкалою "Просторове поширення поганих подій" в обох групах досліджуваних

Як показано на рисунку 3.33, згідно з високим коефіцієнтом варіації, що дорівнює 8,67%, у групі студенток існує досить вагома розбіжність показників з декількома піками з різним значенням імовірності їх зустрічі, що підтверджує від'ємний коефіцієнт ексцесу. Натомість у групі жінок дискретна природа оцінок значно менше, проте від'ємний коефіцієнт ексцесу засвідчує наявність різних піків розподілу в межах від 2 до 4 балів. Отже, у групі студенток знову виявлена схожа картина, як на попередніх графіках: є респонденти, що вважають, що невдача в одній області визначає невдачу в усіх інших; але виявлені респонденти, які дотримуються думки, що невдачі тимчасові й вимагають скооперуватися, щоб не допустити тих самих помилок в інших обставинах, тобто дані респонденти орієнтуються на власний досвід при досягненні мети. Тоді, як жінки в загальній кількості не допускають узагальнень під час пояснення поганих подій, оскільки орієнтовані на власні можливості й спираються на принцип надії, як засіб досягнути бажаного результату.

Попередній аналіз розбіжностей підтверджується і результатами розрахунків за U-критерієм Манна-Вітні. Відповідні дані зібрані у таблиці 3.17.

Таблиця 3.17

Порівняння середніх значень рівня прояву оптимізму у двох групах досліджуваних

Показник	Середнє значення в групі студенток	Середнє значення в групі жінок	U-статистика Манна-Вітні	p-значення
Персоналізація хорошого	4,83±0,29	5,37±0,19	1398	0,01**
Сталість хороших подій	4,22± 0,35	5,65±0,21	1292	0,01**
Персоналізація поганого	4,25± 0,37	3,06±0,21	637	0,01**
Сталість поганих подій	4,64± 0,26	3,8±0,17	638	0,01**
Просторове поширення хороших подій	4,47± 0,26	5,31±0,19	1188	0,01**

Просторове поширення поганих подій	3,92±0,34	3,22±0,2	755	0,15
------------------------------------	-----------	----------	-----	------

Примітка: ** - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,01$.

Згідно з даними таблиці 3.17, існує статистично значуща різниця у прояві показників за шкалою "Персоналізація хорошого" в обох групах досліджуваних на рівні $p < 0,01$, при якій більше середнє значення у групі жінок, тобто жінки більше персоналізують хороші події для того, щоб отриманий досвід стимулював для подальшого розвитку у професійній діяльності.

В таблиці 3.17 видно, що існує статистично значуща різниця також у прояві показників за шкалою "Сталість хороших подій" в обох групах досліджуваних, при якій більше середнє значення у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки орієнтовані на демонстрацію сталості власних вдач і досягнень, тобто хороших подій, як на презентацію себе і своїх можливостей в очах інших, як можливості для кар'єрного росту.

Дані таблиці 3.17 демонструють наявність статистично значущої різниці у прояві показників за шкалою "Персоналізація поганого" в обох групах досліджуваних з більшим середнім значенням у групі студенток на рівні $p < 0,01$, тобто студентки спрямовані на пояснення виникнення несприятливих подій скоріше зовнішніми обставинами, а ніж особистою провиною, недоглядом або відсутністю планування власних дій для досягнення мети.

Як показано в таблиці 3.16, існує статистично значуща різниця у прояві показників за шкалою "Сталість поганих подій" в обох групах досліджуваних з більшим середнім значенням у групі студенток на рівні $p < 0,01$, тобто студентки при виникненні поганих подій скоріше будуть обирати пасивну позицію, тоді безпорадність як досвід, у деяких обставинах, може спричиняти перешкоди в досягненні важливої мети.

Нарешті, виявлено в таблиці 3.17 статистично значуща різниця у прояві показників за шкалою "Просторове поширення хороших подій" на рівні

$p < 0,01$ з більшим середнім значенням у групі жінок, тобто жінки переносять власний досвід на інші сфери власної діяльності, тобто сподіваються на успішний результат, вірять в безперервний прогрес, що дає їм можливість самореалізуватися.

Таким чином, жінки більше персоналізують хороші події, тому вони орієнтовані на демонстрацію сталості власних вдач і досягнень, як на презентацію себе і своїх можливостей в очах інших, а перенесення цього досвіду на інші сфери власної діяльності, тобто віра в успішність результатів і безперервний прогрес дає їм можливість самореалізуватися. Тоді як, студентки спрямовані на пояснення виникнення несприятливих подій скоріше зовнішніми обставинами, а ніж особистою провиною, недоглядом або відсутністю планування власних дій, тому безпорадність у деяких обставинах, як досвід, іноді може не давати можливості студенткам досягнути важливої мети.

Дослідження особливостей профілю часової перспективи, яка впливає на організацію життєдіяльності людини відбувалось за допомогою методики Ф. Зімбардо (ZTPІ). Результати дослідження часової перспективи в обох групах досліджуваних представлені в таблиці 3.18.

Таблиця 3.18

Варіаційна статистика часової перспективи у різних групах досліджуваних

Група досліджуваних	Середнє $M \pm m$	Медіана Med	Коефіцієнт варіації, V	Коефіцієнт асиметрії, γ_1	Коефіцієнт ексцесу, γ_2
Студентки	4,39±0,12	5	2,73%	-0,77	-0,68
Жінки	3,77±0,103	4	2,73%	0,41	-1,04

Як свідчить аналіз даних таблиці 3.18, за середнім значенням 4,39±0,12 представленості часової перспективи, а особливо значенням медіани в 5 балів досліджувані групи студенток більше сфокусовані на майбутньому, яке базується на позитивному сприйнятті минулого, тобто для респондентів

будь-який досвід є досвідом, що сприяє їх розвитку і орієнтує на майбутнє, тому студентки є амбітними.

Водночас дані таблиці 3.18 свідчать, що у групі жінок за середнім значенням $3,77 \pm 0,103$ та медіаною, яка дорівнює 4 бали досліджувані характеризуються позитивною реконструкцією минулого з ностальгічним емоційним забарвленням, схильністю до інтроверсії й духовності та тенденцією уникнення ризиків, оскільки в минулому були присутні реальні неприємні й травматичні події, саме тому вони більше орієнтовані на отримання задоволення від теперішнього моменту, цінують сімейні контакти.

Далі, на рисунку 3.36 демонструється графік щільності розподілу представленості кожного виміру часової перспективи у двох групах досліджуваних.

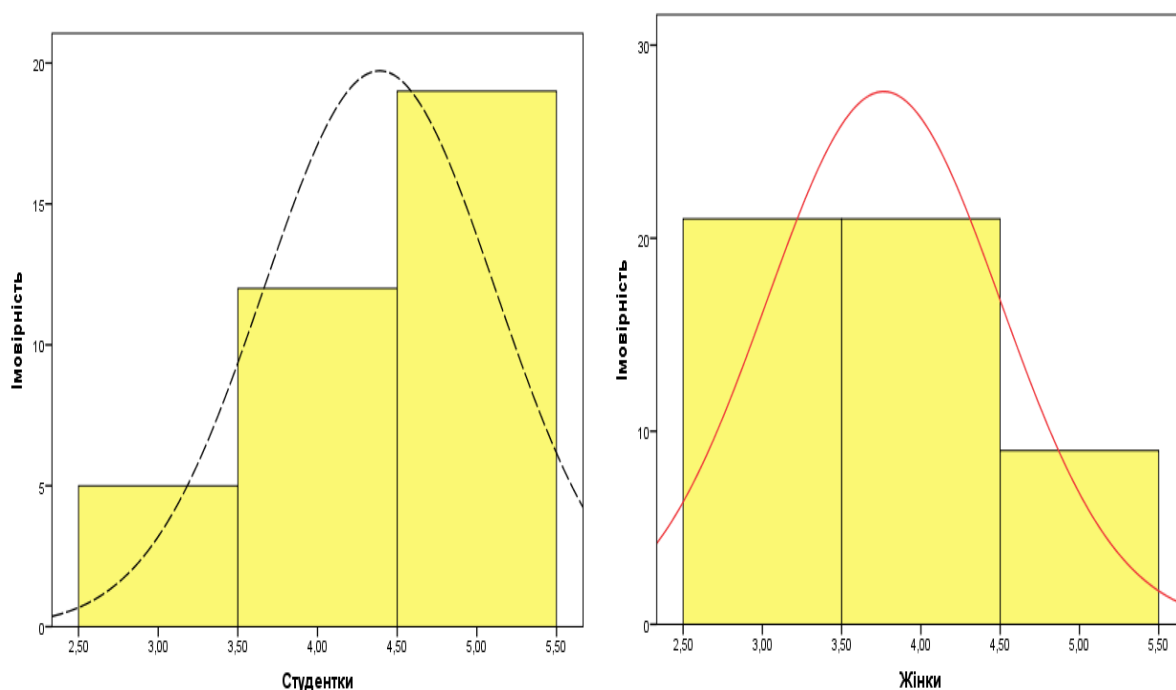

Рис 3.34. Порівняння розподілу вимірів часової перспективив двох групах досліджуваних

Зауважимо, що на рисунку 3.34 дискретна природа оцінок проявляється сильніше за все в групі студенток, але на графіку добре видно, що більша ймовірність зустріти в розподілі показники у зоні між 4,5 та 5,5 балами. Тоді

як у групі жінок досить плавний розподіл с більшою щільністю у зоні від 2,5 до 4,5 балів. Отже, респонденти групи студенток позитивні минулі події реконструюють з позитивним, емоційним забарвленням, тому в них добре зображується загальна орієнтація на майбутнє: поведінка більшою мірою визначається прагненнями до цілей і винагород майбутнього. З іншого боку, респонденти у групі жінок мають загалом сентиментальне ставлення стосовно минулого, воно представляється в райдужному світлі, але є акцент на певні хвилювання з приводу негативних подій, тому респонденти демонструють імовірність отримання задоволення від миттєвої винагороди або певної цілі у теперішньому.

Попередній аналіз розбіжностей підтверджується і результатами розрахунків за U-критерієм Манна-Вітні. Відповідні дані зібрані у таблиці 3.19

Таблиця 3.19

Порівняння середніх значень часової перспективи в двох групах досліджуваних

Показник	Середнє значення в групі студенток	Середнєзначення в групі жінок	U-статистика Манна-Вітні	р-значення
Часова перспектива	4,39±0,12	3,77±0,103	522	0,01**

Примітка: ** - різниця середніх статистично значуща на рівні $p < 0,01$.

Необхідно зазначити, що за профілем часової перспективи й за рівнем її збалансованості (Методика Ф. Зімбардо (ZTPI)) досліджувані групи студенток відрізняються від групи жінок на рівні $p < 0,01$. Відмінність полягає в тому, що респонденти групи студенток орієнтовані на досягнення майбутніх цілей без певного планування для їх реалізації, оскільки характеризуються більшою сфокусованістю на позитивних моментах життя, тобто мають ностальгічну, ідеалізовану реконструкцію минулого, що представляється їм лише в райдужному світлі. Натомість у групі жінок,

респонденти характеризуються більшою збалансованістю часової перспективи, що проявляється у конкретизації нормативних якісних параметрів: прийняття власного минулого, зв'язок сьогодення з минулим і майбутнім, наявність цілей і планів на майбутнє, оскільки все це відповідає ефективному процесу самореалізації.

Таким чином, відмінність полягає в тому, що досліджувані групи студенток більше сфокусовані на майбутньому, яке базується на ідеалістичному позитивному сприйнятті минулого, тобто для респондентів будь-який досвід є досвідом, що сприяє їх розвитку і орієнтує на майбутнє, тому студентки є амбітними та прагнуть досягати. Тобто поведінка студенток більшою мірою визначається прагненнями до цілей, але важливість винагород майбутнього сприяє орієнтованості на досягнення без певного планування для їх реалізації, що і пояснює песимістичне ставлення до подій у теперішньому. Натомість у групі жінок, респонденти характеризуються позитивною реконструкцією минулого з ностальгічним емоційним забарвленням, як результат схильність до духовності, що сприяє наявності цілей і планів на майбутнє, оскільки все це відповідає ефективному процесу самореалізації. Водночас тенденція уникнення ризиків, що базується на цінності безпеки, а також оскільки в минулому були присутні реальні неприємні й травматичні події, орієнтує жінок на отримання задоволення від теперішнього моменту, на сімейні контакти, тому жінки характеризуються більшою збалансованістю часової перспективи, що проявляється у конкретизації нормативних якісних параметрів: прийняття власного минулого, зв'язок сьогодення з минулим і майбутнім.

3.5. Статистичний аналіз здатності до ціле покладання на різних етапах самореалізації

Кореляційний аналіз. Переходячи до аналізу кореляційних зв'язків між показниками різних методик, відразу зазначимо, що нами були виявлені

значні відмінності між групами досліджуваних. Ми послідовно розглянемо кореляційну структуру особливостей структурицілепокладання в різних групах і почнемо з групи студенток. В таблиці 3.20 представлені значення коефіцієнтів кореляції Пірсона між різними методиками у групі студенток.

Як показано в таблиці 3.20, у групі студенток існує зворотний взаємозв'язок між наявністю мети та незалежно-домінуючим типом (II октант) ($r = -0,396$, $p < 0,05$), тобто домінування високих показників за даним типом в образі Я-реальне не сприяє формуванню мети. Отже, у групі студенток самовдоволеність, відчуття власної переваги можуть призвести до того, що кінцева мета може бути не обґрунтованою, нестійкою, що впливає на спланованість її досягнення загалом

Таблиця 3.20

	III октант	IV октант	V октант	VI октант	VII октант	Мета
II октант						-0,396*
III октант		0,538**				0,400*
IV октант				-0,422*		-0,335*
V октант				0,612**		
VII октант				0,528**		
VIII октант			0,461**	0,446**	0,657**	
I октант Я-ідеальне		0,346*				
II октант Я-ідеальне		0,341*				
III октант Я-ідеальне	-0,428**	0,374*				
VI октант Я-ідеальне						
V октант Я-ідеальне				0,362*		
VI октант Я-ідеальне				0,566**	0,484**	
VII октант Я-ідеальне				0,582**	0,383*	
VIII октант Я-ідеальне				0,530**	0,418*	0,337*

Часова перспектива	-0,357*					
--------------------	---------	--	--	--	--	--

Мат

риця значимих кореляцій між часовою перспективою, наявністю мети та індивідуальними особливостями при Я-реальному та Я-ідеальному у групі студенток

Примітка. : I октант -Владно-лідуючий тип, II октант - Незалежно-домінуючий тип, III октант-Прямолінійно-агресивний тип; IV октант - Недовірливо-скептичний тип, V октант -Покірносором'язливий тип, VI октант -Залежно-слухняний тип, VII октант -Співробітницько-конвенційний тип, VIII октант - Відповідально-великодушний тип *. Кореляція значима на рівні 0,05 (двостороння). **. Кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння)

Разом з тим, існує сильний прямий кореляційний взаємозв'язок між прямолінійно-агресивним та недовірливо-скептичним типами в образі Я-реальне ($r=0,538, p<0,01$), тобто чим більше ймовірність прояву надмірної завзятості, неприязності, нестриманості й запальності у студенток, тим більше імовірність прояву скептицизму і неконформності, що можуть перерости у вкрай образливий і недовірливий модус ставлення до оточення з вираженою схильністю до критицизму, з невдоволенням іншими й підозрілістю.

Водночас існує прямий кореляційний взаємозв'язок між прямолінійно-агресивним типом в образі Я-реальне та наявністю мети ($r=0,400, p<0,05$), тобто завзятість, запальність, нестриманість з іншого боку сприяють формуванню миттєвої мети, яка пов'язана з певними бажаннями й потягами, які вимагають миттєвого задоволення або досягнення.

Встановлено, що між прямолінійно-агресивним типом в образі Я-реальне та часовою перспективою існує зворотній кореляційний зв'язок ($r=-0,357, p<0,05$), тобто орієнтація студенток на позитивне минуле з тенденцією до майбутнього при якому будь-який досвід є досвідом, підвищує рівень амбітності, організованості, прагнення досягати, що виявляє їх щирість, безпосередність, прямолінійність, наполегливість в досягненні цієї мети.

Дані таблиці 3.20 свідчать, що між недовірливо-скептичним та залежно-слухняним типами існує прямий кореляційний взаємозв'язок ($r=-$

0,422, $p < 0,05$), тобто вкрай образливий і недовірливий модус ставлення до оточення з вираженою схильністю до критицизму, з невдоволенням іншими й підозрілістю може призвести до протистояння думці оточення, навіть якщо вона має реалістичні докази, демонстрації негативізму та неконформності.

Отримані дані в таблиці 3.20 демонструють, що між недовірливо-скептичним типом та наявністю мети існує зворотній кореляційний взаємозв'язок ($r = -0,335, p < 0,05$), тобто схильність до критицизму, постійне незадоволення іншими й підозрілість, образливе ставлення до оточення не дають можливість студентам сформувавши чітку мету, виявити необхідні засоби її досягнення.

В таблиці 3.20 показано, що між покійно-сором'язливим та залежно-слухняним типами в образі Я-реальне у групі студенток є сильний прямий кореляційний взаємозв'язок ($r = 0,612, p < 0,01$). Також існує прямий сильний кореляційний взаємозв'язок ($r = 0,528, p < 0,01$) між залежно-слухняним та співробітницько-конвенційним типами в образі Я-реальне. Крім того, встановлено прямий кореляційний взаємозв'язок (на рівні $p < 0,01$) і з відповідально-великодушним типом в образі Я-реальне. Отже, у разі переходу від прояву скромності, сором'язливості та схильності брати на себе чужі обов'язки до повної покійності, підвищеного почуття провини, самоприниження, студентки будуть повністю залежати від думки оточення і демонструвати свержконформність, компромісну поведінку, нестриманість в проявах приязності стосовно оточення, будуть сильніше підкреслювати свою причетність до інтересів більшості, тобто гіперсоціальну установку та альтруїзм.

Зауважимо, що існує прямий кореляційний зв'язок між прямолінійно-агресивним типом в образі Я-реальне та Я-ідеальне ($r = -0,428, p < 0,01$), тобто надмірна завзятість, неприязність, нестриманість і запальність у в образі Я-реальне значно зменшує можливості студенток досягнути мети, тому при формуванні образу Я-ідеальне вони спрямовані лише на такі якості, як:

щирість та наполегливість, іноді здатність прямо висловити власну думку без страху, але без їх надмірного домінування.

Необхідно зазначити, що недовірливо-скептичний тип в образі Я-реальне корелює з такими типами в образі Я-ідеальне, як: владно-лідуючим ($r=0,346, p<0,05$), незалежно-домінуючим ($r=0,341, p<0,05$) та прямолінійно-агресивним ($r=0,374, p<0,05$)- зв'язок прямий і слабкий, тобто образливе і недовірливе ставлення до оточуючих, виражена схильність до критицизму, невдоволення іншими і підозрілість може призвести до того, що студентки до образу Я-ідеальне можуть залучити: нетерпимість до критики, як результат переоцінка власних можливостей, самовдоволення, нарцисичність, з вираженим почуттям власної переваги над оточенням, а також в деяких випадках, завзятість, неприязність, нестриманість і запальність.

Водночас, існує сильний прямий кореляційний взаємозв'язок між залежно-слухняним типом в образі Я-реальне та такими типами у образі Я-ідеальне, як: залежно-слухняний ($r=0,566, p<0,01$), співробітницько-конвенційний ($r=0,582, p<0,01$) та відповідально-великодушний ($r=0,530, p<0,01$); і більш слабкий кореляційний взаємозв'язок з покірносором'язливим типом ($r=0,362, p<0,05$), тобто у студенток, у разі переходу від потребивдопомозі й довір'яз боку оточення, в їх визнанні до свержконформності, повної залежності від думкиоточення призведе до того, що до образу Я-ідеальне респонденти будуть залучати такі особливості як: повнупокірність, компромісну поведінку, приязність до оточення, прагненням підкреслити свою причетність до інтересів більшості, сердечність, надобов'язковість, гіперсоціальність установок, підкреслений альтруїзм.

Також виявлено у таблиці 3.20, прямий кореляційний зв'язок між співробітницько-конвенційним типом та в образі Я-реальне та такими типами в образі Я-ідеальне, як: залежно-слухняний ($r=0,484, p<0,01$), співробітницько-конвенційний ($r=0,383, p<0,01$) та відповідально-великодушний ($r=0,418, p<0,01$). Крім того, існує прямий кореляційний

зв'язок між відповідально-великодушним типом у образі Я-ідеальне та наявністю мети ($r=0,337, p<0,05$). Отже, у студенток надмірна вираженість компромісної поведінки, нестриманість в прояві своєї дружності щодо оточення з прагненням підкреслити свою причетність до їх інтересів орієнтує респондентів на гіперсоціальну установку: повну покірність, над обов'язковість, підкреслений альтруїзм, що базується на думці студенток, що саме ці якості допоможуть їм сформувати чітку і досяжну мету.

Результати дослідження взаємозв'язку між цінностями, рівнем оптимізму та індивідуальними особливостями у образі Я-реальне та Я-ідеальне у групі студенток представлено в таблиці 3.21.

Таблиця 3.21

Матриця значимих кореляцій між цінностями, рівнем оптимізму та індивідуальними особливостями при Я-реальному та Я-ідеальному у групі студенток

	I октант Я-ід.	II октант Я-ід.	III октант Я-ід.	IV октант Я-ід.	V октант Я-ід.	VI октант Я-ід.	VII октант Я-ід.	VIII октант Я-ід.	Ц	PmB	HoB	Ком-форн.	Тради-ції	Безпе-ка
I октант											-0,380*			
III октант									-0,393*					
IV октант											0,377*			
VI октант											0,337*			
I октант Я-ід.		0,720**	0,722**	0,584**	0,561**	0,614**	0,712**	0,620**					0,331*	
II октант Я-ід.			0,819**	0,536**	0,527**	0,471**	0,586**	0,452**				0,342*	0,351*	0,372*
III октант Я-ід.				0,585**	0,506**	0,457**	0,514**	0,507**	0,364*					
IV октант Я-ід.					0,609**	0,336*	0,432**	0,536**						
V октант Я-ід.						0,739**	0,788**	0,703**			0,432**			0,342*
VI октант Я-ід.							0,883**	0,802**		0,461**	0,428**			
VII октант Я-ід.								0,828**						
VIII октант Я-ід.											0,333*			

Примітка.: I октант -Владно-лідуючий тип, II октант - Незалежно-домінуючий тип, III октант- Прямолінійно-агресивний тип; IV октант - Недовірливо-скептичний тип; V октант -Покірносором'язливий тип, VI октант -Залежно-слухняний тип, VII октант -Співробітницько-конвенційний тип, VIII октант - Відповідально-великодушний тип; Ц-цілеспрямованість; PmB-Сталість поганих подій; HoB-Коефіцієнт надії; *. Кореляція значима на рівні 0,05 (двостороння). **. Кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння).

Було встановлено, згідно з даними в таблиці 3.21, зворотній кореляційний взаємозв'язок між показником владно-лідуючого типу в образі Я-реальне та шкалою "Коефіцієнт надії" ($r = -0,380, p < 0,05$) у групі студенток, тобто нетерпимість до критики, переоцінка власних можливостей буде сприяти домінуванню думки, що невдачі тимчасові й необхідно лише зібратися, щоб не допустити тих самих помилок в інших обставинах, тобто потрібно орієнтуватися на власний досвід при досягненні мети.

Водночас існує прямий кореляційний взаємозв'язок між показником прямолінійно-агресивного типу в образі Я-реальне та шкалою "Цілеспрямованість" ($r = -0,393, p < 0,05$), тобто завзятість як негативний бік наполегливості, запальність, нестриманість сприяють тому, що знижується рівень здатності респондентів ставити перед собою ясні цілі для окремих дій і не відволікатися від них в процесі виконання, керуючись певними цінностями, переконаннями та ідеалами.

Отримані дані в таблиці 3.21 демонструють, що між показником недовірливо-скептичного типу в образі Я-реальне та шкалою "Коефіцієнт надії" існує прямий кореляційний взаємозв'язок ($r = 0,377, p < 0,05$), тобто схильність до критицизму, постійне незадоволення іншими й підозрілість, образливе ставлення до оточення призводять до формування думки, що невдача в одній області визначає невдачу в усіх інших, тобто припускаються узагальнення на постійність нещастя, відсутня надія в досягненні мети.

В таблиці 3.21 показано, що між показниками залежно-слухняного типу в образі Я-реальне та шкалою "Коефіцієнт надії" у групі студенток є прямий кореляційний взаємозв'язок ($r = 0,337, p < 0,05$), тобто сверхконформність, повна залежність від думки оточення в реальних обставинах, на відмінно від того, що представляють студентки в ідеальному образі події, сприяє прояву схильності до нерациональних надузгальнень несприятливого досвіду, що створює основу для негативного прогнозу в майбутньому.

Підкреслимо, що виявлені значні кореляційні зв'язки в середині методики МДО Т.Лірі в модифікації Л.Собчик. Так, існує сильний прямий

кореляційний взаємозв'язок на рівні $p < 0,01$ у образі Я- ідеальне між владно-лідуючим, незалежно-домінуючим, прямолінійно-агресивним, недовірливо-скептичним, покійно-сором'язливим, залежно-слухняним, співробітницько-конвенційним та відповідально-великодушним типами, тобто зміни у прояві особливостей притаманних одному типу призводять до змін в прояві особливостей притаманних іншому октанту, оскільки всі ці особливості є частиною образу Я-ідеальне студенток, а також пов'язані з процесом самореалізації.

Дані таблиці 3.21 свідчать, що існує прямий кореляційний взаємозв'язок між показником владно-лідуючого типу в образі Я-ідеальне та шкалою "Традиції" ($r=0,331, p < 0,05$), тобто при прагненні у респондентів розвинути тип сильної особистості, яка лідирує у всіх видах групової діяльності, яка наставляє, повчає, у всьому прагне спиратись на власну думку буде формуватися спрямованість на підвищення рівня поваги до культурних і релігійних звичаїв, ідей і рівня відповідальності за їх збереження.

Як показано в таблиці 3.21, у групі студенток встановлено прямий кореляційний взаємозв'язок між показником незалежно-домінуючого типу в образі Я-ідеальне та такими шкалами методики Ш.Шварца, як: конформність ($r=0,342, p < 0,05$), традиції ($r=0,351, p < 0,05$) та безпека ($r=0,372, p < 0,05$), тобто спрямованість на домінування над усіма та, одночасно, здатність бути осторонь від усіх, розвинення самопевності та незалежності, вміння перекладати труднощі на оточення, як ідеального образу Я залежить від того на скільки, респонденти стримують власні дії й спонукання, які можуть нашкодити їй не відповідають соціальним очікуванням, на скільки орієнтовані на збереження традицій, на скільки для них важливі стабільність власного стану, відносин і суспільства.

Встановлено, що у групі студенток існує прямий кореляційний взаємозв'язок між показником прямолінійно-агресивного типу в образі Я-ідеальне та шкалою "Цілеспрямованість" ($r=-0,393, p < 0,05$), тобто цілеспрямованість є узагальненою мотиваційно-вольовою властивістю, тому

визначає зміст і рівень розвитку інших якостей, особливо стосовно Я-ідеального.

Було виявлено, згідно з даними в таблиці 3.21, що у групі студенток між показником покірно-сором'язливого типу в образі Я-ідеальне та шкалою "Коефіцієнт надії" існує сильний прямий кореляційний взаємозв'язок ($r=0,432, p<0,01$), тобто покірність, поступливість, здатність брати на себе відповідальність за провину та вміння звертатися за допомогою, як необхідні компоненти образу Я-ідеальне будуть сприяти підвищенню рівня впевненості, що погані події оточують респондентів і вони не мають можливості нічого змінити.

З іншого боку, прямий кореляційний зв'язок між показником покірно-сором'язливого типу в образі Я-ідеальне та шкалою "Безпека" ($r=0,342, p<0,05$) свідчить, що розвиненість особливостей притаманних даному типу буде підвищувати у респондентів рівень необхідності в безпеці та стабільності свого стану, відносин з оточенням та суспільства.

Отримані дані в таблиці 3.21 демонструють, що існує сильний прямий кореляційний зв'язок між показником залежно-слухняного типа в образі Я-ідеальне та такими шкалами, як: "Сталість поганих подій" ($r=0,461, p<0,01$) та "Коефіцієнт надії" ($r=0,428, p<0,01$), тобто розвиток здатності звертатися за допомогою, викликати довіру з боку оточення, на думку респондентів, може призвести до визнання, проте така спрямованість у студенток формує пасивну позицію при виникненні поганих подій, тобто у деяких обставинах, досвід безпорадності перешкоджає досягненню важливої мети, оскільки респонденти будуть узагальнювати власні проблеми.

Нарешті, згідно з таблицею 3.21, існує прямий кореляційний зв'язок між показником відповідально-великодушного типу в образі Я - ідеальне та шкалою "Коефіцієнт надії" ($r=0,333, p<0,05$), тобто проявлення вираженої готовності допомагати, розвинене почуття відповідальності в образі Я-ідеальне буде сприяти орієнтації на узагальненість поганих і

несприятливих подій, перенесення нещастя та невдач з одної сфери життя до іншої.

Результати дослідження взаємозв'язку між часовою перспективою, рівнем оптимізму та цінностями у групі студенток представлено в таблиці 3.22.

Дані таблиці 3.22 свідчать про існування зворотного кореляційного взаємозв'язку між часовою перспективою та персоналізацією поганих подій ($r=-0,378, p<0,05$), тобто для респондентів більша сфокусованість на позитивному минулому, коли будь-який досвід є досвідом, що призвів до сьогоденішнього стану, спрямованість на майбутнє більшою мірою буде визначати прагнення до цілей і винагород, тому негативні події більше пов'язані з зовнішніми причинами та обставинами, які не залежать від респондентів, але в деяких випадках, проаналізувавши обставини, вони можуть взяти провину на себе і виявити закономірність подій.

Водночас у групі студенток між часовою перспективою та владою виявлений прямий кореляційний зв'язок ($r=0,384, p<0,05$), тобто коли респонденти орієнтовані на досягнення майбутніх цілей без певного планування їх реалізації цінним стає соціальний статус, домінування над людьми й ресурсами, що нівелює відсутність плану.

Разом з тим, існує сильний прямий кореляційний взаємозв'язок між шкалою "Ініціативність/самостійність" та самостійністю ($r=0,4301, p<0,01$), а також більш слабкий взаємозв'язок з добротою ($r=0,339, p<0,05$) та шкалою "Цілеспрямованість" ($r=0,364, p<0,05$), тобто у разі, коли респонденти демонструють свідому/активну/спрямованість на певний результат діяльності, тобто ставити ясні цілі, керуючись власними цінностями буде підвищуватись впевненість в тому, що якщо не докладати зусиль, не можливо буде у майбутньому досягнути бажаної мети, що формує більшу цінність самостійності думки й дії, творчості і самоствердження, завдяки цьому можливо зберегти і підвищити добробут близьких людей.

Таблиця 3.22

Матриця значимих кореляцій між цінностями, рівнем оптимізму та часовою перспективою у групі студенток

	ЧП	Ц	PsB	PmB	С	Т	В	U	SD	S	Н	А	Р
IiC		0,364*					0,339*		0,430**				
PsB	-0,378*												
PvG		0,603**											
PvB				0,452**									
Т					0,834**								
В					0,723**	0,677**							
U					0,580**	0,555**	0,726**						
SD							0,500**	0,462**					
St									0,510**				
Н							0,339*		0,664**	0,408*			
А			-0,378*		0,448**		0,461**	0,497**	0,495**		0,383*		
Р	0,384*		-0,365*		0,416*	0,433**	0,331*	0,370*	0,401*	0,499**	0,331*	0,687**	
S					0,682**	0,671**	0,729**	0,545**	0,429**			0,627**	0,481**

Примітка. Ц - Цілеспрямованість; PsB - Персоналізація поганого; IiC- Ініціативність і самостійність; PmB- Сталість поганих подій ; PvG -Просторове поширення хороших подій; PvB-Просторове поганих хороших подій; С- комформність; Т- традиції; В- доброта; U-універсалізм; SD-самостійність;St-стимуляція; Н-гедонізм; А -досягнення; Р -влада; S -безпека;

*. Кореляція значима на рівні 0,05 (двостороння). **. Кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння).

Дані таблиці 3.22 свідчать, що існує зворотній кореляційний взаємозв'язок між шкалою "Персоналізація поганого" та такими шкалами методики Ш.Шварца, як: досягнення ($r=-0,378, p<0,05$) та влада ($r=-0,365, p<0,05$), тобто у студенток, чим вище рівень впевненості, що за всі невдачі і нещастя відповідає сама людина, тим нижче орієнтація на особистий успіх відповідно до соціальних стандартів та важливість досягнення високого соціального статусу, як можливість домінування над людьми та ресурсами.

Виявлено, згідно з даними таблиці 3.22, що між шкалами "Просторове поширення хороших подій" та "Персоналізація хорошого" існує сильний прямий кореляційний зв'язок ($r=0,603, p<0,01$), тобто чим вище рівень віри в те, що причини хороших подій універсальні й на них можливо опиратися в інших обставинах для досягнення позитивного результату, тим більше студентки будуть впевнені, що все залежить від їх наполегливості та віри в найкраще. Водночас існує також сильний прямий кореляційний зв'язок між шкалами "Просторове поширення поганих подій" та "Сталість поганих подій" ($r=0,452, p<0,01$), тобто впевненість універсальності поганих подій призведе до безпорадності й безнадійності, які будуть формувати у респондентів упевненість всталості причин негативних подій.

Підкреслимо, що виявлені значні кореляційні зв'язки в середині методики Ш.Шварца. Так, шкала "Конформність" має сильний прямий кореляційний зв'язок зі шкалами "Традиції", "Доброта", "Універсалізм", "Досягнення" та "Безпека" на рівні $p<0,01$ і більш слабкий на рівні $p<0,05$ зі шкалою "Влада". При цьому, шкала "Традиції" корелює зі шкалами: "Доброта", "Універсалізм", "Влада", "Безпека" - зв'язок сильний і прямий на рівні $p<0,01$. Встановлено, що існує сильний прямий кореляційний зв'язок між шкалами "Доброта", "Універсалізм", "Самостійність", "Досягнення" та "Безпека" $p<0,01$ і більш слабкий зі шкалою "Гедонізм" та "Влада" $p<0,05$. Необхідно зазначити, що "Універсалізм" корелює зі шкалами: "Самостійність", "Досягнення" та "Безпека" - зв'язок сильний і прямий на рівні $p<0,01$, але зі шкалою "Влада" більш слабкий зв'язок на рівні $p<0,05$.

Тоді, як шкала "Самотійність" має прямий кореляційний зв'язок зі шкалою "Влада" ($r=0,401, p<0,05$) і сильніший зі шкалами "Стимуляція", "Гедонізм", "Досягнення" та "Безпека" на рівні $p<0,01$. Встановлено, що існує прямий кореляційний зв'язок між шкалами "Стимуляція" та "Гедонізм" ($r=0,408, p<0,05$), а остання шкала корелює зі шкалою "Досягнення" та "Влада" на рівні $p<0,05$, а між шкалами "Стимуляція" та "Влада" є сильний кореляційний взаємозв'язок на рівні $p<0,01$. Нарешті, між шкалами "Досягнення", "Влада" та "Безпека" виявлено сильний прямий кореляційний взаємозв'язок на рівні $p<0,01$. Отже, можна зробити висновок, що в середині ціннісної ієрархії респондентів підвищення рівня важливості певної цінності призведе до зростання важливості іншої.

Необхідно зауважити, що у групі жінок можливо побачити зовсім іншу картину на відмінно від групи студенток. Результати дослідження взаємозв'язку між індивідуальними особливостями при Я-реальне та Я-ідеальне, а також взаємозв'язок цих показників з часовою перспективою у групі жінок представлено в таблиці 3.23.

Дані таблиці 3.23 свідчать, що у групі жінок існує прямий зв'язок між владно-лідуючим типом в образі Я-реальне та недовірливо-скептичним типом в образі Я-ідеальне ($r=0,330, p<0,05$), тобто впевненість в собі, вміння бути хорошим керівником і організатором, тобто наявність властивостей лідера в образі Я-реальне сприяє розвиненню у якості образу Я-ідеальне вміння спиратися на докази й реальні обставини, керуватися власними цінностями, але при необхідності бути досить комформним для досягнення мети.

Отримані данні в таблиці 3.23 свідчать, що у групі жінок між незалежно-домінуючим типом в образі Я-реальне та покійно-сором'язливим типом образі Я-ідеальне існує зворотній сильний кореляційний зв'язок ($r=-0,377, p<0,01$), тобто нарцисична поведінка, з вираженим почуттям власної переваги над оточенням з тенденцією мати особливу думку, відмінну від

Таблиця 3.23

Матриця значимих кореляцій між індивідуальними особливостями при Я-реальному та Я-ідеальному та часовою перспективою у групі жінок

	I октант	II октант	III октант	V октант	VI октант	VII октант	III октант Я-ід.	IV октант Я-ід.	V октант Я-ід.	VI октант Я-ід.	VII октант Я-ід.	VII октант Я-ід.
IVоктант			0,379**									
Vоктант			-0,341*		0,467**	0,679**						
VIIоктант					0,426**							
VIII октант						0,350*						
I октант Я-ід.							0,543**					
II октант Я-ід.								0,363**			0,324*	
III октант Я-ід.								0,630**	0,417**	0,452**		
IV октант Я-ід.	0,330*			0,391**					0,661**	0,454**	0,376**	
V октант Я-ід.		-0,377**		0,346*							0,639**	0,448**
VI октант Я-ід.				0,423**					0,719**		0,605**	0,375**
VIIоктант Я-ід.												0,409**
ЧП									0,345*			

Примітка: I октант -Владно-лідуючий тип, II октант - Незалежно-домінуючий тип, III октант- Прямолінійно-агресивний тип; IV октант - Недовірливо-скептичний тип, V октант -Покірно-сором'язливий тип, VI октант -Залежно-слухняний тип, VII октант -Співробітницько-конвенційний тип, VIII октант - Відповідально-великодушний тип;ЧП-часова перспектива;*Кореляціязначиманарівні 0,05 (двостороння); **. Кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння).

думки більшості, і займати відокремлену позицію сприяє розвиненню в образі Я-ідеальне таких якостей, як: відкритість, наполегливість, контактність та здатність не соромитись демонструвати власні досягнення.

Згідно з отриманими даними в таблиці 3.23, у групі жінок існує сильний прямий кореляційний зв'язок між недовірливо-скептичним та прямолінійно-агресивним типами ($r=0,379, p<0,01$), а останній показник водночас корелює з покійно-сором'язливим типом ($r=-0,341, p<0,05$)- зв'язок зворотній і слабкий, тобто у разі розвинення образливого і недовірливого модусу ставлення до оточення з вираженою схильністю до критицизму, з невдоволенням іншими й підозрілістю у респондентів буде проявлятися надмірна завзятість, неприязність, нестриманість і запальність, що призведе до прояву таких особливостей у міжособистісних відносинах, як зухвалість, нав'язування іншим власних обов'язків.

Водночас з даних таблиці 3.23 можна побачити, що у групі жінок між покійно-сором'язливим типом в образі Я-реальне та недовірливо-скептичним типом є зворотній кореляційний зв'язок ($r=-0,391, p<0,01$), і з залежно-слухняним типом існує сильний прямий кореляційний взаємозв'язок ($r=0,423, p<0,01$) та з покійно-сором'язливим типом в образі Я-ідеальне більш слабкий взаємозв'язок ($r=0,346, p<0,05$), тобто наявність у респондентів таких якостей, як сором'язливість та покійність є передумовою для формування в образі Я-ідеальне ще вищого рівня покійності, що на думку респондентів викликає довіру, призводить до визнання з боку оточення, підвищує рівень комфортності та відкритості оточенню.

Як показано в таблиці 3.23, у групі жінок залежно-слухняний тип корелює з покійно-сором'язливим ($r=0,467, p<0,01$) та співробітницько-конвенціональним типами ($r=0,426, p<0,01$) - зв'язок сильний і прямий, тобто потреба в допомозі, довірі з боку оточення і потреба у визнанні призводять до прагнення бути в тісній співпраці з референтною групою, до спрямованості на побудову доброзичливих відносин, що виявляє сталість таких якостей, як сором'язливість та схильність брати на себе чужі обов'язки.

Виявлено, що у групі жінок існує прямий кореляційний взаємозв'язок між співробітницько-конвенціональним та покірно-сором'язливим і відповідально-великодушним типами ($r=0,679, p<0,01$ та $r=0,350, p<0,05$) у образі Я-реальне, тобто схильність до компромісів, конгруентність і підвищена відповідальність у контактах з оточенням сприяє прояву покірності невпевненості в собі й конформності у групі жінок.

Зауважимо, що виявлені значні кореляційні зв'язки в середині методики МДО Т.Лірі в модифікації Л.Собчик. Так, у групі жінок існує сильний прямий кореляційний взаємозв'язок на рівні $p<0,01$ в образі Я- ідеальне між прямолінійно-агресивним та владно-лідуючим типами, при цьому прямолінійно-агресивним корелює на рівні $p<0,01$ з такими типами, як: недовірливо-скептичний, покірно-сором'язливий та залежно-слухняний. Крім того, недовірливо-скептичний тип має сильний кореляційний взаємозв'язок з незалежно-домінуючим та співробітницько-конвенційним типами ($r=0,363$ та $r=0,376, p<0,01$). Водночас покірно-сором'язливий корелює з залежно-слухняним, співробітницько-конвенційним та відповідально-великодушним типами на рівні $p<0,01$. Тоді як, залежно-слухняний корелює зі співробітницько-конвенційним та відповідально-великодушним типами, між якими також виявлена кореляційний взаємозв'язок на рівні $p<0,01$. З іншого боку, співробітницько-конвенційний тип має більш слабкий кореляційний взаємозв'язок з незалежно-домінуючим типом ($r=0,324, p<0,05$). Отже, зміни у прояві особливостей притаманних одному типу призводять до змін в прояві особливостей притаманних іншому типу, оскільки всі ці особливості є частиною образу Я-ідеальне жінок, а також пов'язані з їх процесом цілепокладання.

Нарешті, згідно з даними таблиці 3.23, у групі жінок існує прямий кореляційний взаємозв'язок між покірно-сором'язливим типом в образі Я- ідеальне та часовою перспективою ($r=0,345, p<0,05$), тобто розвинення сором'язливості й здатності брати на себе чужі обов'язки, як важливих якостей керівника сприяють орієнтованості жінок на майбутні цілі.

Таблиця 3.24

Матриця значимих кореляцій між індивідуальними особливостями при Я-реальному та Я-ідеальному, цінностями, рівнем оптимізму та часовою перспективою у групі жінок

Показники	Владно-лід. тип	Покір.-сором'яз. тип	Відп.-велик. тип	Владно-лід. Я-ід.	Прям.-агрес. тип Я-ід.	Недовір.-скептич. тип Я-ід.	Залеж.-слухн. тип Я-ід.	Співробіт.-ковенц. тип Я-ід.	Відп.-велик. тип Я-ід.
Цілеспрямованість	0,324*		0,425**						
Ініціатив. і самост.						0,321*			
Персоналізація поганого	-0,337*								
Сталість п.подій			0,339*						0,693**
Просторове поширення х.п.					0,329*				0,879**
Комформність(К)				0,375**					
Традиції (Т)									0,376**
Самостійність(SD)		-0,332*							
Стимуляція(St)								0,382**	
Гедонізм(G)		-0,334*					-0,422**		
Влада(P)									0,523**
Показники	PvB	K	T	U	D	SD	St	G	A
Комформність	0,361**								
Традиції		0,373**							
Доброта		0,454**							
Стимуляція		0,558**	0,336*		0,574**				
Досягнення (A)	0,377**	0,437**	0,519**	0,390**	0,521**	0,422**	0,484**		
Влада				0,373**	0,350*			0,356*	0,326*
Безпека(S)		0,541**			0,405**	0,514**	0,482**		0,552**

Примітка: PvB-просторове поширення п.п.-;*.Кореляція значима на рівні 0,05 (двостороння); **. Кореляція значима на рівні 0,01 (двостороння).

Результати дослідження взаємозв'язку між індивідуальними особливостями при Я-реальне та Я-ідеальне, цінностями та рівнем оптимізму у групі жінок представлено в таблиці 3.24.

З даних таблиці 3.24 можна побачити, що у групі жінок між шкалою "Персоналізація поганого" та владно-лідуючим типом в образі Я-реальне існує зворотній кореляційний взаємозв'язок ($r=-0,337, p<0,05$), тобто для респондентів характерна висока персоналізація негативних подій, що виявляється в привласненні причин невдач і нещастя самому собі, що є протиставленням лідерським якостям: впевненості, завзятості і наполегливості.

Отримані дані в таблиці 3.24 свідчать, що у групі жінок існує прямий кореляційний зв'язок між шкалою "Самостійність" та покійно-сором'язливим типом в образі Я-реальне ($r=-0,332, p<0,05$), а останній показник має зворотній кореляційний зв'язок зі шкалою "Гедонізм" ($r=-0,334, p<0,05$). Отже, скромні, боязкі, поступливі, емоційно стримані респонденти, які відмовляють собі в насолодженні загалом, а особливо в почуттєвій насолоді найбільше цінують самостійність, оскільки самостійність як цінність похідна від потреби в самоконтролі й самоврядуванні, тому респонденти здатні підпорядковуватися, виконують все слухняно і чесно, але дана цінність також пов'язана з потребою в автономності й незалежності. Крім цього, шкала "Самостійність" корелює зі шкалами "Досягнення" і "Безпека" ($r=0,422$ та $r=0,514, p<0,01$) - зв'язок прямий і сильний, тобто визначальна мета респондентів виявляється в самостійності мислення і вибору способів дії, у творчості та дослідницькій активності, які пов'язані з особистим успіхом через прояв компетентності відповідно до соціальних стандартів, що задовольняє потребу в безпеці себе й оточення, надає відчуття гармонії, стабільності суспільства і взаємовідносин.

Дані таблиці 3.24 демонструють, що у групі жінок між шкалою "Сталість поганих подій" та відповідально - великодушним типом в образі Я-реальне та Я-ідеальне існує прямий кореляційний взаємозв'язок

($r=0,329, p<0,05$ та $r=0,693, p<0,01$), тобто впевненість в сталості характеру поганих подій та стабільності їх передумов добре корелює з такими якостями респондентів, як: відповідальність стосовно людей, делікатність, доброта, співчутливість, турбота, вміння підбадьорити й заспокоїти оточення, безкорисність і чуйність, але при формуванні образу Я-ідеальне може призвести до гіпервідповідальності, принесенні у жертву своїх інтересів, прагнення допомогти й співчувати всім, взяти на себе відповідальність за інших, хоча це може бути тільки зовнішньою "маскою", що приховує особистість протилежного типу.

Встановлено, що у групі жінок існує сильний прямий кореляційний зв'язок між шкалою "Конформність" та владно-лідуючим типом в образі Я-ідеальне ($r=0,375, p<0,01$), тобто стримування та запобігання дій, а також схильностей і спонукань до дій, які можуть завдати шкоди іншим або не відповідають соціальним очікуванням сприяють тому, що жінки прагнуть бути більш доміантними, енергійними, компетентними, бути авторитетним лідером, який успішний у справах і вимагає до себе поваги. Крім цього, шкала "Конформність" корелює зі шкалою "Просторове поширення поганих подій" ($r=0,361, p<0,01$)- зв'язок прямий і сильний, тобто стримування респондентів схильностей, які мають негативні соціальні наслідки й розвиток слухняності, самодисципліни, ввічливості, поваги до батьків і старших сприяє тому, що жінки капітулюють в усіх напрямках і мають універсальне пояснення несприятливих подій, що призводить до безпорадності в багатьох ситуаціях, які не відповідають реальності.

Водночас у групі жінок існує сильний кореляційний взаємозв'язок шкали "Конформність" зі шкалами "Традиції" ($r=0,373, p<0,01$), "Доброта" ($r=0,454, p<0,01$), "Стимуляція" ($r=0,558, p<0,01$), "Досягнення" ($r=0,437, p<0,01$) та "Безпека" ($r=0,541, p<0,01$), тобто стримування дій і мотивів, які можуть зашкодити іншим і не відповідають соціальним очікуванням сприяє прояву поваги й відповідальності за культурні та релігійні звичаї та ідеї, а також збереженню і підвищенню добробуту

близьких людей. Тоді жінки починають більше цінити враження і почуття з приводу нових обставин життя, оскільки від цього залежить їх особистий успіх та безпека і стабільність їх самих, відносин і суспільства.

Необхідно зазначити, що у групі жінок є прямий кореляційний взаємозв'язок між шкалою "Цілеспрямованість" та владно-лідуючим і відповідально-великодушним типами в образі Я-реальне ($r=0,324, p<0,05$ та $r=0,425, p<0,01$), тобто здатність ставити перед собою ясні цілі для окремих дій і не відволікатися від них в процесі виконання, при привласненні причин вдачі, успіхів, досягнень самому собі стимулює бути більш енергійним та компетентним, авторитетним, успішним, але виражена готовність допомагати оточуючим та розвинене почуттям відповідальності не дають жінкам перейти до імперативного стилю комондування іншими та сформувати у себе деспотичні властивості. Разом з тим, остання шкала корелює зі шкалою "Просторове поширення хороших подій" ($r=0,329, p<0,05$)- зв'язок прямий, тобто у респондентів завдяки впевненості в універсальності хороших подій та пристосуванні їх причин у різних ситуаціях, проявляється бажання у якості ідеального образу Я розвивати завзятість, наполегливість і енергійність. Зауважимо, що шкала "Просторове поширення хороших подій" має сильний прямий кореляційний взаємозв'язок з відповідально - великодушним типом в образі Я-ідеальне ($r=0,879, p<0,01$), тобто оптимістичний погляд на хороші події, як на постійні та універсальні, сприяє спрямованості респондентів розвивати відповідальність стосовно людей, делікатність, співчуття та турботу, безкорисливість і чуйність.

Як показано в таблиці 3.24, в групі жінок виявлено зворотній кореляційний взаємозв'язок між шкалою "Ініціативність та самостійність" та недовірливо-скептичним типом в образі Я-ідеальне ($r=0,321, p<0,05$), тобто спрямованість на самоствердження, здатність не піддаватися впливу різних чинників, критично оцінювати поради та пропозиції інших осіб, діяти на

основі своїх поглядів і переконань сприяють формуванню реалістичної бази суджень, розвитку скептичності та неконформності, як ідеального образу Я.

Згідно даних таблиці 3.24, у групі жінок існує зворотній кореляційний взаємозв'язок між шкалою "Гедонізм" та залежно-слухняним типом в образі Я-ідеальне ($r=-0,422, p<0,01$), тобто респонденти, які більше цінують чуттєву насолоду від життя очікують допомоги і порад, намагаються більше довіряти та вміти захоплюватись оточенням. Зазначимо, що перша шкала корелює зі шкалою "Влада" ($r=0,356, p<0,05$) - зв'язок прямий, тобто цінність насолоди та отримання задоволення підвищує рівень цінності соціального статусу, оскільки домінування над людьми й ресурсами надає можливість задовольнити бажані потреби респондентів.

Зауважимо, що у групі жінок встановлено сильний прямий кореляційний взаємозв'язок між шкалою "Стимуляція" та співробітницько-конвенційним типом в образі Я-ідеальне ($r=0,382, p<0,01$), при цьому перша шкала корелює з такими шкалами, як: "Досягнення" та "Безпека" ($r=0,484$ та $r=0,482, p<0,01$)- зв'язок прямий і сильний. Отже, потреба в розмаїтті й глибоких переживаннях для підтримки оптимального рівня активності сприяє орієнтуванню до співпраці, кооперації, гнучкості й компромісності при розв'язанні проблем і в конфліктних ситуаціях, підвищує рівень цінності бути в згоді з думкою оточення, оскільки прояв соціальної компетентності в умовах домінування культурних стандартів тягне за собою соціальне схвалення, що надає відчуття безпеки для себе та стабільність взаємовідносин.

Дані таблиці 3.24 свідчать, що у групі жінок між шкалою "Традиції" та відповідально - великодушним типом в образі Я-ідеальне існує сильний прямий кореляційний взаємозв'язок ($r=0,376, p<0,01$), а також шкала "Традиції" корелює зі шкалою "Стимуляція" та "Досягнення" ($r=0,336, p<0,05$ та $r=0,519, p<0,01$)- зв'язок прямий. Отже, повага традицій, смиренність, благочестя, прийняття своєї долі, помірність і дотримання їх орієнтує респондентів бути більш відповідальними стосовно людей, делікатними,

проявляти свої симпатії, турботу, розвивати здатність під бадьорити й заспокоїти оточення, що пов'язано з прагненням до новизни й глибоких переживань, а також з особистим успіхом через прояв компетентності відповідно до соціальних стандартів.

Необхідно зазначити, що у групі жінок існує сильний прямий кореляційний взаємозв'язок між шкалою "Влада" та відповідально - великодушним типом в образі Я-ідеальне ($r=0,523, p<0,01$). Крім цього, шкала "Влада" має сильний прямий кореляційний взаємозв'язок зі шкалою "Універсалізація" ($r=0,373, p<0,01$) та більший слабкий зі шкалами: "Доброта" та "Досягнення" ($r=0,350$ та $r=0,326, p<0,05$). Отже, фокусування на соціальній повазі підкреслює важливість досягнення або збереження домінантної позиції в рамках цілої соціальної системи завдяки активному прояву компетентності в безпосередній взаємодії. У зв'язку з цим респонденти демонструють важливість допомоги та співчуття всім, активність стосовно оточення, здатність брати на себе відповідальність за інших і сфокусованість на благосприятливій повсякденній взаємодії з близькими людьми.

Водночас у групі жінок шкала "Досягнення" корелює зі шкалою "Просторове поширення поганих подій" ($r=0,377, p<0,01$), а також зі шкалами "Універсалізація" та "Доброта" ($r=0,390$ та $r=0,521, p<0,01$) - зв'язок сильний і прямий. Отже, необхідність прояву соціальної компетентності, отримання соціального схвалення тягне за собою важливість прояву розуміння та терпимості для збереження добробуту людей, з якими індивід знаходиться в особистих контактах, також дані умови є необхідними при вступі респондентів в контакт з будь-ким поза свого середовища або при розширенні первинної групи, проте в результаті підвищується рівень схильності до нераціональних узагальнень несприятливого досвіду, що створює основу для негативного прогнозу в майбутньому.

Нарешті, як показано в таблиці 3.24, у групі жінок існує прямий кореляційний взаємозв'язок між шкалами "Доброта" та "Стимуляція"

($r=0,574, p<0,01$), тобто важливість бути корисним, цінність лояльності, чесності, відповідальності, дружби та зрілої любові пов'язані з прагненням до нового та глибоким переживанням.

Таким чином, аналіз кореляційних матриць демонструє існування відмінностей в структурі зв'язків між компонентами цілепокладання на різних етапах самореалізації. Наводяться результати відповідних розрахунків, які свідчать на підтримку гіпотези про статистичну значущість відмінностей між кореляційними матрицями обох груп.

Факторний аналіз здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації. Кореляційний аналіз показників у двох групах показав, що існує досить сильна внутрішня структура взаємозв'язків показників як усередині методик, так і між ними. Маючи на меті докладніше вивчити цю структуру та її відмінності у двох групах, ми скористалися методом факторного аналізу, який зменшує вимірність простору показників і виявляє приховані чинники. Саме вони виявляють основні компоненти здатності до цілепокладання респондентів на різних етапах самореалізації. Результати факторного аналізу у групі студенток містяться у таблиці 3.25.

Таблиця 3.25

Результати факторного аналізу у групі студенток

Чинник	Виділення чинників		
	Власне число	% поясненої дисперсії	Кумулятивний % поясненої дисперсії
СФ1	7,185	21,1%	21,1%
СФ2	5,369	15,8%	36,9%
СФ3	3,287	9,7%	46,6%
СФ4	2,408	7,1%	53,7%
СФ5	2,183	5,4%	60,1%
СФ6	1,651	4,8%	64,95%
СФ7	1,529	4,5%	69,5%
СФ8	1,379	4,1%	73,5%
СФ9	1,288	3,8%	77,3%
СФ10	1,031	3,0%	80,3%

Критерієм зупинки методу є появласного числа, меншого за одиницю.

Отже, факторний аналіз дозволив виділити з 34-х вихідних показників 10 чинників, які разом пояснюють 80,3% усієї мінливості емпіричних даних у групі студенток. Велика кількість чинників, яка знадобилася для досягнення цієї межі, зумовлена тим, що більшість з цих чинників приблизно рівнозначні із точки зору пояснювання ними дисперсії показників (4% - 3%), тому у нашій роботі основний акцент зроблений на найвагомійші фактори, яких виявлено 4 у даній групі досліджуваних.

Структура виділених прихованих чинників визначається матрицею факторних навантажень, яка наведена в додатку А.

Так, перший і найвагомійший чинник (21,1% дисперсії емпіричних даних) поєднує в собі одинадцять показників методики "МДО": всі типи в образі Я-ідеальне (факторне навантаження від 0,599 до 0,848) де найвагомійший співробітницько-конвенційний тип та три типи в образі Я-реальне - недовірливо-скептичний, залежно-слухняний, співробітницько-конвенційний типи (навантаження 0,469; 0,554 та 0,331 відповідно); три шкали методики Ш.Шварца- універсалізм, влада і безпека показник рівня (навантаження 0,395; 0,407 та 0,568 відповідно); показник наявності мети з факторним навантаженням 0,441. Зважаючи на зміст окремих показників, можна інтерпретувати чинник СФ1 як «Я - ідеальна».

Чинник СФ2 поєднує в собі всі шкали методики Ш.Шварца (факторне навантаження від 0,517 до 0,715 відповідно), де найвагомійша цінність - досягнення; чотири показники методики "МДО"- незалежно-домінуючий та співробітницько-конвенційний типи в образі Я-реальне (навантаження 0,322 та -0,432 відповідно), а також залежно-слухняний і відповідально-великодушний типи в образі Я-ідеальне (із від'ємним коефіцієнтом -0,351 та -0,439 відповідно). Крім цього, до нього входять дві шкали методики на визначення рівня оптимізму та песимізму, а саме: "Сталість поганих подій" з від'ємним коефіцієнтом -0,386 і "Сталість хороших подій" з факторним

навантаженням 0,323, та шкала "Часова перспектива" методики ЗТРТ з навантаженням 0,374. Отже, більшим значенням другого чинника (а він пояснює 15,8% дисперсії) відповідає сильніша потреба респондентів виставити власні мотиваційні пріоритети на даний проміжок часу шляхом відмови від комфортної, конгруентної та залежної поведінки. На нашу думку, це дає можливість назвати другим чинник СФ2 «Конфлікт цінностей».

Третій чинник складається із цінности влади (факторне навантаження - 0,341) і поєднує в собі владно-лідіруючий та прямолінійно-агресивний типи в образі Я-реальне з від'ємним коефіцієнтом -0,346 та -0,432 відповідно, а також покірно-сором'язливий, залежно-слухняний, співробітницько-конвенційний та відповідально-велікодушний типи (факторне навантаження 0,657; 0,555; 0,373; 0,483 відповідно) і прямолінійно-агресивний тип з недовірливо-скептичним типом в образі Я-ідеальне (від'ємний коефіцієнт - 0,351 та -0,439). Водночас третій чинник включає шкали "Цілеспрямованість" (навантаження -0,594), "Наполегливість і завзятість" (з меншим від'ємним коефіцієнтом -0,488), "Рішучість і самостійність" (від'ємний коефіцієнт - 0,543) та "Коефіцієнт надії" (вага - 0,675). Отже, більшим значенням третього чинника (а він пояснює 9,7% дисперсії) відповідає більша підпорядкованість, невпевненість в собі й конформність, як результат низького рівня цілеспрямованої поведінки, наполегливості і рішучості, що призводить до зниження рівня надії, коли респонденти приписують подіям зовнішні, конкретні, приватні причини, які не залежать від самих респондентів. На нашу думку, це дає можливість назвати третій чинник «Нерозвинені вольові якості, при песимістичному погляді на події».

Чинник СФ4 головним чином визначається прямолінійно-агресивним та недовірливо-скептичним типом в образі Я-реальне (із вагомим навантаженням 0,628 та 0,623), цінністю - "Стимуляція" (факторне навантаження 0,344), та показниками часової перспективи на майбутнє (вага 0,699) і наявності мети з навантаженням 0,406. Отже, можна сказати, що

четвертий чинник, який складає 7,1% дисперсії, характеризує «Незалежна, впевнена, орієнтована на майбутнє» досліджуваних групи студенток.

Таким чином, у студенток встановлено 4 основні фактори, що пояснюють 80,3% які отримали наступні назви: «Я - ідеальна», «Конфлікт цінностей», «Нерозвинені вольові якості, при песимістичному погляді на події», «Незалежна, впевнена, орієнтована на майбутнє».

Результати факторного аналізу в групі жінок містяться в таблиці 3.26.

Таблиця 3.26

Результати факторного аналізу у групі жінок

Чинник	Виділення чинників		
	Власне число	% поясненої дисперсії	Кумулятивний % поясненої дисперсії
ЖФ1	5,213	15,3%	15,3%
ЖФ2	3,935	11,6%	26,9%
ЖФ3	2,897	8,5%	35,4%
ЖФ4	2,223	6,5%	41,96%
ЖФ5	2,086	5,7%	48,1%
ЖФ6	1,924	4,7%	53,8%
ЖФ7	1,662	3,9%	58,7%
ЖФ8	1,560	3,6%	63,2%
ЖФ9	1,338	3,6%	67,2%
ЖФ10	1,236	3,6%	70,8%
ЖФ11	1,227	3,6%	74,4%
ЖФ12	1,120	3,3%	77,7%

Як свідчить аналіз отриманих даних, факторний аналіз дозволив виділити 12 чинників, із них 4 основні фактори, які разом пояснюють 77,7% усієї мінливості емпіричних даних в групі жінок. У порівнянні з групою студенток, спостерігається значно менша диспропорція у пояснювальній силі та, як можна бачити із додатка Б, більш щільне поєднання показників різних методик.

Перший чинник, який пояснює 15,3% мінливості показників, визначається здебільшого усьома шкалами методики "МДО" в образі Я-ідеальне (ваговий коефіцієнт від 0,396 до 0,753 відповідно), де найвагомий

покірно-сром'язливий тип у образі Я-реальне; шкалою методики Ш.Шварца - "Безпека" (вага 0,512). Меншою мірою зміст першого чинника пояснюють - покірно-сром'язливий та співробітницько-конвенційний типи в образі Я-ідеальне (вага 0,528 та 0,414 відповідно), шкала "Самостійність (вага 0,443). Чинник ЖФ1 включає також шкали методики Ш.Шварца - "Традиції" та "Стимуляція" (вага 0,369 та 0,350 відповідно). Зважаючи на це, можна висловити припущення, що перший чинник зображує різноплановість боротьби мотивів, що може бути пов'язано зі службовими обставинами, коли необхідно підкорюватись на протигагу особистому протесту і назвати його «Я-реальна в теперішньому».

Другий чинник пояснює 11,6% емпіричної інформації й поєднує показники двох методик: вісім шкал методики Ш.Шварца - традиції (вага 0,330), влада (навантаження 0,453), гедонізм (вага 0,556), безпека (факторне навантаження 0,584), стимуляція (з додатним коефіцієнтом 0,625) конформність (вага 0,654), досягнення та доброта (з ваговим коефіцієнтом 0,738 та 0,792) та показник методики "МДО" (покірно-сром'язливий тип в образі Я-реальне, навантаження -0,341). Оскільки основні показники мають додатну вагу, можна стверджувати, що за для збереження і підвищення добробуту близьких людей для жінок важливим стає особистий успіх відповідно до соціальних стандартів, тому вони стримують дії й спонукання, які можуть нашкодити іншим і не відповідають соціальним очікуванням, хоча хвилювання і новизна для респондентів являються двигуном їх розвитку. Отже, другий чинник можна назвати «Досягання, доброта, активність, при наявності конформності».

Третій чинник складається передусім з показників: покірно-сром'язливого, співробітницько-конвенціонального та відповідально-великодушного типів у образі Я-реальне (від'ємний ваговий коефіцієнт -0,535; -0,548 і -0,652 відповідно). Крім цього, даний чинник включає владно-лідіруючий тип в образі Я-ідеальне (вага 0,441), шкалу "Сталість поганих подій" (із від'ємним коефіцієнтом -0,444), показник часової перспективи на

теперішнє (навантаження 0,505) та прямолінійно-агресивний з недовірливо-скептичним типом в образі Я-реальне (із вагою 0,447 та 0,459). Значно менший вклад в зміст третього чинника мають наступні показники: "Цілеспрямованість" (навантаження 0,429), "Універсалізація" (від'ємний коефіцієнт -0,399), "Ініціативність і самостійність" (додатний коефіцієнт 0,378) та відповідально-великодушний тип в образі Я-ідеальне(вага 0,377). Зважаючи на значення факторних навантажень, чинник ЖФ3 зображає нереалізовану авторитарність, що виявляє конфлікт між прагненням особистості до визнання групою і власною спонтанною агресивністю, тобто проблему самоствердження й афіліації. Ми вважаємо, що його можна назвати «Цілеспрямована, ініціативна, самостійна в теперішньому». Він пояснює 8,5% інформації, що міститься в емпіричних даних.

Чинник ЖФ4 об'єднує показники методики на визначення рівня оптимізму і песимізму (персоналізація поганого, сталість поганих подій входять до чинника із від'ємним навантаженням -0,492 та -0,409 відповідно), зі шкалою методики Ш.Шварца (влада, вага 0,408) і показниками методики "МДО" (незалежно-домінуючий тип в образі Я-реальне і Я-ідеальне, вага 0,408 і 0,479; владно-лідіруючим типом в образі Я-ідеальне з вагою 0,463) . Менший вклад у показників: самостійність (вага 0,376), гедонізм (додатний коефіцієнт 0,372), залежно-слухняний тип в образі Я-реальне (навантаження 0,360) та традиції (від'ємний коефіцієнт -0,321). Отже, зважаючи на результати за всією матрицею і враховуючи основні змінні, можна назвати четвертий чинник «Зменшення відповідальності, скромності та чужих обов'язків».

Отже, у групі жінок за результатами факторного аналізу виявлені певні здатності до цілепокладання, що пояснюють 77,7% усієї мінливості емпіричних даних та включають 4 основні чинники: «Я-реальна в теперішньому», «Досягання, доброта, активність, при наявності конформності», «Цілеспрямована, ініціативна, самостійна в теперішньому», «Зменшення відповідальності, скромності та чужих обов'язків».

Таким чином, встановлено особистісні особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації особистості. Студентки на етапі самоідентифікації не є здатними до відповідального цілепокладання оскільки мають ідеальне уявлення про себе, конфлікт цінностей (універсалізм – досягнення, безпека - самостійність, самостійність - конформність), песимістичний погляд на події, орієнтовані на майбутнє без розвинених вольових якостей. Жінки на етапі самоактуалізації живуть у теперішньому, мають реальне уявлення про себе, при досягненні цілей використовують вольові якості, мають конфлікт цінностей (стимуляція -безпека). Виявлено основні відмінності у здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації. Побудовано моделі структурних компонентів цілепокладання в обох групах.

Висновки до третього розділу

1. Аналіз результатів дослідження діяльнісного компонента цілепокладання особливостей вольових якостей та наявності сформованої мети дозволив зробити висновок, що у групі студенток, респондентів можливо схарактеризувати як особистостей, які мають низький рівень усвідомленої та активної спрямованості на певний результат у діяльності, тобто не здатності стримувати психічні та фізичні прояви, які заважають досягненню мети. Тоді наявність великої кількості сумнівів, тривалих коливань в прийнятті рішення призводить або до квапливості у прийнятті та здійсненні цих рішень, коли студентки обирають першу-ліпшу мету без усвідомлення наслідків своїх дій, або до непослідовності усього процесу цілепокладання. Отже, із-за не здатності самостійно прийняти рішення при виникненні особистих або суспільних проблем студентки не можуть почати нову справу, зробити перший крок, що підкреслює виражене нерозумне використання вольових зусиль, що і шкодить досягненню

поставленої мети. Водночас недорозвиненість даних вольових якостей обумовлює наявність труднощів з обранням мети, тому ці респонденти не завжди здатні представити більш-менш ясну картину бажаного майбутнього, кінцева мета може бути не обґрунтованою, нестійкою, що також пов'язано з боротьбою мотивів і загалом відповідає їх етапу самореалізації.

Жінки спрямовані на певний результат у власній діяльності, тобто вміють ставити перед собою ясні цілі для окремих дій і не відволікатися від них в процесі виконання, керуючись в усій своїй життєдіяльності певними цінностями, переконаннями та ідеалами. Водночас при здатності протистояти страху та завдяки вираженому вмінню контролювати свої дії, підпорядковувати свою поведінку рішенням свідомо поставлених завдань: вміють приймати і втілювати в життя швидкі, обґрунтовані і тверді рішення; мобілізувати свої сили переслідуючи поставлені перед собою цілі, а також для постійної і тривалої боротьби з труднощами, що формує здатність не піддаватися впливу різних чинників, критично оцінювати поради та пропозиції; розумно планують та організують хід всієї своєї діяльності; вміють підпорядковувати свою поведінку загальноприйнятими нормам, встановленим порядкам, вимогам ведення справи. Отже, досліджувані в групі жінок мають досить чіткі різноманітні цілі, і для кожної з них є свій засіб досягнення, характеризуються більшою збалансованістю поглядів та домінантних цінностей, а також усвідомленням важливості розвитку певних вольових якостей.

2. Аналіз результатів дослідження складових особистісного компонента цілепокладання зокрема особливостей оцінки цінностей, продемонстрував, що студентки орієнтовані на захист права в самостійності мислення і вибору способів дії у творчій активності, а також на захист добробуту всіх людей і природи, тому для них важливі розуміння і терпимість, при достатньо значущій насолоді життям. Тоді, як жінки сильніше мотивовані на глибокі переживання, що формують відчуття новизни, тому основною мотиваційною метою респондентів є досягнення соціального статусу або престижу,

авторитету, багатства, соціальної влади, суспільного визнання внаслідок контролю або домінування над людьми.

3. Аналіз результатів дослідження складових особистісного компонента цілепокладання зокрема особливостей прояву індивідуально-особистісних особливостей в образі Я - реальне свідчить, що жінки для займання особливої позиції у групі більш сконцентровані на лідерстві та домінуванні, для них важливо бути незалежними й вміти конкурувати, тому респонденти демонструють незалежність думки та завзятість у її відстоюванні, яка може бути розвинена до дидактичного стилю висловлювань та нетерпимості до критики й переоцінки власних можливостей. Проте, жінки розуміють, в силу їх досвіду, важливість розвинення скромності, вагомість схильності до компромісів, конгруентність і відповідальність у контактах з оточенням, що дозволяє формувати імідж прекрасного керівника та організатора, тому вони здатні брати на себе відповідальність за виконання чужих обов'язків. Отже, самооцінка у групі жінок не повністю збігається з ідеалом Я, тобто відсутня повна задоволеність собою, що при досить вираженій самоповазі й в цілому позитивній оцінці своєї особистості спонукає респондентів до подальшого самовдосконалення.

Тоді як, респонденти у групі студенток намагаються продемонструвати переважання критичного ставлення до думок інших при тенденції до завищення власних можливостей, але в реальних обставинах вони відрізняються коливаннями самооцінки у зв'язку з її нестійкістю і пошукам визнання і вираженою орієнтацією на думку значущого оточення. В процесі внутрішнього перероблення критичних зауважень оточення при зіставленні самооцінки з ідеальним Я у респондентів під впливом імперативного натиску формується беззастережна погоджувальна реакція, нівелюється будь-яка творча активність і переважна самостійність рішень. Тому при вираженій внутрішній незадоволеності собою, реакція на думку оточення буде позитивна, якщо це думка більше узгоджується з суб'єктивним ідеалом

студенток, ніж з оцінкою свого Я, що обумовлює значення впливу цінностей на інші компоненти цілепокладання.

4. Аналіз результатів дослідження складових особистісного компонента цілепокладання зокрема рівня розвитку оптимізму свідчить, що студентки спрямовані на пояснення виникнення несприятливих подій скоріше зовнішніми обставинами, а ніж особистою провиною, недоглядом або відсутністю планування власних дій, тому досвід безпорадності у деяких обставинах іноді може не давати можливості респондентам досягнути важливої мети. Тоді як, жінки більше схильні до персоналізації хороших подій, тому вони орієнтовані на демонстрацію сталості власних вдач і досягнень, як на презентацію себе і своїх можливостей в очах інших, а перенесення цього досвіду на інші сфери власної діяльності, тобто віра в успішність результатів і безперервний прогрес дає їм можливість самореалізуватися.

5. Аналіз результатів дослідження складових особистісного компонента цілепокладання зокрема особливостей профілю часової перспективи дозволив зробити висновок, що відмінність в групах полягає в тому, що досліджувані групи студенток більше сфокусовані на позитивному минулому з тенденцією до майбутнього, тобто для респондентів будь-який досвід є досвідом, що призвів до сьогоденного стану і сприяє їх розвитку, тому вони схильні приймати власне минуле. Досліджувані амбітні, прагнуть досягати мети й отримувати винагороди у майбутньому, але не мають певного плану досягнення майбутніх цілей. Натомість у групі жінок, респонденти характеризуються позитивною реконструкцією минулого з ностальгічним емоційним забарвленням, як результат жінки вміють отримувати задоволення від теперішнього моменту, а тенденція уникнення ризиків, оскільки в минулому були присутні реальні неприємні й травматичні події, орієнтує досліджуваних на важливість сімейних контактів. Отже, жінки характеризуються більшою збалансованістю часової перспективи, що проявляється у конкретизації нормативних якісних

параметрів: прийняття власного минулого, зв'язок сьогодення з минулим і майбутнім, наявність цілей і планів на майбутнє, оскільки все це відповідає ефективному процесу самореалізації.

6. Аналіз кореляційних матриць демонструє існування відмінностей в структурі зв'язків між компонентами цілепокладання на різних етапах самореалізації. Наводяться результати відповідних розрахунків, які свідчать на підтримку гіпотези про статистичну значущість відмінностей між кореляційними матрицями обох груп.

7. Далі на основі факторного аналізу у двох групах досліджуваних встановлено особистісні особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації особистості. У студенток встановлено 4 основні фактори, що пояснюють 80,3% дисперсії, які отримали наступні назви: «Я - ідеальна», «Конфлікт цінностей», «Нерозвинені вольові якості, при песимістичному погляді на події», «Незалежна, впевнена, орієнтована на майбутнє». В групі жінок також встановлено 4 фактори, які разом пояснюють 77,7% дисперсії, що отримали наступні назви: «Я-реальна в теперішньому», «Досягання, доброта, активність, при наявності конформності», «Цілеспрямована, ініціативна, самостійна в теперішньому», «Зменшення відповідальності, скромності та чужих обов'язків».

Встановлено особистісні особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації особистості. Студентки на етапі самоідентифікації не є здатними до відповідального цілепокладання оскільки мають ідеальне уявлення про себе, конфлікт цінностей (універсалізм – досягнення, безпека - самостійність, самостійність - конформність), песимістичний погляд на події, орієнтовані на майбутнє без розвинених вольових якостей. Жінки на етапі самоактуалізації живуть у теперішньому, мають реальне уявлення про себе, при досягненні цілей використовують вольові якості, мають конфлікт цінностей (стимуляція -безпека).

ВИСНОВКИ

1. Проведено теоретичний аналіз вивчення феноменів самореалізації та цілепокладання в психологічній науці. Зазначено, що цілепокладання є процесом, який реалізується в теперішньому часі, але спрямоване в майбутнє. Показано, що процес цілепокладання не статичний і залежить від багатьох факторів, в тому числі від розвитку особистості, її властивостей й установок, міжособистісної взаємодії. Констатовано, що здатність до цілепокладання є динамічним системно - структурним утворенням, що інтегрує в єдине ціле інтелектуальний, особистісний, діяльнісний компоненти. Перший компонент охоплює розумові дії і розумові операції, другий компонент включає ті особливості особистості, які дозволяють людині бути ефективною в діяльності, третій орієнтований на ту активність людини, яка дозволить їй ставити цілі, досягати їх і приймати рішення про зміну плану дій. Розглянуто теоретико-методологічні засади дослідження структури цілепокладання (системний, структурний, функціональний, особистісний, діяльнісний, динамічний і ресурсний підходи). Продемонстровано, що самореалізація є явищем загальносистемного порядку, яка представлена комплексом психологічних утворень, що детермінована зовнішніми і внутрішніми факторами, передбачає самовизначення, яке спирається на особистісну рефлексію, яка виступає у якості самоорганізації всієї системи. Самореалізація є свідомим і активним процесом, усвідомлення інтересів, потреб і здібностей, що втілюються в практичній діяльності. Самореалізація відбувається на певних етапах: самоідентифікації, саморозвитку і самоактуалізації. Вважається, що необхідною умовою для виникнення у особистості потреби в самореалізації, яка буде підтримуватися на всіх етапах свого життя, є розвинуті компоненти процесу цілепокладання: певна ієрархія цінностей, особистісна позиція, наявність мети, оптимістична спрямованість і домінування певних параметрів часової перспективи.

2. Досліджено і порівняно складові інтелектуального, особистісного (індивідуально-особистісні якості, систему цінностей, оптимізм) компонентів здатності до цілепокладання у жінок на різних етапах самореалізації. Показано, що у студенток на етапі самоідентифікації акцентуйовані такі особистісні властивості, що виявляються за незалежно - домінуючим, співробітницько - конвенційним та відповідально - великодушним типами. У жінок, на етапі самоактуалізації домінуючими є якості, що притаманні відповідально-великодушному типу. Зазначено, що встановлена статистично значуща різниця лише у прояві показників за владно-лідуючим типом, при якій більше середнє значення у групі жінок на рівні $p < 0,01$, тобто жінки більш сконцентровані на лідерстві та домінуванні, як можливостях, що задовольняють потребу у безпеці. Така розбіжність показників пояснюється тим, що студентки в реальних обставинах відрізняються вираженою орієнтацією на думку значущого оточення, коливанням, нестійкістю самооцінки й пошуками визнання, тоді як жінки при розвиненій скромності та здатності брати на себе відповідальність за виконання чужих обов'язків, при схильності до компромісів, для того, щоб зайняти особливу позицію у групі повинні бути незалежними, демонструвати владу й вміти конкурувати. Вивчено особливості індивідуально-особистісних властивостей в образі Я-реальне та Я-ідеальне у групі студенток і жінок. У групі студенток Я-ідеальне загалом не відрізняються від показників в образі Я-реальне, жінки в ідеальному бажають розвивати якості притаманні владно-лідуючому типу, як ідеальному образу Я, що відповідає головним мотиваційним цілям мати тип сильної особистості, яка лідирує у всіх видах групової діяльності. У студенток встановлено три конфліктні пари в ієрархії цінностей: універсалізм – досягнення, безпека - самостійність, самостійність - конформність. Студентки орієнтовані на майбутнє. У групі жінок відбувається деяка конфліктність між цінностями, найважливіша цінність (стимуляція) знаходиться в протилежній площині цінності безпеки. Цінність конформізму є додатковою. Жінки орієнтовані на теперішній час, що розкриває

оптимістичне, дієве і сповнене надії ставлення до життя майбутнього. Студентки спрямовані на пояснення виникнення несприятливих подій скоріше зовнішніми обставинами, а ніж особистісними причинами, жінки більше схильні до персоналізації хороших подій, тому вони орієнтовані на демонстрацію сталості власних вдач і досягнень, як на презентацію себе і своїх можливостей в очах інших. Встановлено особистісні особливості здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації особистості.

3. Встановлено особливості діяльнісного (вольові якості) компонента здатності до цілепокладання на різних етапах самореалізації. Продемонстровано, що досліджувані в обох групах мають певні цілі, але у групі студенток спостерігається наявність труднощів з обранням мети, вони не завжди здатні представити більш-менш ясну картину бажаного майбутнього: замість постановки реальних цілей, існує обмеження «мікрометою», поточною ситуацією, або ж фіксуванням на постановці глобальних цілей - пошук «сенсу життя». Студентки на етапі самоідентифікації не є здатними до відповідального цілепокладання, вони мають низький рівень усвідомленої та активної спрямованості на певний результат у діяльності, недорозвиненість вольових якостей. Жінки, що знаходяться на етапі самоактуалізації процесу самореалізації спрямовані на певний результат у власній діяльності, тобто вміють ставити перед собою ясні цілі для окремих дій і не відвертатися від них в процесі виконання, керуючись в усій своїй життєдіяльності певними цінностями, переконаннями та ідеалами. Жінки здатні протистояти страху, мають виражене вміння контролювати свої дії, підпорядковувати свою поведінку рішенням свідомо поставлених завдань, мобілізувати сили переслідуючи поставлені перед собою цілі та тривало боротися з труднощами (які є у власному бізнесі) і не піддаватися впливу різних чинників, критично оцінювати поради та пропозиції, розумно планувати та організовувати хід всієї своєї діяльності. Це свідчить про розвинутий діяльнісний компонент здатності до цілепокладання у жінок.

4. З'ясувано взаємозв'язок та побудовано моделі компонентів здатності до цілепокладання. У студенток встановлено 4 основні фактори в моделі здатності до цілепокладання, які отримали наступні назви: «Я - ідеальна», «Конфлікт цінностей», «Нерозвинені вольові якості, при песимістичному погляді на події», «Незалежна, впевнена, орієнтована на майбутнє». В групі жінок також встановлено 4 фактори, що отримали наступні назви: «Я-реальна в теперішньому», «Досягання, доброта, активність, при наявності конформності», «Цілеспрямована, ініціативна, самостійна в теперішньому», «Зменшення відповідальності, скромності та чужих обов'язків».

Перспективами подальших досліджень є вивчення ціледосягання у жінок різного віку і на різних етапах самореалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айбазова С. Р. Роль ценностно-смысловой направленности в динамике самореализации личности: автореферат дис. ... кандидата психологических наук : 19.00.01. Москва, 2015. 22 с.
2. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. Москва: Наука, 1980. 35 с.
3. Абульханова - Славская К.А. Личность в процессе деятельности и общения. *Психология личности*. Т.2. Хрестоматия. Самара: «БАХРАХ», 1999. С. 301-317.
4. Абульханова К.А., Березина Т.Н. Время личности и время жизни. Санкт-Петербург :Алетейя, 2001. 304 с.
5. Авдеев Н. П. Влияние настойчивости на успешность самореализации личности студентов: автореферат дис. ... кандидата психологических наук: 19.00.01. Москва, 2014. 23 с.
6. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. Москва: Фонд «За экономическую грамотность», 1995. 296 с.
7. Акопов Г. В. Проблема сознания в российской психологии. Воронеж: МОДЭК, 2004. 229 с.
8. Акопов Г.В. Социальная психология образования. Москва, 2000.295с.
9. Алексеев Н.Г. Проектирование условий развития рефлексивного мышления: дисс. в виде научного доклада. Москва, 2002. 41 с.
10. Алтынбаева Е.А. Развитие способности к целеполаганию у детей подготовительной группы. *Психология обучения*. № 5. Нижневартовск, 2012. С. 50-56
11. Анисимов С. Ф. Ценности реальные и мнимые: Критика христианского истолкования и использования ценностей жизни и культуры. Москва : Мысль, 1970. 181 с.
12. Анциферова Л.И. Методологические принципы и проблемы психологии. *Психологический журнал*. Т.3. № 2. 1982. С. 3-17.

13. Архипов В.А. Целеполагание как элемент социализации личности (На примере курсантов высших военно-учебных заведений) дис. ... канд. социол. наук. Москва, 2005. 209 с.
14. Архипочкина К.В. Психологическая природа самореализации личности в различных психологических школах. *Вестник Российского университета дружбы народов*. Москва: РУДН, 2012. №.3. С.23-29.
15. Асеева В.Г. Структурные особенности ценностно-мотивационной системы личности. *Вестник Костромского государственного университета им. И.А. Некрасова. Серия: Психология*. Том: 14. №: 4. 2008. С. 53-58
16. Асмолов А.Г. Об иерархической структуре установки как механизма регуляции деятельности. *Бессознательное: природа, функции, методы исследования*. Тбилиси: «Мецниереба», 1978, Т.1. С.147 - 157.
17. Ассаджиоли Р. Самореализация и психологические потрясения. *Гроф Ст. Духовный кризис*. Москва, 1995. С. 42–61.
18. Аствацатуров Г.О. Технология целеполагания урока. Волгоград: Учитель, 2009. 118 с.
19. Бабанова Е. Д. Проектирование целей личностно-профессионального развития в дополнительном образовании. *Журнал Московского психолого-социального университета «Мир образования - образование в мире»*. № 2, 2015. С. 221-225.
20. Базаева Ф.У. Категория самореализации в зарубежной психологии и философии образования. *Вектор науки ТГУ*. № 3(3), 2010. С.30-33
21. Бакирова Г.Х. Психология развития и мотивации персонала. Юнити-Дана. Москва, 2013. 440 с.
22. Березанская Н.Б. Анализ произвольных компонентов в структуре целеобразования: автореф. дис. ...канд. психол.наук. Москва, 1978. 26 с.
23. Березов С. А., Белова Е. В. Особенности постановки целей студентами вуза в связи с уровнем их социальной фрустрированности. *Северо-Кавказский психологический вестник*. № 15/1. 2017. С. 17–26.

24. Бетина Е. М. Оптимизация процесса самореализации у лиц пожилого вофаста. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*. Вып 3(47). Тамбов, 2007. С 187-190.
25. Бехтерев В.М. Объективна психология. Москва : Наука, 1991. 480 с.
26. Близнецова О.И., Шапенкова И.П. Ценностно-смысловая сфера личности студентов как цель воспитания. *Вестник НГУ. Психологические и педагогические науки*. № 3. 2009. URL: <http://vestnik.nvsu.ru> (дата обращения: 15.04.2019).
27. Богданова Т. Г. Структурная организация интеллектуальной деятельности лиц с нарушениями слуха на разных этапах психического развития : автореферат дис. ... доктора психологических наук : 19.00.10 . Санкт-Петербург, 2010. 42 с.
28. Богомолова А.М., Портнова А.Г. Связь интенсивности психологической защиты личности с процессом самореализации. *Психологическая наука и образование*. №2. 2004. С. 30-35.
29. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей. Москва: Издательский центр "Академия", 2002. 320 с.
30. Бондаревская Е. В. Теория и практика личностно-ориентированного образования. Ростов-на-Дону: Булат, 2000. 351 с
31. Борытко, Н.М. Педагог в пространствах современного воспитания: монография. Волгоград, 2001. 214 с.
32. Брушлинский А. В. Психология субъекта / отв. ред. В. В. Знаков. Москва: Изд-во ИП РАН, 2003. 350 с.
33. Брылева Л. Г. Онтология самореализации личности как предмет прикладной культурологи: дис. ... д-ра культуролог. наук. Санкт-Петербург, 1998. 464 с.
34. Бусыгин А. В. Предпринимательство : Основной курс: Учеб. для вузов по специальностям "Менеджмент" и "Нац. экономика". Москва: ИНФРА-М, 1997. 607 с.
35. Бухтиярова С. А. Психолингвистические и философские аспекты

- изучения процессов целеполагания в связи с проблемами успешности иноязычного педагогического личностно-ориентированного общения.
- Вестник московского государственного областного университета. Серия: Философские науки.* № 2. 2009. С 44-52
36. Бушуев С.Д., Бушуева Н.С., Бабаев И.А., Яковенко В.Б., Гриша Е.В, Дзюба С.В., Войтенко А.С. Креативные технологии управления проектами и программами: монография. Киев: «Саммит-Книга», 2010. 768 с
37. Бьюдженталь, Д. Искусство психотерапевта. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 304 с.
38. Бьюдженталь Д. Наука быть живым: Диалоги между терапевтом и пациентами в гуманистической терапии. Москва: «Класс», 2005. 336 с.
39. Вахромов, Е.Е. Самоактуализация и жизненный путь человека. *Современные проблемы смысла жизни и акме.* Москва: ПИРАО, 2002. С.147-164.
40. Веракса Н.Е. Личность и культура: структурно-диалектический подход. Изд: Перемены. 2000. №1. С. 81–107
41. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. Москва: Изд-во МГУ, 2006. 288 с.
42. Виноградова, Г. А. Субъективное благополучие и развитие адаптационных способностей взрослых людей в условиях социально-экономического кризиса. *Вестник Самарского университета. История, педагогика, филология.* № 2. 2016. С. 83-86.
43. Виноградова, Г. А. Субъективное благополучие личности студента в условиях социально-экономического кризиса. *Поволжский педагогический вестник.* № 3(8). 2015. С. 18-20.
44. Воробйова И.Н. Взаимосвязь между целеполаганием и ценностными ориентациями у менеджеров. *Акмеология.* 2 (30). 2009. С. 71-74
45. Воробьева И. Н. Эффективность развития способности к целеполаганию у менеджеров: дис. . канд. психол. наук . Москва, 2009. 168 с.

46. Воскобойников А.Э. Бессознательное и сознательное в духовном мире человека : автореф. дис. на соиск. ученой степени доктора филос. наук. Москва, 1997. 42 с.
47. Выготский, Л. С. Мышление и речь. Москва: Лабиринт, 2012. 352 с.
48. Гаджиевна М.М. Развитие адаптационных качеств личности в системе профессионально-педагогической подготовки. *Дагестанский государственный технический университет*. № 58-1. 2018. С.138-142
49. Галажинский Э. В. Системная детерминация самореализации личности: автореф. дис. ... д-ра психол. наук. Барнаул: БГПУ, 2002. 43 с.
50. Гастев А.К. Как надо работать: практическое введение в науку организации труда. Советский производственный менеджмент. Изд.3. 2011. 480 с.
51. Гинзбург М. Р. Психологическое содержание личностного самоопределения. *Вопросы психологии*. 1994. №3. С. 43–52.
52. Глазунов Ю.Т. Моделирование целеполагания. Москва-Ижевск: НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», Институт компьютерных исследований, 2012. 216 с.
53. Глазунов Ю.Т., Сидоров К.Р. Целеполагание, целедостижение и волевая регуляция. *Сибирский психологический журнал*. № 64. Томск, 2017. С.6-23
54. Гончар С.Н. Формирование целеполагания студентов посредством социально-психологического тренинга. Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко. 2019. С.71-75
55. Горностай П. П. Готовность личности к саморазвитию как психологическая проблема. *Проблемы саморазвития личности: методология и практика. Сб. науч. трудов*. 1990. С. 126–138.
56. Грант Э. Коучинг принятия решения. Санкт-Петербург, 2005. 137 с.
57. Грачева Л.Ю., Потемкина Т.В. Целеполагание как педагогическая проблема: ретроспективный анализ. *Вестник "Орлеу" - KST*. № 4. 2017. С. 13-18

58. Громыко Ю. В. Педагогические диалоги : история разраб. деятельность. содерж. образования. Москва : Пушк. ин-т, 2001. 406 с.
59. Давыдов, В. В. Проблемы развивающего обучения. Москва: Владос, 2010. 240 с.
60. Демидова Т.Е. Формирование умения целеполагания у младших школьников. *Начальная школа плюс До и После.* №4. 2009. С.18
61. Деркач, А.А. Акмеологические основы развития профессионала. Москва; Воронеж, 2004. 750 с.
62. Деркач, А.А., Сайко Э.В. Самореализация - основание акмеологического развития: монография. Москва: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2010. 224 с.
63. Дмитриева И.А. Развитие способности к целеполаганию у студентов и аспирантов: автореферат дис. ... кандидата психологических наук : 19.00.13. Казань, 2011. 26 с.
64. Дружинин В.В., Конторов Д. С.. Идея, алгоритм, решение (принятие решений и автоматизация). Москва : Воениздат, 1972. 326 с
65. Егорова Ю. А. Роль целеполагания в системе управления. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований.* № 9. 2010. С. 91-92
66. Егорова Ю. А. Способность к целеполаганию как деятельностная и педагогическая категория: сущность, функции, структура, уровни развития. Педагогика и психология. 2013. С. 77-90
67. Егорычева И. Д. Самореализация как деятельность (к постановке проблемы). *Мир психологии.* № 3. 2005. С. 11 - 33.
68. Егорычева И. Д. Генезис самореализации как особого типа деятельности и роль подросткового возраста в её развитии: автореф. дис. ... докт. психол. наук. Москва, 2012. 25 с.
69. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Життєвий проект особистості: від теорії до практики. Практико зорієнтований посібник. Київ: Освіта Україна, 2007. 212 с.

- 70.Ерохина Л.Ю. Педагогические условия формирования готовности подростков к целеполаганию в учебной деятельности. *Вестник Череповецкого государственного университета*. № 2. Т. 2. 2011. С. 97-100
- 71.Забродин Ю.М., Тимур О.Ю. Взаимосвязь психологической культуры и самоактуализации личности студента в системе профессионально важных качеств будущих менеджеров. *Социально-экономические и психологические проблемы управления*. Москва, 2013. С 391-402.
- 72.Загороднюк, Валерий Петрович.Целеполагание в практике, культуре, познании : автореферат дис. ... доктора философ. наук : 09.00.01. Академия наук Украины. Ин-т философии. Киев, 1992. 83 с.
- 73.Зайверт Л. Ваше время в ваших руках. Москва: Экономика, 1990.231с.
- 74.Зачиняева Е.Ф., Македонская О.А., Яшина Т.И. Целеполагание в развитии субъектности педагога. Сборник научных трудов международной научно-практической конференции "Образовательное пространство в информационную эпоху"/ Под редакцией С.В. Ивановой. 2018 Изд.: Институт стратегии развития образования Российской академии образования. С.: 859-872
- 75.Зобов Р.А., Келасьев, В.Н. Самореализация человека: введение в человекознание: учеб.пособие . Санкт-Петербург: изд-во С.-Петерб. Ун-та, 2001. 280 с.
- 76.Ждан А.Н.История психологии от античности до наших дней : учеб. для студентов психол. спец. вузов. МГУ им. М.В. Ломоносова. Москва : Акад. проект, 2004. 572 с.
- 77.Желябовский А.Ю. Место целеполагания в управлении коммерческой организацией. *Белгородский государственный аграрный университет имени В.Я. Горина*. Белгород, 2016. С. 31-33
- 78.Жемчугов А.М. Цель и целеполагание в теории социальной организации. *Проблемы экономики и менеджмента*. № 4 (8). 2012. С. 6–13.

79. Жилінський А.В. Анализ трудностей целеполагания у старших подростков. *Психологическая наука и образование*. № 2. 2010. С.1-12
80. Идинов, И. А. Самореализация личности в непроизводственной сфере общества (онтологический и гносеологический анализ): автореф. дис. ... канд. психол. наук. Фрунзе, 1990. 20 с.
81. Исаев, И. К. Самореализация личности как проблема социальной философии : автореф. дис. ... канд. фил. наук. Москва, 1993. 19 с.
82. Калинин С. И. Метод неравенств решения уравнений. Учебное пособие по элективному курсу для классов физико-математического профиля. Москва: Изд-во «Московский Лицей», 2013. 112 с.
83. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности: концепция и методическое руководство. Санкт-Петербург. Речь, 2004. 70 с
84. Климанова А. М. Культурологические аспекты самореализации личности в условиях нестабильного социума: монография. Библиополис, 2013. 120 с
85. Клочко В. Е. Целеобразование и динамика оценок в ходе решения мыслительных задач. Психологические исследования интеллектуальной деятельности. Москва: Изд-во МГУ, 1979. 94 с.
86. Клочко В.Е. Самоорганизация в психологических системах: проблемы становления ментального пространства личности. Изд-во. Томского ун-та. 2005. 174 с.
87. Ковалев О.Г., Харина Н.А. Криминологические и психологические проблемы дезадаптации женщин молодежного возраста, отбывших наказание в виде лишения свободы: Учеб. пособие. Москва: Права человека, 2001. 97 с.
88. Коваль Н.А. Методологические подходы к исследованию профессиональной компетентности специалиста в практико-ориентированной образовательной среде: монография. Тамбов, 2011. 160 с
89. Кови С. Р. Семь навыков высокоэффективных людей: Мощные инструменты развития личности . Москва, 2006. 31 с.

90. Коган А. Ф. Психологическое моделирование целеполагания и принцип псевдосвободы выбора цели в учебной деятельности. *Психология: сб. науч. трудов*. Киев, 1999. Вып. 3. С. 212-222.
91. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 2005. 173 с.
92. Кокарева З.А., Никитина Л.П., Секретарева Л.С. Диагностика сформированности действий целеполагания. *Начальная школа*. №2. 2014. С.21-23.
93. Кон, И.С. Мужские исследования: меняющиеся мужчины в изменяющемся мире. Введение в гендерные исследования: В 2 ч.- Ч.1. Харьков, 2001. С. 99-114
94. Конопкин О. А. Осознанная саморегуляция как критерий субъектности. *Вопросы психологии*. 2008. № 3. С. 22—34.
95. Конюхова Т. В., Конюхова Е. Т. Социально-психологический контекст целеполагания субъекта. *Известия Томского политехнического университета*. Т: 319, № 6. 2011. С. 157-162
96. Корнеева А.А. Опыт формирования целеполагания в учебной деятельности студентов вузов. *Сб. трудов*. Издательство: Елецкий государственный университет им. И.А. Бунина, 2016. С. 27-35
97. Корнилова Т.В. Классификация экспериментальных планов. *Экспериментальная психология: Теория и методы: учебник для вузов*. Москва: Аспект Пресс, 2002. С. 192-214.
98. Коростылева Л. А., Психология самореализации личности: основные сферы жизнедеятельности: дис. ... д-ра психолог, наук. Санкт-Петербург, 2001. 398 с.
99. Котлярова В.В., Якунин А.А. Ценности и жизненные стратегии молодежи в современном социально-гуманитарном познании. Шахты: ФГБОУ ВПО «ЮРГУЭС», 2012. 233 с.

100. Кузьмина Ю. М. Преодоление и профилактика профессиональной деформации у специалистов социальной работы: монография. Казань : Изд-во КНИТУ, 2015. 98 с.
101. Кудинов С. И., Крупнов А. И. Системная модель самореализации личности. *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Психология и педагогика»*. №1. 2008. С. 28–37.
102. Кудинов С. И. Полисистемный подход исследования самореализации личности. *Сибирский педагогический журнал*. №11. 2007. С. 337–346.
103. Кудинов, С. И. Психологический анализ самореализации китайцев в разные возрастные периоды. *Педагогическое образование и наука. Научно-методический журнал*. № 7. 2011. С. 45-50.
104. Кудинов, С. И. Системное исследование самореализации личности. *Научный вестник академии управления и сервиса*. 2008. С. 263 - 270.
105. Кулагина И.В. Влияние творческой самореализации на социально-психологическую адаптацию студентов. Автореф.дис. ... канд. психол.наук. Москва, 2011. 23 с.
106. Куликов Л. В. Психология личности в трудах отечественных психологов. Санкт-Петербург.: Питер, 2000. 480 с.
107. Курхинен П. Этический концептуализм и универсализм О.Г.Дробницкого. Альманах «Дискурсы этики». 2(7). 2014. С. 29-42.
108. Лазько, Ю. В. Педагогические технологии при обучении иностранному языку студентов технического вуза. *Научная жизнь*. №4. 2008. С. 108-116
109. Лапин Н.И. Проблема ценностей в исследованиях В. А. Ядова и его коллег. *Экономическая социология*. Т. 10. № 3. Май 2009. С. 82-93
110. Левитес Д.Г. Теория педагогического целеполагания. Школьные технологии. № 5. Москва, 2010. С. 9-18
111. Леонтьев, А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Изд-во политической литературы, 1975. 304 с.

112. Леонтьев Д. А. Духовность, саморегуляция и ценности. *Гуманитарные проблемы современной психологии*. 2005. № 7 (51). С. 16- 21.
113. Леонтьев Д. А. Психология свободы: К постановке проблемы самодетерминации личности. *Психологический журнал*. 2000 Т.21.№1. С. 15-25.
114. Леонтьев, Д. А. Развитие идеи самоактуализации в работах А. Маслоу. *Вопросы психологии*. 1985. №3. С. 150-158.
115. Леонтьев, Д. А. Самоактуализация как движущая сила личностного развития: историко-критический анализ. Москва: Смысл, 2002. С. 13-46.
116. Леонтьев, Д. А. Самореализация и сущностные силы человека. Москва: Смысл, 1997. С. 175.
117. Литвиненко О. Д. Внутрішня структура адаптаційного потенціалу як системи адаптивностей. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія : Психологія*. 2018. Вип. 7. С. 59-63
118. Ломов, Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. Ин-т психологии РАН. Москва: Наука, 1999. 349 с.
119. Лукашенко Д. В. Адаптивная стратегия как основа взаимодействия личности с социальной средой. *Человеческий капитал*. 2014. № 7 (67). С. 23–31
120. Макарова О. В. Особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді / О. В. Макарова. *Вісник НУТУ «КПІ»: «Філософія. Психологія. Педагогіка»*. 2005. № 3. Ч 1. С. 145–148
121. Макклелланд Д. Мотивация человека / пер. с англ. А. Богачев и др. Москва: Питер, 2007 . 669 с
122. Максимова Л. О. Целеполагание в управлении органами внутренних дел (теоретический и организационно-правовой аспекты) : дис. ... канд. юр. наук. Москва, 2003. 26 с.
123. Малиненко. Т.І Психологічні особливості процесу цілепокладання у керівників вищих навчальних закладів: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01. Одесса, 2005. 19 с

124. Манукян, В. Р. Опыт исследования индивидуально-психологических особенностей целеполагания и жизненного планирования. *Психологические исследования*, Том 11, № 57. 2018. С.9
125. Мартынюк, И.О. Самореализация личности как способ формирования ее жизненных целей. *Жизненные цели личности: понятие, структура, механизмы формирования*. Киев: Наукова думка, 1990. С. 86-89.
126. Маслоу, А. Мотивация и личности. Санкт-Петербург.: Евразия, 1999. 480 с.
127. Маслоу, А. Новые рубежи человеческой природы. Москва: Смысл, 1999. 425 с.
128. Мэй Р. Открытие Бытия. Москва: Институт общегуманитарных исследований. 2004. 224 с.
129. Митрюшин С. А. Жизненные цели студенческой молодежи как регулятор социального поведения : автореферат дис. ... кандидата социологических наук : 22.00.08. Москва, 2008. 22 с.
130. Морозова И.С. Научные достижения и результаты научной школы: психологические факторы и механизмы самореализации личности в различных сферах деятельности. *Вестник Кемеровского государственного университета*. 2013. (3-2). С. 86-90.
131. Морозова, М. М, Морозова В. Н. "Метод проектов" как феномен современного образовательного процесса: монография. Ульяновск: Ульяновский гос. пед. ун-т им. И. Н. Ульянова, 2014. 171 с.
132. Москаленко О. В. Сучасні концепції ціннісно-сислової сфери особистості. *Вісник НУТУ «КП» : «Філософія. Психологія. Педагогіка»*. 2010. № 2 (29). С. 113–118.
133. Мухтарова З. Ш. Проблема самореализации личности в трудах зарубежных и отечественных ученых. *Вестник*. 2007. № 5 (40). С.158-163
134. Ниязбаева Н.Н. Екзистенційно-психологічний підхід в освіті: проблеми і перспективи. Електронний журнал «Психологічна наука і освіта». 2010, № 23. URL: <http://www.psyedu.ru> (дата звернення 8.09.2020)

135. Наумова Н. Ф. Социологические и психологические аспекты целенаправленного поведения. Москва: Наука, 1988. 199 с.
136. Никитина Т.А. Целеполагание как необходимый элемент психологической готовности к деятельности в современных условиях. *Вестник САГМУ*. Самара, №2 (14)/2010. С.118-121
137. Нюттен Ж. Мотивация, действие и перспектива будущего / под ред. Д. А. Леонтьева. Москва: Смысл, 2004. 608 с.
138. Одинцова М.А. Целеполагание как одна из ключевых проблем стратегического менеджмента. *Экономический журнал*. 2016. №5. С.52–63
139. *Огнев, А.С.* Организационное консультирование в стиле коучинг. Санкт-Петербург, 2003.185 с.
140. Озеркова, И.А. Целеполагание как ключевая компетенция образовательного процесса. Эй-дос. 2007. URL: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0222-10.htm> (дата обращения 11.11.2019)
141. Олпорт, Г. В. Личность в психологии. Санкт-Петербург: Питер Пресс, 1998. 146 с.
142. Опанасенко Л. А. Методологічні засади вивчення психологічної структури навчального цілепокладання. Збірник наукових праць. *Психологічні науки*. Том 2. Випуск 10(91). С.233-242
143. Осипова Е.Б. Учить тому, каков есть сам: Виктор Франкл – основатель концепции логотерапии. Материалы Международной научно-практической конференции «Философия, психология, педагогика развития социальной активности и творчества личности». Санкт-Петербург: Айсинг, 2013. С. 315-319
144. Осипова-Дербас Л. В. Теория Г. Спенсера в свете современных системных представлений. *Известия РГПУ им. А.И. Герцена*. №14, 20. 2009. С. 320-327
145. Осичка О.В. Психологічні особливості смислосприйняття і цілепокладання особистості в ситуації життєвої кризи: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.00. Одеса, 2010. 15 с.

146. Пейсахов Н. М., Шевцов М. Н. Практическая психология. Казань: КГУ, 1991. 121 с.
147. Петровский В.А. Индивидуальность и саморегуляция: опыт мультисубъектной теории. *Мир психологии*. 2007. № 1 (49). С. 13-30.
148. Пітерська В.М. Особливості використання системи управління ризиками у митній службі справі. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Управління проектами у розвитку суспільства». Київ: КНУБА, 2011. С.161-163
149. Плетнева, И.Ф., Демин А.Ю. Феномен самоактуализации личности в контексте гуманистической педагогической традиции. Журнал «Психология образования в поликультурном пространстве». 2013. № (21). Том 1. С. 74-79.
150. Поздеева Г.З. Диалектическое мышление в структуре целеполагания у старших подростков: дис. ... канд. психол. наук. Москва, 1998. 231 с.
151. Поваренков, Ю. П. Системогенетическая концепция профессионального становления человека. *Идея системности в современной психологии*. Москва: Институт психологии РАН, 2005. С.360-384
152. Пряхина Е.О., Симдянкина Е.К. Проблема целеполагания в современном обучении и пути ее решения. Современные научные исследования и инновации. 2016. № 11 URL: <https://web.snauka.ru/issues/2016/11/75138> (дата обращения: 18.06.2020).
153. Прыгин Г. С. Личностно-типологические особенности субъектной регуляции деятельности : дис. ... д-ра психол. наук. М., 2006. 304 с.
154. Психология человека от рождения до смерти. Реана. Санкт-Петербург, 2004. 656 с.
155. Пустовит, О.И. Социально-психологические особенности самореализации личности офицеров, уволенных в запас: автореф. дисс... канд. психол. наук. Москва, 1999. 151с.

156. Ребро, Ирина Викторовна. Формирование мотивации самореализации подростков в условиях задачной ситуации : автореферат дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.01. Волгоград, 2005. 27 с.
157. Редько В.В. Психологічні механізми прийняття рішень у побутовій діяльності: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01. Киев, 2003. 20 с
158. Репецька А. В. Екзистенціальна активність та екзистенціальна рефлексія в структурі особистісного самовизначення студентів. *Науковий вістник НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки.* 2014. Вип. 43. С. 287-301
159. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / пер. с англ. М. М. Исениной. Москва: Изд. группа «Прогресс» – «Универс», 1994. 479 с.
160. Рокич, М. Методика «ценностные ориентации». *Энциклопедия психологических тестов.* Москва : ТЕРРА, 1999. С. 43-45.
161. Рубинштейн, С. Л. Семейное или общественное воспитание. Москва: Смысл, 1918.
162. Рубинштейн, С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 512 с.
163. Рубинштейн, С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 712 с.
164. Рыбалко Е. Ф. Взаимосвязь индивидуальных и личностных свойств в индивидуальном развитии человека. *Онтопсихология* / Под ред. А. А. Крылова, Е. Ф. Рыбалко. Санкт-Петербург, 2003. С. 152–189.
165. Сараскина Л.Е., Ващенко Д.Г. История формирования гуманитарного целеполагания и управления в учебной деятельности. *Вестник КрасГАУ.* 2014. № 10. С. 250-253
166. Семенов И.Н. Рефлексивный подход в формировании и развитии личностно-профессионального самосознания студентов как фактор модернизации высшего образования. Москва: ФИРО, 2013. 80 с.

167. Селезнева, Е. В. Развитие акмеологической культуры личности / под ред. А.А. Деркача. Москва: Изд-во РАГС, 2004 (ОП ИЦ РАГС). 259 с.
168. Селезнева Е.В., Мельничук А.С. Способность к целеполаганию как фактор стратегичности жизни. Мир психологии. Москва, 2009. С. 215-223
169. Семидоцкий В А., Куттш М.В. Технологии целеполагания как элемент механизма стратегического планирования в условиях обострения конкурентной борьбы. *Вестник финансовой академии*. 2010. №5. С.65-72.
170. Сериков В.В. Развитие личности в образовательном процессе. Москва, «Логос». 2012. 448 с.
171. Сивова, И. С. Развитие целеполагания младших школьников в учебной деятельности : автореферат дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.01. Волгоград, 1999. 21 с.
172. Слинкова О.К., Скачков Р. А. Анализ научных подходов к определению сущности целеполагания и его роль в процессе управления. 2015. *Journal of new economy*. 3 (59). С. 65-72
173. Смирнова, И. Ф. Педагогические условия становления жизненных целей старшеклассников: автореферат дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.01. Пенза, 1998. 19 с.
174. Собчик Л.Н. Диагностика межличностных отношений. Практическое руководство к традиционному и компьютерному вариантам теста. Боргес, 2010. 52 с
175. Столович Л.Н. Теоретико-ценностные воззрения Вл. Соловьева. *Владимир Соловьев и культура Серебряного века. К 150-летию Вл. Соловьева и 110-летию А.Ф. Лосева*. Москва: Наука, 2005. С. 39–46.
176. Сырцова А., Соколова Е. Т., Митина О. В. Адаптация опросника временной перспективы личности Ф. Зимбардо. *Психологический журнал*. Т. 29, N 3. 2008. С. 101-109.
177. Талызина, Н. Ф. Пути и возможности автоматизации учебного процесса. Москва : Знание, 1977. 64 с

178. Тихомиров О. К., Телегина Э. Д., Волкова Т. К. Психологические проблемы целеобразования. М.: Наука, 1977. 17 с.
179. Томина, Е. Ф. Реализация аксиологических идей Джона Дьюи в региональном школьном образовании : автореферат дис. ... кандидата педагогических наук : 13.00.01. Оренбург, 2012. 23 с.
180. Украинцев, Б. С. Самоуправляемые системы и причинность. Москва : Мысль, 1972. 254 с
181. Хэмел, Г. Во главе революции. Санкт-Петербург: Best Business Books, 2007. 368 с.
182. Франкл Ст. Духовність, свобода, відповідальність. *Психологія особистості в працях зарубіжних психологів*. Упоряд. і заг. ред. А. А. Реана. Санкт-Петербург, 2000.
183. Фрейд З. Будущее одной иллюзии. Сумерки богов: сборник. Москва: АСТ, 2011. 251 с.
184. Фрейд З. Психология бессознательного. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 222с.
185. Фромм, Э. Анатомия человеческой деструктивности. Москва: Академия, 2004. 447 с.
186. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: в 2 т. Педагогика, 1986. Т. 1. 408 с.
187. Чернявская, Г. К. Самопознание и самореализация личности. Методологические проблемы: автореф. дис. ... докт. психол. наук. Москва, 2001. 19с.
188. Царенова, Л. А. Самореализация личности как предмет философского исследования: автореф. дисс. ... канд. фил. наук. Москва, 1992. 19 с.
189. Шадриков В. Д. Введение в психологию: способности человека / В. Д. Шадриков. Москва: Логос, 2002. 160 с.
190. Шаповалов, А.А. Конструктивно-проектировочная деятельность в структуре профессиональной подготовки учителя физики: дис. ... д-ра пед. наук. Барнаул, 2000. 36 с.

191. Швалб Ю. М. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования). Киев: Миллениум, 2003. 152 с
192. Шевченко, Н. Г. Личностная рефлексия как фактор успешной самореализации женщин зрелого возраста : автореферат дис. ... кандидата психологических наук : 19.00.01. Сочи, 2007. 24 с.
193. Шевцов А.А. Целеустройство. Иваново: ИТ "Роцца Академии", 2014. 71 с
194. Щедровицкий Г.П. Методология и философия организационно-управленческой деятельности: основные понятия и принципы . Москва, 2003. 288 с.
195. Шеховцева Л. С. Теоретические основы и методологическое обеспечение стратегического целеполагания развития региона. *Экономика региона*. 2010. № 3. С. 48-54.
196. Шилова Н. І. Розвиток цільової спрямованості особистості підлітка у процесі туристичної діяльності : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Чорномор. держ. ун-т ім. Петра Могили. Миколаїв, 2017. 224 с.
197. Эриксон, Э. Идентичность: Юность и кризис. Москва: Прогресс, 1996. 344 с.
198. Юркевич В.С. Одаренные дети: сегодняшние тенденции и завтрашние вызовы . *Психологическая наука и образование*. 2011. Том 16, № 4. С. 99-108
199. Яковицкая Л.С. Целеполагание как механизм самореализации личности в научно-технической деятельности. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 4. URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=10014> (дата обращения: 12.07.2020).
200. Ярмахов, Б. Б. 1 ученик: 1 компьютер: образовательная модель мобильного обучения в школе : монография. Москва : ООО "Изд. дом "АМИпринт", 2012. 234 с.
201. Adler A. Social interest: A challenge to mankind. 1964., N.Y.: Capricorn Books.

202. Anderson P. Assessment and Development of Executive Function (EF) During Childhood. *Child Neuropsychology*. 2002;8. P.71–82
203. Burrus J., Jackson T., Xi N., & Steinberg J. Identifying the Most Important 21st Century Workforce Competencies: An Analysis of the Occupational Information Network (O*NET) ETS Research Report, 2013.
204. Lazorko O. Transformation approach to education of adults in modern conditions: global trends and challenges. *Psychological Prospects Journal*. 2019. Vol. 34. P. 94–106. URL: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2019-34-94-106>
205. Locke E.A. , Latham G.P. Building a practically useful theory of goal setting and task motivation. *American Psychologist*. № 57. 2002. P.705-717.
206. Luchins A. S., Luchins E. N. Rigidity of behavior. Eugene, Oregon, 1959.
207. Luchins A. S., Luchins E. H. Wertheimer's seminars revisited. *Problem-solving and thinking*. V. 3. Albany, 1970. 439 p.
208. Seligman Martin E.P. *Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life*. 2006. 319 p.
209. Rokeach M. *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press., 1973. 438 p.
210. Virna Zh., Brahina K. The time perspective of persons in restrictive conditions of quarantine: sex and age analysis. *Психологічне консультування і психотерапія*. Харків, 2020. № 13. P. 51-61.
211. Zimbardo P.G., Boyd J.N. Putting Time in Perspective: A Valid, Reliable Individual-Differences Metric. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1999. Vol. 77 (6), P. 1271-1288.

ДОДАТКИ

Додаток А

Матриця факторних навантажень у групі студенток

	Ф1	Ф2	Ф3	Ф4	Ф5	Ф6	Ф7	Ф8	Ф9	Ф10
Комформність	0,479	0,610	-	-	-	-	-	-	-	-
Традиції	0,494	0,517	-	-0,491	-	-	-	-	-	-
Доброта	-	0,658	-	-	-	-	-	-	-	-
Універсалізм	0,395	0,699	-	-	-	-	-	-	-	-
Самостійність	-	0,647	-	-	-	-	-	-	0,494	-
Стимуляція	-	0,523	-	0,344	-	-	-	-	0,336	-
Гедонізм	-	0,621	-	-	-	-	-	-	-	-
Досягнення	-	0,715	-	-	-	-	-	-	-	-
Влада	0,407	0,556	0,343	-	-	-	-	-	-	-
Безпека	0,568	0,619		-	-	-	-	-	-	-
Владно-лідируючий тип	-	-	-0,346	-	-0,357	0,528	0,371	-	-	-
Незалежно-домінуючий тип	-	0,322		-	-	-	-	0,656	-	-
Прямолінійно-агресивний тип	-	-	-0,432	0,628	-	-	-	-	-	-
Недовірливо-скептичний тип	0,469	-		0,633	-	-	-	-	-0,321	-
Покірно-сором'язливий тип	-	-	0,657	-	-	-	-	-	-	-
Залежно-слухняний тип	0,554	-	0,555	-	-	-	-	-	-	-

Співробітницько-конвенційний тип	0,331	-0,432	0,373	-	-	-	-	0,510	-	-
Відповідально-великодушний тип	-	-	0,483	-	-	0,503	-	0,384	-	
Владно-лідуючий тип у образі Я-ідеальне	0,756	-	-	-	-0,396	-	-	-	-	-
Незалежно-домінуючий тип Я-ідеальне	0,741	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Прямолінійно-агресивний тип Я-ідеальне	0,723	-	-0,329	-	-	-	-	-	-	-
Недовірливо-скептичний тип Я-ідеальне	0,599	-	-0,357	-	-	-	-	-	-	-
Покірно-сором'язливий тип Я-ідеальне	0,794	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Залежно-слухняний тип Я-ідеальне	0,776	-0,351	-	-	-	-	-	-	-	-
Співробітницько-конвенція льний тип Я-ідеальне	0,848	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Відповідально-великодушний тип Я-ідеальне	0,702	-0,439	-	-	-	-	-	-	-	-
Мета	0,441	-	-	0,406	-	-	-	-	-	0,390
Персонолізація хорошого	-	-	-0,594	-	0,327	-	-	-	-	-

Сталість хороших подій	-	0,323	-	-	-	-	0,483	-	-	-
Персонолізація поганого	-	-	-0,365	-	-	-	-0,488	-	0,463	-
Сталість поганих подій	-	-0,386	-	-	0,563	-	0,344	-	-	-
Просторове поширення хороших подій	-	-	-0,543	-	0,640	-	-	-	-	-
Просторове поширення поганих подій	0,387	-	-	-	0,675	-	-	-	-	-
Часова перспектива	-	0,374	0,407	-	-	-	0,372	-	-	0,362

Додаток Б

Матриця факторних навантажень у групі жінок

	Ф1	Ф2	Ф3	Ф4	Ф5	Ф6	Ф7	Ф8	Ф9	Ф10	Ф11	Ф12
Комформність		0,654										
Традиції	0,369	0,330		-0,321						0,341		
Доброта		0,792										
Універсалізм			-0,399					0,498				
Самостійність	0,443			0,376			0,331					
Стимуляція	0,350	0,625										
Гедонізм		0,556		0,372								
Досягнення		0,738								0,369		
Влада		0,453		0,408						0,329		
Безпека	0,512	0,584										
Владно-лідируючий тип	-0,396				0,533							
Незалежно-домінуючий тип				0,408	0,336		0,462					
Прямолінійно-агресивний тип			0,459									
Недовірливо-скептичний тип			0,447					0,572				
Покірно-сором'язливий тип	0,528	-0,341	-0,535									
Залежно-слухняний тип				0,360			-0,512					

Співробітницько-конвенційний тип	0,414		-0,548									
Відповідально-великодушний тип			-0,652									0,346
Владно-лідуючий тип у образі Я-ідеальне			0,441			0,463						
Незалежно-домінуючий тип Я-ідеальне	0,463									0,479		
Прямолінійно-агресивний тип Я-ідеальне	0,648					0,355						
Недовірливо-скептичний тип Я-ідеальне	0,738											
Покірно-сором'язливий тип Я-ідеальне	0,753				0,329							
Залежно-слухняний тип Я-ідеальне	0,727											
Співробітницько-конвенційний тип Я-ідеальне	0,638											
Відповідально-великодушний тип Я-ідеальне			0,377		0,549							
Мета			0,445				-0,329				-0,391	

Персоналізація хорошого			0,340		-0,480		0,429					
Сталість хороших подій	0,379		0,378					-0,398				
Персоналізація поганого				-0,492					0,339		0,482	
Сталість поганих подій			-0,444	-0,409								
Просторове поширення хороших подій									-0,599			
Просторове поширення поганих подій					0,345	0,615						
Часова перспектива	0,342						-0,383					0,505